

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Annina Aro

Suomalainen joulu metaforisesti kielennettynä

Kognitiivinen kielinäkökulma joululaululyriikkaan

Nykysuomen pro gradu -tutkielma

Vaasa 2016

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite	7
1.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä	8
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA	10
2.1 Mikä ja mitä metafora on – moniulotteisen metaforan määritelmiä	11
2.2 Kognitiivinen metaforateoria	17
2.3 Vakiintuneet kognitiiviset metaforat	21
2.3.1 Rakennemetaforat	22
2.3.2 Suuntametaforat	24
2.3.3 Ontologiset metaforat	25
2.3.4 Metonymia ja symbolismi	27
2.4 Metaforaan ja kognitiiviseen metaforateoriaan kohdistettu kritiikki	30
3 METAFORIEN AIHEPIIRIT JOULULAULULYRIKASSA	34
3.1 Joulun liittyvät aihepiirit	34
3.1.1 Uskonnollinen armo	35
3.1.2 Rauha	39
3.1.3 Kollektiivinen riemu	41
3.1.4 Satumainen taikuus	44
3.2 Ihmisen elämäkulkuun liittyvät aihepiirit	46
3.2.1 Yksinolo	47
3.2.2 Kollektiivinen läheisyys	49
3.2.3 Sukupolvien ketju	51
4 KÄSITEMETAFORAT JA METONYMIAT	53
4.1 Rakennemetaforat – metaforiset käsiteparit	53
4.1.1 TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO	54

4.1.2	HYVÄ ON TAHRATONTA / VALKOISTA	56
4.1.3	IHMISEN TOIMINTA ON ELÄIMELLISTÄ TOIMINTAA	58
4.1.4	RAKKAUS ON YHDYSSIDE	61
4.1.5	ONNELLISUUS ON HURMIO	63
4.1.6	AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI	64
4.2	Suuntametaforat – spatiaalisuunnat	65
4.2.1	HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ; PAHA ON ALHAALLA	66
4.2.2	HYVÄ ON LÄHELLÄ; PAHA ON KAUKANA	68
4.2.3	HYVÄ ON SISÄPUOLELLA; PAHA ON ULKOPUOLELLA	69
4.3	Ontologiset metaforat – aineellisuus, säiliöskeema ja personifikaatiot	70
4.3.1	MIELI ON ENTITEETTI	71
4.3.2	MIELI ON SÄILIÖ	72
4.3.3	MAISEMA / SÄÄTILA ON IHMISKEHO	73
4.4	Metonymiat	75
4.5	Käsittemetonymiat tunnetiloista	76
4.5.1	Käytökselliset reaktiot	76
4.5.2	Fysiologiset reaktiot	77
4.5.3	Ekspressiiviset reaktiot	77
5	YHTEENVETO JA POHDINTA	79
	LÄHTEET	84

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Anniina Aro
Pro gradu -tutkielma:	Suomalainen joulu metaforisesti kielennettynä Kognitiivinen kielinäkökulma joululaululyriikkaan
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Pääaine:	Nykysuomi
Valmistumisvuosi:	2016
Työn ohjaaja:	Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Kognitiivisissa metaforissa yhdistyvät kieli ja kognitio, mikä takaa sen, että kuvallisuutensa lisäksi metafora sisältää tietoa ympäröivästä todellisuudesta. Kognitiivisten käsittemetaforien avulla tietoisuus ja ymmärrys abstrakteista ilmiöistä on saatettu uudelle tasolle. Niitä hyödynnetään todellisuuden konstruoinnin apuvälineinä ja ilmiöiden välisten suhteiden selvittäjinä, joten kognitiivista metaforaa voi pitää suorastaan ajattelutapana. Metaforien sisältämä tiedon purkaminen on tulkitsijan vastuulla, mutta Lakoffin ja Johnsonin (1980) kehittämä kognitiivinen metaforateoria tarjoaa suuntaviivat, joiden pohjalta käsitteellistäminen tapahtuu. Tässä tutkimuksessa sekä suomalainen joulu että ihmisen elämänselitys on käsitteellistetty kategorioimalla ne kyseisen teorian keinoin.

Aineistona on alkujaan suomenkielisiä sekä suomen kielelle käännettyjä joululauluja. Myös käännösliryikka välittää suomalaisen joulun sanomaa, sillä hyvä käännös ei ole sanatarkkaa toistoa lähtökielestä kohdekieleen päin, vaan lähtökielen nyanseja kunnioittamalla samat vivahteet siirretään vastaamaan kohdekielen maailmaa ja kielellisiä mahdollisuuksia. Kognitiivisen metaforateorian soveltaminen joululaululyriikkaan tuo uudenlaisen puhtaasti kielitieteellisen näkökulman joululaulujen tarkasteluun, sillä aiemmin joululaululyriikkaa on tutkittu lähinnä musiikkitieteellisestä aspektista. Tutkimuksen analyysiosiossa huomio kiinnittyy joululaululyriikasta paljastuviin käsitteellisiin yhtäläisyyksiin eli siihen, minkälaisen kuvan ne joulusta luovat. Näihin havaintoihin perustuvan teemoittelun pohjalta muodostuu kognitiivisia käsittemetaphoria, joilla analyysiluvun 4 alaotsikot on kapiteelikirjaimin nimetty.

Tutkimuksen tuloksista selviää, että niin suomalaisen joulun kuin ihmisen elämänselityksen metaforiikka on tunnelmakirjoa ääriäidasta toiseen; ylistetään elämää lumiukon kanssa tanssahdellen ja toisaalta hiljennetään tähtiyönä pohtimaan eksistenssin saloja. Suomalainen joulumieli tuntuu tutkimustulosten valossa olevan käsite sinänsä, sillä oli joululaulun yleistunnelma sitten haikean melankolinen tai riemuntäyteinen, siitä huokuu poikkeuksetta rakkaus jouluun ja ilmiöihin sen ympärillä. Joululaulussa saattaa olla läsnä kuoleman kaltainen abstrakti lopullisuus, mutta se kielennetään kauniiksi, jopa odottamisen arvoiseksi asiaksi, jolloin HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ.

AVAINSANAT: kognitiivinen metaforateoria, metafora, joululaulut, lyriikka

1 JOHDANTO

Teoston eli suomalaisten säveltäjien ja musiikintekijöiden edunvalvontajärjestön tekemän selvityksen mukaan suomalaiset ovat perinteisten, eli vanhojen ja tunnettujen joululaulujen ystäviä. 2010-luvun alkupuolelta asti Suomen esitetyin joululaulu on ollut *Jouluvirsi op 1 nro 4*, joka on tullut laajemmin tunnetuksi nimellä *En etsi valtaa, loistoa*. Vuoden 2013 joulukonserttien esitetyimpiin kappaleisiin lukeutuvat Teoston listauksen mukaan seuraavat joululaulut: 1. *Jouluvirsi op 1 nro 4*, 2. *Maa on niin kaunis*, 3. *Sydämeeni joulun teen*, 4. *Arkihuolesi kaikki heitä*, 5. *Tulkoon joulu*, 6. *Joulun kellot*, 7. *On hanget korkeat, nietokset*, 8. *Taivas sylissäni*, 9. *Rauhaa vain rauhaa* sekä 10. *Jouluna*. (Ilta-Sanomat 2014). Näitä kymmentä Teoston listaamaa joululaulua yhdistää harras, uskonnollinen sanoma, joten ehkä jo tämän kokoisen otoksen pohjalta voisi päätellä, että merkittävä osa suomalaisesta joulumusiikista vetoaa kuulijakuntaan nimenomaan maallisesta arkikehyksestä irrottautumisen muodossa.

Näitä edellä mainittuja, suosituimmuusjärjestyksessä listattuja joululauluja yhdistäviä tekijöitä ovat muun muassa uskonnollinen aspekti ja näkemys Jeesuksesta joulun merkikhenkilönä. Näiden kappaleiden tunnettuus ja vuodesta toiseen jatkuva suosio selittyy osittain sillä, että joulukonserttien ja yhteislaulutilaisuuksien tapahtumapaikka on yleensä kirkko. Vaikka esimerkiksi Juice Leskisen *Sika* saa monen kuuntelijan korvissa aikaan tuttuuden tunteen, ei tätä kappaletta kuitenkaan juuri esitetä yhteislauluhenkisesti, ainakaan hengellisissä tilaisuuksissa. Koska joulua pidetään länsimaisen ajattelutavan mukaan Kristuksen syntymäjuhlanä, ulottuu tämä kristillinen ilosanoma luonnollisesti myös joululauluihin. Harras joulutunnelma ja sen vaaliminen on erottamaton osa suomalaista mielenlaatua, vaikka etenkin viime vuosina myös uudemmat ja lyriikoiltaan vaihtelevat joululaulut ovat ansainneet soittoaikansa. Tässä joululaulu-aiheisessa pro gradu -tutkielmassa tutkin suomalaisia ja suomeksi käännettyjä joululauluja kognitiivisen metaforateorian avulla.

Alkuperäiseltä merkitykseltään lyriikka merkitsi laulua. Nimitys on lähtöisin kreikkalaisesta soittimesta lyyrasta, jota runoilijat käyttivät esityksensä säestämiseen. (Salo 2006: 35). Tätä syntyperää kunnioittaen englanninkielinen sana *lyrics* kattaa musiikkisanoi-

tukset eli kaikenlaiset laulujen sanat. Lyriikka-sanalla viitataan toisinaan runouteen, jolloin sitä pidetään samamerkityksisenä, eli käytetään synonyymisesti. Lyyrisyydellä pyritään tuomaan runoon lempeyttä ja keinuvaa laulullisuutta. Siru Kainulaisen, Kaisu Kesosen ja Karoliina Lummaan (2010) toimittamassa teoksessa lyyrinen runous määritellään melodiseksi, äänteellisesti ja lauserakenteeltaan sointuvaksi runoudeksi. (Kainulainen 2010: 26). Janna Kantola (2001: 272) kirjoittaa, että runoudessa metaforat ja symbolit ovat toistuvasti esillä. Metaforien käytöllä pyritään uusien, ennennäkemättömien yhteyksien luomiseen konventionaalisten sanavalintojen sijaan (Kantola 2001: 276). Monroe C. Beardsley (1958: 134) taas kuvaa osuvasti metaforaa ”runoksi pienoiskoossa”. Metaforien ja symbolien merkitys runoudessa onkin näiden seikkojen vuoksi kiinnostava tutkimustehtävä.

Metaforat maalaavat tietynlaisen konkreettisen kuvan kuvattavastaan. Kuvailu on paljon rikkaampaa, kun ennalta tuntemattomia asioita kuvaillaan jo tunnettujen asioiden piirtein. Moni abstrakti asia selittyy ihmisen mielessä parhaiten juuri metaforin kielennettynä. Tällainen abstraktius on esimerkiksi kuolema. Kuolema on paljon muutakin kuin fysiologinen ilmiö, sillä vaikka kaikki fyysinen elämä päättyy lopullisesti sydämen sykkeen hiipumiseen ja viimein täydelliseen pysähtymiseen, kuolemaan sisältyy myös mystinen ja tuntematon puoli, josta voidaan puhua ainoastaan metaforisesti. Kuolemaa saatetaan kuvata taivaaseen tai paratiisiin pääsynä, ikiunena, lopullisena tyhjyytenä tai sielun vaelluksena. Nämä kaikki ovat keskenään todella erilaisia tulkintoja maallisen elämän päätepisteestä, mutta samalla ne kaikki ovat yhtä oikeita ja mahdollisia. Koska kukaan elävä ei voi tietää, mitä ihmisen aineettomalle puolelle kuoleman jälkeen tapahtuu, kukin luo itselleen oman, usein lohdullisen, ihannekuvan tapahtuvasta. Tämä on eräs aspekti metaforisen kuvailun ja kielenkäytön merkityksellisyyteen. Steven Pinker (2007: 251) muistuttaa, että pelkkä metafora ei yksinään riitä ajattelun välineeksi, vaan sen lisäksi tarvitaan abstrakteja ideoita määrittämään samankaltaisuuden ulottuvuudet, jotka ovat edellytyksenä käsitteellisen metaforan oppimiselle ja käyttämiselle. Kognitiivinen metaforateoria palvelee tarkoitustaan joululaululyriikan tutkimuksen teoriapohjana juuri joulun aineellisuuden ja aineettomuuden аспектеjä sekä niitä yhdistäviä tekijöitä vertailtaessa.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite

Tutkimukseni aiheena on joululaululyriikan metaforisuuden tarkastelu: tutkin siis sitä, millaisia joulumetaforia aineistosta löytyy. Joulumetaforien analysoinnin ohella selvittän, millaisia kognitiivisen metaforateorian mukaisia käsitteellisiä metaforia tutkimusaineistostani on johdettavissa. Tutkimuksellisenä päämääränäni on selvittää, miten metaforaa käytetään ympäröivän maailman konstruointikeinona joululauluissa eli millaisia tunnelmia metaforien käytöllä saadaan aikaan. Tämän ohella tarkastelen, millaisena suomalainen joulu näyttäytyy metaforisesti kielennettynä kognitiivisesta kielinäkökulmasta. Tutkin myös joululaulujen ihmiskuvaa eli millaisena ihmisen elämä ja elämänkulku joululauluissa esitetään.

Viimeksi mainittu tutkimuskysymys ei ole suinkaan vähäisin tutkimukseni luonnetta ajatellen. Idea ihmiskuvan sekä ihmiselon liittämistä osaksi tutkimustani rakentui pohtimalla sitä, miksi joulu on luonteeltaan varsin mielipiteitä jakava juhla. Keskikesän juhlena tunnettuun juhannukseen ei yleisesti liity samanlaista tunneskaalan kirjoa kuin jouluun. Oletan tämän seikan johtuvan joulunajan uskonnollisesta kontekstista. Kuva joulusta ja sen hengestä on pitkälti sidoksissa yksilön henkilökohtaiseen kokemuspohjaan siitä; oman elämän joulumaa saattaa olla joululaulua mukailleen tunturi ja lunta, mutta toisaalta se voi olla jotain ihan muutakin. Ihmisen rooli ja merkitys kokijana on joululauluissa keskeinen, sillä koska kukin kokee joulun omalla tavallaan, tämä ainutlaatuisuus välittyy myös joululauluista ja niiden tunnelmakirjosta. Ihmisen omat arvot ja sisäinen maailma vaikuttavat siihen, millainen hänen joulunsa on. Tämän vuoksi ihmisen elämänkulun tarkastelu on merkittävä lisäaspekti tutkimuksessani. Jotta voi ymmärtää metaforien voiman joulun moniulotteisen sanoman takana, täytyy ymmärtää niitä, jotka ovat vastuussa näistä rikkaista kielikuvista.

Valitsin pro gradu -tutkielmani aiheeksi joululaululyriikan metaforisuuden tarkastelun, sillä kyseistä lyriikkaa ei tietääkseni ole tutkittu aiemmin kielellisestä näkökulmasta. Tämän tutkimuksen uutuusarvoa sivuavan seikan ohella metaforien keinot ja mahdollisuudet sekä niiden kautta luotu todellisuus ovat mielestäni kiehtovia tutkimuskohteita sikäli, että ne koskettavat eräissä tapauksissa myös yhteiskunnallista ja kulttuurista kon-

tekstia; metaforat valaisevat ja hyödyntävät kulttuurisia malleja ja normeja, jotka ovat vallinneet tiettyinä aikana tietyssä yhteisössä (Cacciari 1998: 135). Tutkimusaineistona käytettävän lyriikan valitsemiseen vaikutti myös henkilökohtainen kiinnostus, sillä joululaulujen tunnelmakirjo ja niiden tarjoamat elämykset kuuntelijalle ovat kiehtoneet minua jo hyvin nuoresta asti. Joululaulut ovat ajattomia kausiluontoisuudestaan huolimatta. Tässä tutkimuksessa käsitelen sanoituksia puhtaasti runoina eli musiikista irrallisina teksteinä.

1.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä

Tutkimusaineistoni muodostuu *Joululaulujen helmiä* -joululaulukirjan (2005) kappaleista. Kirjassa on yhteensä 48 joululaulua, joista tarkastelun ulkopuolelle jää ainoastaan yksi, koska sitä ei ole käännetty suomeksi. Valitsin tämän teoksen siksi, että siinä on sekä kotimaisia että kansainvälisiä joululauluja, klassikoita ja uudempaa joululaulutuo- tantoa. Joululauluja on juuri sopiva määrä pro gradu -tutkielman laajuuden huomioon ottaen. Vaikka analysoinkin kirjan sisällön kokonaisuudessaan, valitsen aineistoesimer- keiksi ainoastaan murto-osan kappaleista. Aloitan aineiston käsittelyn tarkastelemalla joululauluja yhdistäviä tekijöitä. Tämän jälkeen kategorioin joululaulut erilaisiin ryh- miin löytämieni kielellisten ilmauksien pohjalta. Järjestelmällisen ja syvenevän ana- lyysinteon avulla pyrin muodostamaan kokonais kuvan suomalaisesta joulusta.

Hyödynnän tutkimukseni teoriapohjana George Lakoffin ja Mark Johnsonin kognitiivis- ta metaforateoriaa (1980) ja tähän teoriaan pohjautuvaa kognitiivista metafora-ajattelua. Muodostan aineistolöydösten kielellisten ilmausten pohjalta kategorioita, jotka nimeän itse. Tutkimukseni on laadultaan kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen se on siksi, että tämän- kaltaisessa tutkimuksessa aineistolöydösten määrään keskittyvät havainnot ovat toissi- jaisia. Lakoffin ja Johnsonin metaforateorian olennaisin käsite on käsittemetafora. Meta- foran kognitiivinen tehtävä tulee ilmi pohtiessamme metaforan roolia tavallisen ihmisen ajattelussa ja maailman havainnoimisessa. Käsitteelliset metaforat eli käsittemetaforat ovat luokiteltavissa niiden esittämien kognitiivisten tehtävien mukaan. (Kövecses 2010: 33–34). Yksi tärkeimmistä käsitteellisen metaforateorian oivalluksista on, että konkreet-

tiset lähteet abstrakteille kohteille eivät esiinny sattumanvaraisesti, vaan sopivat kaavoihin, joita kutsutaan *käsitemetaforateemoiksi* tai lyhyesti *käsitemetaforiksi*. Näihin viitataan konventionaalisesti kapiteelikirjaimilla kirjoitetun kaavan X ON Y kautta. (Goatly 2007: 14–15).

Käsitemetaforien avulla kuvataan peruskäsitteitä, joihin tietyt metaforiset ilmaukset nivoutuvat (Lakoff & Johnson 1980: 4). Tutkimukseni kannalta keskeisintä on tutkia joululaululyriikassa olevaa metaforisuutta juuri käsitemetaforien kautta, sillä esimerkiksi pelkästään konventionaalisten kielikuvien (esim. *pullon kaula*) tarkastelu ei ole tällaisessa tutkimuksessa tarkoituksenmukaista. Kognitiiviset käsitemetaforat, niiden etsiminen ja löytäminen, muodostavat kattavan kokonaiskuvan tutkimukseni aihepiiristä, sillä tutkimuskysymysteni ollessa omalla tavallaan varsin laaja-alaisia, koen, että relevantinta tietoa suomalaisesta joulusta ja ihmisestä saadaan juuri metaforan kognitiiviseen aspektiin keskittymällä. Tästä syystä valitsen analysoitavat lyriikkalainaukset käsiteltäviksi nimenomaan kokonaisuuksina; joko säkeinä tai säkeistöinä, sillä yksittäisten leksiemien eli kielellisten ilmausten tarkempi analysointi on paikallaan vasta siinä vaiheessa, kun selvitän, mistä piirteistä esimerkiksi joulurauha tarkastelemisani teksteissä rakentuu. Joku satunnainen joululaulu saattaa suorastaan huokua rauhan ja hiljaisuuden tunnelmaa, mutta vasta kokonaisen lyriikkalainauksen purkaminen sana sanalta auttaa ymmärtämään, mitkä sanavalinnat luovat tämän tietynlaisen tunnelman – ja miksi. Tiivistetysti ilmaistuna etsin teksteistä käsitemetaphoria, jotka reaalistuvat kielellisinä ilmaissumuotoina.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

Tutkimukseni teorialuku on katsanto sekä metaforaan yleensä että Lakoffin ja Johnso-
nin (1980) kognitiiviseen metaforateoriaan, sillä tässä joululaululyriikan metaforiikkaa
käsittelevässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen ja analysoin lyriikka-aineistoa lo-
pulta kognitiivisen käsitteenmuodostuksen kautta. Teoreettisen taustan tutkimukselleni
muodostavat myös metonymia ja symbolismi, sillä sivuan niitäkin tutkimukseni ana-
lyysiosiossa. Koska jokaisella teorialla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa, koen tar-
peelliseksi sivuta teorialuvussa edellä mainittujen ohella metaforaan ja kognitiiviseen
metaforateoriaan kohdistettua kritiikkiä, sillä kritiikillä testataan teorian toimivuus.

Friedrich Nietzsche (1973/n.1870: 381) vakuutti ihmisen toteuttavan perusviettiään luo-
dessaan metaforia. Alitajuinen tarve metaforien muodostamiseen ei ole välttämättä vir-
hetulkintaa, sillä metaforista kielenkäyttöä tarvitaan kuvaamaan sellaisia asioita, tilan-
teita ja ilmiöitä, joiden kuvaamiseen tavallinen arkikieli ei riitä. Blackin (1979: 34) mu-
kaan kielen kirjaimellinen kapasiteetti on puutteellinen ilmaistessa sellaisia toisilleen
vieraina pidettyjä elämänpiirien välisiä vastaavuus-, vuorovaikutus- sekä rinnakkaisuus-
suhteita, joihin ihmisen käsityskyky yltää. Hän muistuttaa, että tietynlaista informaatiota
sisältävää metaforista kieltä – ja samalla ajattelua – on sula mahdottomuus indikoida
turvautumatta metaforaan. Geoffrey Sampson (1980: 76) puolestaan on todennut jokai-
sen ihmisen kielenkäytön olevan enemmän tai vähemmän metaforista, ja runoilijoiden
olevan kuvakielisyyden suvereneja hallitsijoita. Jyrki Kalliokoski (2008: 35) huomaut-
taa artikkelissaan sekä päivittäisten, arkisten keskustelujemme, että sanomalehtitekstien
perustuvan pohjimmiltaan metaforiselle kielenkäytölle. Hän painottaa, että metafora on
väline, jonka avulla kielenkäyttäjät pyrkii tekemään abstraktia käsitettä ymmärrettä-
vämmäksi. Kielikuvaa hyödynnetään luodessa vastaavuuksia kuvattavan ja kuvailmauk-
sen konkreettisesti esittämän asian välille. (Kalliokoski 2008: 43).

Metaforat mahdollistavat hienovaraisen selittämisen, jolloin voimme oman henkilökoh-
taisen tahtomme mukaan joko etäännyttää itseämme tietystä asiasta tai vaihtoehtoisesti
pyrkii lähemmäksi sitä. Cristina Cacciari (1998: 141) kommentoi, että metaforan ja
ironian viehätys piilee osaksi siinä, että ne molemmat luovat yhteisöllisyyttä sellaisten

ihmisten välille, jotka ymmärtävät niitä ja kykenevät selvittämään ilmauksen ytimen. Tiina Onikki (1992: 33) pohtii, että mahdollisesti ainoa keinomme siirtää abstrakteja asioita ja asiointiloja kielelliseen muotoon on käyttää niiden kuvaamisessa samoja menettelytapoja, joilla havainnollistamme konkreettisempia entiteettejä eli olioita ja ilmiöitä. Vesa Haapala (2003: 54) puolestaan kirjoittaa, että metaforaan kiteytyvät kaikenlaisen kommunikaation kattavat kielelliset rakenteet. Hän jatkaa, että lähes poikkeuksetta mikä tahansa kieltä, merkitystä ja tyyliä pohtiva tarkastelu ottaa suoraan tai välillisesti kantaa metaforakysymykseen.

2.1 Mikä ja mitä metafora on – moniulotteisen metaforan määritelmiä

Metafora määritellään Kielitoimiston sanakirjassa (2016) lyhyesti vertaukseen perustuva kielikuvaksi. Esimerkkeinä sanakirjassa on käytetty ilmauksia *tuolin jalka* sekä *luonto itkee*. (Kielitoimiston sanakirja 2016). Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (Nurmi 2004: 573) määritelmä metaforasta on hyvin samankaltainen: se on vertaukseen perustuva havainnollistava kielellinen ilmaisu kuten esimerkiksi *lähteen silmä*. Metafora tarkoittaa erilaisia asioita erilaisille ihmisille. Tämän seikan vuoksi alan asiantuntijat ovat usein hetkellisesti hämmennyksen vallassa kysyttäessä määritelmää metaforalle. (Glucksberg 2001: 3).

Suoraviivaisesti esitettynä metaforan semanttinen kaava näyttää muun muassa Geoffrey Neil Leechin (1969: 151) sekä Leonhard Lipkan (1988: 358) mukaan seuraavanlaiselta: X on ikään kuin Y, suhteessa Z. Tässä lingvistisessä yhtälössä X edustaa kuvattavaa käsitettä, eli puhujan tarkoittamaa kategoriaa, ja Y puolestaan on tämän kuvattavan käsitteen kuvaaja, eli se kategoria, johon tätä verrataan. Kapiteeli Z kuvaa X:n ja Y:n välistä yhteneväisyyttä kertoen sen, millaisten piirteiden pohjalta vertailu tapahtuu. Z on siis eräänlainen peruste vertailulle. Sekä X että Y ovat molemmat kielenulkoisia entiteettejä. Tavallisesti Y sisältää tyypillisesti X:ssä olevia piirteitä tai piirteitä, joita siihen halutaan liittää. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi ominaisuudet ja funktiot eli käyttötarkoitukset.

Termin metafora juuret juontavat alkujaan kreikan kielen sanaan *meta pherein*, jonka suora suomenkielinen vastine on *siirtää yli*. Metafora on siis eräänlaista siirtämistä, sillä termiä ”siirretty merkitys” käytetään usein sanakirjassa ilmaisemaan metaforista käyttötappaa. Antiikin kielinäkemyksen mukaan sanan merkitys edusti jotain konkreettista, mutta kunkin käyttötilanteen ehdoilla muokattavissa olevaa tarkoitetta; yhdellä sanalla saattoi näin ollen olla useampi merkitys. (Stålhammar 1997: 13). Aristoteles (1998/n. 330 eaa.) avaa tarkemmin metaforisen kielenkäytön perusasetelmaa. Metaforan merkityksen siirtymisellä tarkoitetaan siis sitä, että jollekin asialle annetaan jonkin toisen entiteetin, eli ilmiön tai olion, nimi. Merkitys voi siirtyä yleisestä erityiseen, erityisestä yleiseen tai analogian välityksellä. (Aristoteles 1998/n. 330 eaa.: 55). Analogialla tarkoitetaan sen kielitieteellisessä merkityksessä sanan tai muodon yhtäläistä vaikutusta toiseen (Kielitoimiston sanakirja 2016). Metafora on myös Stephen C. Levinsonin (1983: 159–161) mukaan eräs analogian ilmenemismuoto, sillä metafora edustaa yhtä merkitysten välisistä luokittelusuhteista, jotka eivät samanlaisuudestaan huolimatta ole kuitenkaan identtisiä.

Termistä tulee metafora tilanteessa, jossa kielellinen ilmaus irrotetaan alkuperäisestä kontekstistaan, eli sen diskurssin alasta, johon se on alkujaan kuulunut – ja jota varten se on määritelty. Tarve uudelleenlaiselle määritelmälle kehittyi tältä pohjalta. (Ogden & Richards 1985: 111). Yleisesti ottaen, sovellettaessa tietyn kontekstin sanastoa toiseen kontekstiin, näiden kahden tekstiyhteyden välinen vuorovaikutus saa aikaan merkitysmuutoksen alkuperäisen kontekstin sanastossa. Tämä tulee ymmärtää siten, että metaforinen merkitys on ensisijainen merkitys korvattuna sen uuden kontekstin voimakentällä, jossa ilmausta on alun perin käytetty. Toisinaan metaforat ikään kuin kierrättävät vanhoja merkityksiä tuoden niihin jonkin uuden ja hätkähdyttävän lisän. (Fogelin 2011: 70). Max Black (1962: 39) kuvaa metaforan salaisuudeksi ja mysteeriksi yhteyttä, jossa kaksi ideaa yhdistyy toisiinsa, jolloin nämä kaksi ajatusta aktivoituvat keskenään ja ovat siten vuorovaikutuksessa. Hän hyväksyykin Ivor Armstrong Richardsin (1965/1936: 125), eli lyhyemmin I.A. Richardsin, näkemyksen, jonka mukaan tulkitsija on ikään kuin pakotettu kytkemään toisilleen käsitteellisellä tasolla etäiset ideat yhteen, jotta metafora olisi näin syntyneen jännitteen kautta sisällöltään antoisa. Paul Ricoeur (1978) mieltää metaforisen ominaisuuden alkuasetelmaksi vuorovaikutusten verkoston raken-

teen, joka takaa määrätyn asiayhteyden todellisuuden ja uniikkiuden. Tästä syystä metafora on semanttinen tapahtuma, joka toteutuu usean semanttisen kentän risteyksessä. Tämä risteyskonstruktio tekee kaikkien sanojen yhdistelmästä, sekä näin ollen metaforasta, järkevän. (Ricoeur 1978: 98).

Eva Feder Kittay (1987) väittää, että abstrahoidessa tietyn sanan merkitystä metaforisia ja kirjaimellisia tarkoituksia yhdistelevistä lausekokonaisuuksia, tuloksena saattaisi olla erittäin epäjohdonmukaisia termien merkityslaajennuksia. Tällä hän tarkoittaa sitä, että kirjaimellinen ja metaforinen tulkintatapa tuottaa lauseisiin ja sanoihin erilaisia totuusarvoja. (Kittay 1987: 99). Jos tahdomme verrata kirjaimellista ja metaforista tarkoitusta, meidän täytyy pystyä käsittämään ja sisäistämään kielitieteelliset yksiköt, jotka vaihtelevat yhdestä sanasta ryhmään yhtenäisesti järjestettyjä lauseita (Kittay 1987: 41). Kittay vakuuttaa, että mistä tahansa saatavilla olevasta lingvistiksestä aineksestä voidaan saada aikaan metafora. Tämä mahdollistaa metaforien tuottamisen myös niiden lauseiden pohjalta, joilla on kirjaimellisesta tulkintaperspektiivistä katsoen täydellisen selvä sääntöjä noudattava muoto. Kittay kritisoi näkemystä, jonka mukaan kirjaimellinen merkitys on poikkeuksetta suositeltavin ja että ainoastaan erityiset lauseyhteydelliset näkökulmat korostavat metaforisia tulkintoja. Hän muistuttaa, että kirjaimellinen tulkinta fraasista *Miehet ovat sikoja* (*The men are pigs*) edellyttää spesifiä kontekstia. (Kittay 1987: 103).

Anomalia, eli poikkeavuus, auttaa yleisen käsityksen nojalla tunnistamaan metaforan. Jos kirjaimellinen tulkinta osoittautuu ongelmalliseksi, metaforinen tulkintatapa saattaa ratkaista tulkinnalliset esteet. Metaforissa tavallisimmin esiintyvä anomalia on niin kutsuttua semanttista anomaliaa, joka tarkoittaa merkitysopillista poikkeavuutta tai säännöttömyyttä. Tietyt olemassa olevat metaforat eivät sisällä semanttista anomaliaa, mutta niiden kirjaimellinen tulkinta tuottaa ainoastaan kummallisia ja tavattomia asiointiloja. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta on lausahdus *Rakkauteni on puu*, joka on tulkittavissa sekä metaforisesti että kirjaimellisesti. Kirjaimellisen tulkintatavan mukaan lause voisi kuvata ylenpalttista kiintymystä puihin. Tämä tulkinta voi olla epätavallinen, jopa typerä, mutta se ei ole anomaalinen. Monet metaforat eivät lähtökohtaisesti edellytä tämän

kaltaista omituista kirjaimellista tulkintaa, mutta merkityksettömät metaforat vaatinevat sitä. (Tourangeau 1982: 18–19).

Aristoteles (1998/n. 330 eaa.) näki, että metaforinen teksti tekee sanonnasta ylevämpää kuin arkinen, metaforiton kielenkäyttötilanne. Hän painotti kuitenkin myös metaforisessa kielessä piilevää vaaraa, sillä liiallisella puhutun tai kirjoitetun tekstin metaforisoinnilla tuloksena on lähinnä arvoituksellisuutta. Onkin tärkeää hyödyntää metaforisen kielenkäytön mahdollisuuksia harkitusti ja hallitusti, jotta lukijan ja kuulijan ymmärrys riittää tavoittamaan sanonnan ytimen. (Aristoteles 1998/n. 330 eaa.: 59–60). Huomionarvoista on Kantolan (2001: 279) mukaan sekin, että runoilijalla tai tekstin kirjoittajalla on oman yksilöllisen kirjoittajanäänensä ohella myös hänelle tyypillinen tapa hyödyntää metaforia teksteissään. Koska runoudessa omaksutaan muiden taiteiden tavoin uusia käytäntöjä tarkastella alati muuttuvaa todellisuutta, myös tavat lukea ja tulkita nykyajan merkkejä kehittyvät jatkuvasti. Tämän vuoksi myös lukijan täytyy kyetä erottamaan muuttuneet suhteet metaforista ja symboleista puhuttaessa. (Kantola 2001: 281).

Kai Laitinen (1978) kuvaa metaforaa vertaukseksi, josta kuin-sana on jätetty pois. Nämä jäljelle jääneet sanat eli erilliset käsitteet sulautuvat yhteen käsiteliitoksi. (Laitinen 1978: 31). Metafora voidaan tosiaan ymmärtää eräänlaisena sulautumisen lähteenä, jossa kahden käsitteen valikoidut piirteet yhdistyvät muodostaakseen näin kolmannen käsitteen (Fauconnier & Turner 2002: 47). Vaikka tällaiset risteytetyt mentaaliset rakenteet ovat usein varsin mielikuvituksellisia, ne ovat silti todellisia objekteja lingvistiselle ilmaisulle ja käsitteenmuodostukselle. Havainnollistavia esimerkkejä tästä ovat merenneitojen ja ihmissusien kaltaiset sulautetut olennot: vaikka tällaiset risteytykset eivät esiinnykään todellisuudessa, se ei estä meitä ajattelemasta niitä ja puhumasta niistä. (Langacker 2008: 36).

Metafora on konventionaalisesti esiintynyt kirjallisuustieteen termisanakirjoissa ja runosopeissa lähinnä trooppina muiden trooppien joukossa (Viikari 2009: 82). Kantola (2001: 273) kirjoittaa metaforan olevan yksi troopeista, eli kuvaannollisista ilmauksista, joissa sanoja käytetään myös muilla tavoin kuin niiden kirjaimellisessa merkityksessä. Myös Ricoeur (1976: 47) tunnustaa metaforan aseman trooppina jo retoriikan traditio-

naalisessa perinteessä, jossa metaforaa on kohdeltu yhtenä niistä kuvista, jotka kuuluvat nimeämisestä vastaavaan kielipeliin. Jonathan Cullerin (1992: 189) näkemyksen mukaan metaforalla on nykykeskustelussa ainutlaatuinen asema kielikuvien kielikuvana; se ikään kuin kuvaa kuvallisuutta. Vesa Haapala (2003: 54) mainitsee metaforan ansioituneen yhtenä retorisen ja filosofisen perinteen merkittävimpana kielikuvana aina Aristoteleesta nykyajan kirjallisuudentutkijoihin, hermeneutikkoihin sekä filosofiin kuten Jacques Derridaan sekä Richardsiin asti.

Metaforisuus sinänsä on yllättävän arkipäiväinen ilmiö, sillä kohtaamme useissa erilaisissa päivittäiseen elämään liittyvissä asioissa esimerkiksi ruoan laittamiseen, maistamiseen, pureskeluun ja nielaisemiseen liittyviä metaforia. Myös syntymään ja hoivaamiseen liittyvät metaforat ovat todella yleisiä tavallisessa arkielämässä. (Eubanks 2011: 194). Metaforien kiinnostavuus piilee osaksi juuri niiden monipuolisessa esiintymisympäristössä, sillä poeettisen runokielen ohella niitä ammennetaan myös kaikille tutusta arkikielestä. Metaforat rikastuttavat kaikenlaista kieltä ja kielenkäyttötilanteita luoden niihin oman, toisinaan yllättävänkin, sävöyksensä. (Kela 2007: 70).

Metaforan ja sen merkityksen kannalta tärkeintä on metaforaan kätkeytyvä mentaalinen sisältö. Tässä metaforan psyykkisessä kerroksessa maailman asiat ja ilmiöt, sekä todelliset että kuvitteelliset, kyllästetään mielikuituksen tuotoksilla. Kyseessä oleva muutosprosessi tunnetaan *semanttisena liikkeenä*. Semanttisen liikkeen idea näyttäytyy implisiittisesti sanassa *metafora*, sillä liike (*phora*), jota sanalla tarkoitetaan, on laadultaan nimenomaan semanttinen. Liike on siis eräänlainen ylittämisen ja yhteen liittämisen teko, joka pohjimmiltaan merkitsee metaforista prosessia: ylittämistä ja yhteen liittämistä voidaankin pitää metaforisen toiminnan pääelementteinä, sillä ne ovat parhaimmillaan yhdistelmänä. Luultavasti ne on kautta aikojen yhdistetty toisiinsa jollakin tavalla ja tasolla, ainakin implisiittisesti. Ylittämisen ja yhteen liittämisen käsitteillä on kuitenkin myös yksilöllinen arvonsa ymmärtämisen keinoina. Toista prosessia nimitetään *epiforaksi* (*epiphora*) ja toista *diaforaksi* (*diaphora*). Epifora edustaa vertailun kautta toteutuvaa merkityksen ylittämistä ja laajentamista, ja diafora puolestaan luo kokonaan uuden tarkoituksen rinnastuksen ja synteessin avulla. (Wheelwright 1964: 71–72).

Torsten Thurén (1995) tiivistää kuvakielen tarkoittavan sitä, että jotakin asiaa kuvataan jonkin toisen asian kautta. Hän painottaa, että vaikka metafora onkin helppoa mieltää pelkäksi kielen koristeeksi, vailla mitään sen kummempaa syvällisyyttä, se on todellisuudessa huomattavan monisäikeinen kielellinen tehokeino. Metaforat vaikuttavat sekä arvoihimme että tapaamme ymmärtää ja konstruoida todellisuutta. Ne näyttävät toteen ilmiöiden välisen samankaltaisuuden, joten ihannetilanteessa metafora voi kiinnittää huomion tähän asti tuntemattomiin asiayhteyksiin. Tällaista uudenlaisia viitekehyksiä ja yhteyksiä paljastavaa metaforaa pidetään onnistuneena metaforana. Toisaalta on olemassa myös riski siihen, että metafora vääristää näkökantoja ja muodostaa asiayhteyksiä sinnekin, missä niitä ei todellisuudessa ole. Metaforat ovat järeitä kielen työvälaineitä. Sen vuoksi on tärkeää panna ne merkille ja tarkastella niitä kriittisesti. (Thurén 1995: 29).

Alentuva suhtautuminen metaforaan pelkkänä informaatioköyhänä kielen koristeena johtuu metaforan alkuperäisestä, nyt jo vanhanaikaisen tuntuista ja yksipuolisesta, tehtävästä epätavallisena asioiden nimeämistapana (Ricoeur 1978: 47). Cacciari (1998) nostaa esille *hyvän metaforan* olemuksen tiivistäen, että onnistunut metafora pakottaa tulkitsijan tarkastelemaan asioita erilaisesta näkökulmasta sekä muodostamaan niistä tämän aiemmasta poikkeavan tarkasteluperspektiivin pohjalta uudenlaisia käsityksiä. Hän näkeekin taidokkaan metaforan parhaimmillaan haastavan vanhat ja totunnaiset, jo olemassa olevia ja havaittavia yhtäläisyyksiä korostavat, katsantokannat. (Cacciari 1998: 138).

Richardsin (1965/1936: 96) mukaan metaforassa voidaan nähdä olevan kaksi puolta: *tenor*, joka tarkoittaa pääajatusta sekä *vehicle*, joka merkitsee välikappaletta. Andrew Goatly (2007: 11) puolestaan käyttää metaforan pääajatuksesta nimityksiä *topic*, eli aihe, ja *target*, eli kohde. Kohdealue tarkoittaa puheena olevaa asiaa, josta lingvistisen kuvan tulkinta aloitetaan (Muikku-Werner 2009: 94). Metaforan välikappaletta Goatly (2007: 11) kutsuu Richardsin tavoin nimityksellä *vehicle* tai vaihtoehtoisesti *source*. Ronald Langackerin (2008: 35–36) tulkinnan perusteella esimerkiksi fyysisten objektien manipulointiin liittyvät lähdealueen näkökulmat esitetään metaforisesti kohdealueella, jonne ymmärtäminen ja viestintäkäsitykset sijoittuvat. Hän toteaa lähde- ja kohdealueen

samanaikaisen aktivoitumisen mahdollistavan metaforan tunnistamisen (Langacker 1987: 143).

Metaforista käsitteenrakentamista voidaan havainnollistaa vaikka rakkauden avulla. Jos rakkaus käsitteellistetään matkana, syntyy käsittemetafora RAKKAUS ON MATKA (Kövecses 2010). Tällöin rakkauteen liitetään matkantekoon konventionaalisesti liittyviä käsitteitä kuten *risteyksessä oleminen* ja *teiden eroaminen*. Rakkautta ja matkaa siis ikään kuin peilataan toisiinsa. Pieniä kapiteelikirjaimia käytetään sen vuoksi, että tämä erityinen sanamuoto ei sellaisenaan esiinny kielessä, vaan se alleviivaa käsitteellisesti kaikkia metaforisia ilmauksia, jotka sen alaan kuuluvat. (Kövecses 2010: 4, 6–9). Goatly (2007: 164) kirjoittaa metaforateemojen yhdistymisestä toisiinsa. Hän toteaa tarkastelun ulottuvan monimerkityksisyyteen, jossa on erilaiset kohteet, mutta sama lähde – VOIMA / VALTA ON YLHÄÄLLÄ; ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ, vaihtelevuuteen, jossa on erilaiset lähteet, mutta sama kohde – ONNELLISUUS ON YLHÄÄLLÄ; ONNELLISUUS ON VALOA sekä vastakohtaisiin metaforiin, joissa kaksi metaforista ja arvoltaan positiivista skeemaa asettavat käyttäytymiseen tai maailmankatsomukseen liittyvän jännitteen, kuten VOIMA / VALTA ON YLHÄÄLLÄ V. VARMUUS / LUOTETTAVUUS ON ALHAALLA. Käsittelem seuraavassa alaluvussa 2.2 tarkemmin käsittemetaforia, sillä juuri ne ovat olennainen osa kognitiivista metaforateoriaa.

2.2 Kognitiivinen metaforateoria

Kuten ensimmäinen metaforaa käsittelevä luku 2.1 osoittaa, metafora on läsnä kaikkialla, ja me olemme erityisen riippuvaisia siitä käsitellessämme abstrakteja kohteita. Lakoff ja Johnson (1980) kuvaavat metaforaa mentaalisen maailmamme vahvistamisen ja rakentamisen ensisijaiseksi merkitykseksi. Erilaisilla ilmiöillä on sijansa käsitteellistämisen ja lingvistisen merkityksen kannalta. Heidän kehittämänsä kognitiivisen metaforateorian metaforatulkinta on laaja. Metaforalla on siis kognitiivinen puoli, joka kattaa kognitiivisen metaforan ja käsitteellisen mallin sekä viestinnällinen eli kielellinen aspekti, jota metaforinen ilmaus kuvaa. Nämä näkökulmat toimivat vuorovaikutteisesti tai kokonaisuuden tavoin. (Kohl 2007: 19). Black (1968) tarjoaa *tarkoituksen* käsitteelle

myös toisenlaisen tarkastelunäkökulman. Hänen kielifilosofiaansa kuuluu kielen tehtävien sekä sen erilaisten ulottuvuuksien erottaminen toisistaan; ajatuksena on, että hyvin suunniteltu ja yleisesti hyväksyttävän analyysin avulla on mahdollista jakaa tarkoitukset kolmeen ryhmään, jotka ovat *kognitiivinen*, eli tiedollinen, *ekspressiivinen*, eli ilmaisuvoimainen, ja *dynaaminen*, eli muutokseen pyrkivä tarkoitus (Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja 2016). Blackin mukaan olisi tärkeää saada aikaan edes karkeahko jako näiden välille, sillä se helpottaisi samalla myös eksplisiittisen, eli pintapuolisen, ja implisiittisen, eli kätkeyn, tarkoituksen erottamista ja tunnistamista. (Black 1968: 165).

Metafora on Maria Kelan (2007) mukaan yksi kognitiivisen kielioppisuuntauksen peruskäsitteistä. Kognitiivinen kielikäsitys luokittelee käsitteen metafora paitsi runouden osaksi, myös ihmisen kokonaisvaltaisen ajattelun rakenneosaseksi. Tämä näkemys metaforasta kaiken ajattelun lähtökohtana pohjautuu Richardsin 1930-luvulle sijoittuvaan näkemykseen metaforan luonteesta ja mahdollisuuksista. Kela (2007) kirjoittaa metaforan herättäneen erityistä kiinnostusta kielitieteilijöissä 1980-luvulla, sillä tällöin jalansijaa saanut kognitiivinen kielentutkimus tarjosi uusia, innovatiivisia tarkastelutapoja kielen ilmiöihin, joihin oli perehdytty aiemmin toisenlaisista näkökulmista. Keskeistä tässä kognitiivisessa kieliaspektissa on kielen ja kognition sulautuminen toisiinsa; metaforaa ja sen luonnetta tarkastellaan siis varsin kokonaisvaltaisesti. Kyse on siis vuorovaikutuksen tutkimisesta eli kielen roolien analysoimisesta: kieli voi järjestää, prosessoida ja siirtää informaatiota. (Kela 2007: 69–70). Onikki (1992) toteaa metaforan laajuuden käsitteistyksessä olevan eräs 1980-luvulla suosiota saavuttaneen kognitiivisen kielioppikäsitteiden perushypoteeseista (Onikki 1992: 33). Eve Sweetser (1990) luonnehtii kognitiota strukturoiduksi, ei kaoottiseksi. Hän yhtyy tiettyjen semanttikkojen mielipiteeseen siitä, että tarkoitus on erottamaton osa ihmisen kognitiivista kokemustaustaa, johon lukeutuvat kokemukset kulttuurisista, sosiaalisista, mentaalisista sekä fyysisistä maailmoista. Sweetserin mukaan on perusteltua mieltää sekasortoisuuden lingvistiksessä tarkoituksessa rakentuvan tulkitsijan ymmärrykselle määrätystä kognitiivisesta alueesta. (Sweetser 1990: 12).

Lähtökohdiltaan Lakoffin ja Johnsonin (1980) kognitiivinen metaforateoria sekä Blackin (1962) kehittänyt vuorovaikutusteoreettinen metaforanäkemys, eli *interaction*

theory, perustuvat samankaltaiseen alkuasetelmaan. Vuorovaikutusaspekti on jalostettu nykyiseen muotoonsa Richardsin aiemmin tekemien havaintojen pohjalta. Voisi sanoa, että Richardsin teoria ja näkemykset ovat luoneet pohjan nykyisen kaltaiselle vuorovaikutusajattelulle. Black (1962) esittelee oman vuorovaikutusteoreettisen metaforanäkemysensä. Hän kuvaa teoriaa vapaaksi korvaamisen ja vertaamisen näkökulmien pääpuutteista sekä mainitsee sen tarjoavan joitakin tärkeitä oivalluksia metaforan käytöstä ja rajoituksista. Black esittää väittämän, jonka mukaan *Ihminen on susi (Man is a wolf)*. Tässä väittämässä on kysymys siitä, että kuvattavan entiteetin, eli ihmisen, määrätty piirteet näyttäytyvät ilmauksessa muita ominaisuuksia selvemmin. Kuvan, eli suden, ominaisuuksia puolestaan peilataan kuvattavaan. Kuvattavan ohella myös kuvassa ilmenee muutoksia, sillä sutta saatetaan luonnehtia esimerkiksi hurjaksi tai nälkäiseksi. Susi-metafora sekä tukahduttaa joitakin piirteitä että korostaa joitakin toisia, eli lyhyesti sanottuna systematisoi ihmisestä syntyvää näkemystä. (Black 1962: 39–41).

Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan kategoriointi luo perustan kognitiiviselle metaforakäsitykselle. Kategorioinnin ideana on luokitella asioita ja entiteettejä omiin ryhmiinsä niiden piirteiden perusteella. Lakoffin ja Johnsonin (1980) kognitiivisessa metaforateoriassa erotetaan toisistaan käsitteen metaforinen strukturointi ja alakategoriointi siitä huolimatta, että näiden välinen rajanveto on häilyvä. Vaatimuksena metaforalle on tämän määritelmän mukaan eroavaisuus toiminnan muodossa ja osittain samankaltainen konseptuaalinen eli käsitteellinen strukturointi. Alakategorioinnissa edellytetään yhdenmukaista toimintaa ja tarpeeksi samanlaisia rakennepiirteitä. (Lakoff & Johnson 1980: 83–84). Analyysi rakentuu sen ajatuksen varaan, että kyetään osoittamaan jonkin tietyn merkityksen olevan jotain muuta kuin metafora. Tällöin merkitys eli käyttötapa on primaari eli ensisijainen, siitä siis puuttuu metaforisuus. Voidaan esimerkiksi sanoa, että *Metsässä kasvaa mäntyjä* tai *Ruokahalu kasvaa syödessä* ja todeta, että molemmissa esimerkeissä tapahtuu kyllä kiistatta kasvamista, mutta ensimmäisessä virkkeessä on kysymys konkreettisesta, silmin nähtävästä kasvamisesta ja toisessa virkkeessä tarkoitetaan abstraktia kasvua, jota ei silmin havaitse. Metaforan havaitseminen tekstistä pohjautuu osittain kielenkäyttäjän vaistoon ja aikaisempiin kokemuksiin kielestä ja sen käyttöön liittyvistä tilanteista. (Koski 1992: 17). Lakoff ja Johnson (1980: 147) vihjäävatkin, että metaforien löytäminen tekstistä edellyttää monipuolista ja laajaa käsitystä

kielestä: suppea kielitaju vastaavasti vaikeuttaa metaforien tunnistamista, sillä metaforat ovat kaikkea muuta kuin yksinkertaisia ja yksiulotteisia kielenkäytön välineitä.

Kognitiivinen kielentutkimus nojaa holistiseen, eli kokonaisvaltaiseen, merkityskäsitykseen. Metaforat rakentuvat aina ruumiillisuuden kautta, sillä ne perustuvat asioiden ja tilojen havainnointiin fyysisellä tasolla. Esimerkiksi vertikaalisuus näkyy useassa tapauksessa fyysiseen toimintaan perustuvien käsitteiden pohjalla. (Lakoff & Johnson 1980: 106). Lakoffin ja Johnsonin (1980) teorian mukaan abstraktien ideoiden käsitteellistämiseen tarvittavien metaforien perusta pohjautuu jo hyvin varhaisiin ruumiillisiin kokemuksiimme, sillä esimerkiksi kohdussa ja sieltä vapautuessa omaksutaan skeema, eli malli, tilasta tai tilanpuutteesta. Jotta skeema voitaisiin hyväksyä, tarvitaan jokin oma-kohtainen kokemus alkulähteeksi. Esimerkiksi VAPAUS ON LIIKKUMATILAA on käsitys, joka muodostuu henkilökohtaisen kokemuksen myötä. Syöminen ja erittäminen luovat pohjan säiliöajattelulle: omaksumme skeeman säiliöistä sekä sisä- että ulkopuoliseen ihmisruumiin kautta. Tämän skeeman avulla muodostetaan lähde MIELI ON SÄILIÖ. (Goatly 2007: 15). Lakoffin ja Johnsonin (1980: 107, 110–111) kehittämän metaforateorian mukaan merkitykset eivät missään tapauksessa ole ennalta määräämättömiä, toisiinsa liittymättömiä, irrallisia homonyymejä. Merkitysten kokeminen toisistaan erillisinä abstraktioina ei kuulu kognitiiviseen metaforanäkemykseen, vaan päinvastoin siinä on oleellista hahmottaa sanojen keskinäisiä suhteita ja sijoittaa ne osaksi runsaita merkitysverkostoja (Lakoff & Johnson 1980: 112–114). Koska metaforien avulla tarkastellaan ympäröivää todellisuutta ja maailman ilmiöitä, täytyy pienistä rakenneosasista siirtyä kohti laajempia kokonaisuuksia, jotta ymmärrys olisi mahdollisimman aukotonta.

Keskeinen piirre kognitiivisessa metaforatulkinnessa (esim. Lakoff & Johnson 1980) on, että metaforat lingvistisenä tai jopa visuaalisena ilmiönä ovat jaettavissa ryhmiin niiden käsitteellisten metaforien mukaan, mitä ne toteuttavat. Metaforiset käsitteet kumpuavat tavallisesti fyysisten kokemustemme ohella kulttuurisista kokemuksistamme (Lakoff & Johnson 1980: 14). On tärkeää tiedostaa, että kulttuurikontekstilla on huomattava osa metaforien tulkinnessa ja ymmärtämisessä. Tietyissä kulttuurissa tuttu ja konventionaalinen metafora tai metaforinen ilmaus ei välttämättä ole sitä toisessa kult-

tuuriympäristössä. Voikin sanoa, että peilaamme kokemuksiamme maailmasta omasta metaforisesta todellisuudestamme käsin ja päinvastoin. Esimerkiksi käsitys arvoista on sidoksissa kulloiseenkin metaforiseen kontekstiin. (Lakoff & Johnson 1980: 22–24). Anna Idström (2009) painottaa, että ihmisen aistimaailma on synnynnäinen ja universaali, joten se ei kuulu kulttuurin piiriin, vaikka ihminen havainnoikin ympäristönsä ilmiöitä aistiensa varassa. Tämän aistimaailman tuotoksista sen sijaan muodostuu pohja sekä kielelliselle että kulttuuriselle toiminnalle. Kulttuurinen aspekti saavutetaan erottamalla syntynyt havainto omaksi käsitteekseen, minkä jälkeen käsite nimetään kunkin kielen kielellisten motiivien mukaan. Nimenantoprosessissa mielekkyys on ollut etusijalla kielestä riippumatta. Metonymiset ja metaforiset systeemit perustuvat pohjimmiltaan juuri näihin kielten välisiin eroavaisuuksiin. (Idström 2009: 65).

Lakoff (1987) esittää todisteita käsittemetaforan pohjautumisesta ruumiillisiin kokemuksiimme tarjotakseen vaihtoehdon objektivismin ja subjektivismin filosofisille perinteille. Objektivismin hyväksyminen ei ole ongelmattonta, sillä metaforat tekevät väistämättä ajattelusta epäsuoraa: tämän vuoksi objektivismin todellisuus ei ole saavutettavissa. Jopa tieteelliset teoriat ja mallit ovat pohjimmiltaan metaforisia hypoteeseja. Teknisesti ne tunnetaan *malliteoreettisina metaforina*. Nämä metaforat voivat vastata vain likimain todellisuuden kuvailuja. Uuteen malliteoreettiseen tieteelliseen metaforaan perustuva tutkimusohjelma pyrkii todentamaan, mitä metaforisen mallin alat ovat ja mitä mallin piirteitä ei sovelleta. (Lakoff 1987: 265–268).

2.3 Vakiintuneet kognitiiviset metaforat

Konventionaaliset metaforat ovat Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan tyypiteltävissä kolmeen ryhmään, jotka ovat *struktuuralliset metaforat* eli rakennemetaforat, *orientoivat metaforat* eli suuntametaforat ja *ontologiset metaforat*.

Lakoff, Turner ja Kövecses ovat todenneet, että metaforan konventionaalistunut käyttö ei vaikuta sen vertauskuvallisuuteen. He pitävät konventionaalistumista osoituksena metaforisesta ajattelutavastamme. Vaikka käsitteellisten yhtäläisyyksien havaitseminen

eri käsitteiden väliltä on keskeinen edellytys metaforisuudelle, se ei kuitenkaan ole ehdoton välttämättömyys, sillä merkitykseltään laajennettu metafora saattaa paljastaa yllättäviäkin yhdistäviä tekijöitä eri asioiden välillä (Lakoff & Johnson 1980: 7–8, 155). Suurin osa Lakoffin metaforista on luonteeltaan konventionaalisia, mikä ohjaa tulkinnan suoraan abstraktiin tarkoitukseen. Psykologit ovatkin esittäneet päätelmän, jonka mukaan tulkitsija voi erottaa metaforisen ilmauksen läpi sen perimmäiset käsitteet ainoastaan metaforan ollessa uusi. Konventionaalisten metaforien tulkintaan sisältyy myös huumoriaspekti, sillä Shakespearen *As You Like It* -näytelmän tunnettuun puheeseen ”All the World’s a Stage” viitaten on ihmetelty, että ”jos koko maailma on näyttämö, missä yleisö istuu?”. (Pinker 2007: 249).

2.3.1 Rakennemetaforat

Suurin osa tavallisesta käsitesysteemistä on lingvististen todisteiden nojalla perusluonteeltaan metaforista. Lakoff ja Johnson (1980) ovat kehittäneet keinot tunnistaa sellaiset metaforat, jotka strukturoivat eli jäsentävät havaintojamme, ajatuksiamme ja tekemisiämme. Käsitteen metaforista luonnetta ja sen tapaa jäsentää jokapäiväistä toimintaa voidaan havainnollistaa käsitteen VÄITTELY sekä käsitteellisen metaforan VÄITTELY ON SOTAA avulla. Tämä metafora on varsin tuttu arkisista kielenkäyttötilanteista ja piirtyy esiin muun muassa esimerkkipirkkeestä *Hän hyökkäsi jokaiseen heikkoon kohtaan väitteessäni* (*He attacked every weak point in my argument*). (Lakoff & Johnson 1980: 4–5).

Sen ohella, että väittelystä *puhutaan* sodankäynnin termein, voidaan väittely myös voittoa tai hävityä, kuten virke *En ole koskaan voittanut häntä väittelyssä* (*I’ve never won an argument with him*). Väittelykumppani nähdään vastustajana, joka täytyy kukistaa. Kyseessä on kuitenkin nimenomaan verbaalinen kukistus, sillä tässä taistossa hyökätään kilpakumppanin mielipiteitä vastaan samalla, kun pyritään puolustamaan omia näkemyksiä. Toisinaan ollaan etulyöntiasemassa ja toisinaan vetäydytään puolustuskannalle. Strategiat ovat tärkeä väittelyprosessin osa, sillä ne avaavat mahdollisuuden uuteen

hyökkäyslinjaan, jos vanha kanta tuntuu liian haastavalta puolustaa. Kulttuurillisilla eroavaisuuksilla on sijansa väittelyn luonteessa ja sen toteutumisessa, sillä jos väittelyä ei tarkastella sodankäynnin termein, kukaan ei voita tai häviä, eikä syytä hyökkäämiseen tai puolustautumiseen ilmene. Jos väittelyä kuvattaisiinkin sodankäynnin sijaan esimerkiksi tanssin termein, olisi asetelma varsin erilainen, sillä väittelyn osallistujat tulkittaisiin esiintyjiksi. Tällöin tavoitteena olisi panostaa esiintymisen esteettiseen puoleen; keskittyä luomaan esitykseen harmoniaa ja tasapainoa. Vallitsevilla kulttuurikonventioilla olisi suuri vaikutus siihen, miten väittelyä katsottaisiin, koettaisiin sekä toteutettaisiin – ja miten siitä puhuttaisiin. Eri diskurssimuodot kulttuurisidonnaisine jäsenelyineen kuvaavat neutraalisti käsitteellistysten eroja. On huomionarvoista, että metaforan ydin on ymmärtää ja kokea yksi asia suhteessa toiseen. Väittelyä ei suinkaan tule luokitella sodan alalajiksi, sillä sitä se ei ole. Tämä johtuu siitä, että väittelyllä ja sodalla ei ole käytännössä mitään yhteistä: toinen edustaa kielellistä diskurssia ja toinen aseellista konfliktia ja sen lisäksi esitetyt toiminnot ovat laadultaan keskenään täysin erilaisia. (Lakoff & Johnson 1980: 4–5).

On harhaanjohtavaa mieltää metafora pelkästään sanatason ilmiöksi. Päinvastoin pitäisi tunnustaa inhimillisten ajatusprosessien olevan pohjimmiltaan valtaosin metaforisia. Lakoff ja Johnson (1980) painottavat juuri tätä näkökantaa esittäessään inhimillisen käsitesysteemin olevan metaforisesti jäsenelty ja määritelty. Lingvivistisinä fraaseina metaforat ovat mahdollisimman täsmällisiä, sillä ne ovat pohjimmiltaan metaforia yksilön käsitejärjestelmässä. Tästä käsitejärjestelmäperusteisuudesta johtuen Lakoff ja Johnson (1980) huomauttavat, että puhuttaessa metaforista kuten VÄITTELY ON SOTAA, pitäisi ymmärtää kyseessä olevan nimenomaan metaforisen käsitteen. (Lakoff & Johnson 1980: 6). Leino (2002) tiivistää, että Lakoffin ja Johnsonin lähtökohtana on toisaalta se, että metafora on ihmisen käsitejärjestelmään ja ajatteluun kuuluva ilmiö, ja toisaalta se, että käsite- ja kielijärjestelmä, ajattelu sekä kielenkäyttö kytkeytyvät kiinteästi yhteen. Metafora piilee siis käytettyjen lekseemien takana olevissa käsitteissä, merkityksissä, ei sanoissa sinänsä. Käsitteen ymmärtämisessä toisen käsitteen kautta piilee ongelmiakin, sillä on olemassa riski, että huomio kohdistuu ainoastaan sellaisiin käsitteissä oleviin puoliin, joita metafora tuo esiin. Tällöin käsitteen muut ominaisuudet jäävät pimentoon. Metafora saattaa näin estää havaitsemasta niitä käsitteessä olevia puolia,

jotka eivät ole yhdenmukaisia sen kanssa. Tällä on seurauksensa, sillä esimerkiksi keskustelu saattaa kulminoitua fanaattismieliseksi väittelyksi, jolloin olennainen yhteistyön näkökulma on menetetty. (Leino 2002: 500–501).

2.3.2 Suuntametaforat

Suuntametaforassa on kyse pyrkimyksestä järjestää kokemuksiamme aivan kuin ne sijaisivat kolmiulotteisessa tilassa (Haavisto, Kotilainen, Mäntynen & Onikki 1998: 9). Päinvastoin kuin rakennemetaforat, orientoivat metaforat jäsentävät kokonaisen käsite-ryhmän suhteessa toiseen. Useimmat kielessä olevat peruskäsitteet ovat jäsentyneet erilaisten spatiaalisten eli avaruudellisten metaforien avulla: esimerkiksi sosiaalinen asema voi olla ylempi tai alempi, mieli voi olla korkealla tai maassa ja voimme ylittää tai alittaa itsemme. (Leino 2002: 502).

Lakoff ja Johnson (1980) kutsuvat orientoiviksi metaforiksi eli suuntametaforiksi metaforia, jotka järjestävät kokonaisen käsitesysteemin suhteessa toiseen järjestelmään. Tällaiset metaforat eivät näin ollen strukturoidu vain yhdeksi käsitteeksi suhteessa toiseen, vaan ovat laajempia luonteeltaan. Suuntametaforat ovat saaneet nimensä siksi, että enin osa niistä on spatiaalisesti eli avaruudellisesti suuntautuneita; ylös-alas, sisään-ulos, eteen-taakse, päälle-pois, syvä-matala sekä keskeinen-marginaalinen. Keskeistä spatiaalisten suuntien kannalta on fyysisyys, sillä ne perustuvat ihmisen kehollisuuteen. Suuntametaforat siis käsitteellistävät näitä spatiaalisia suuntia, sillä esimerkiksi ONNELLINEN ON YLHÄÄLLÄ toteuttaa länsimaista käsitystä positiivisten tunteiden sijoittumisesta ylös ja vastaavasti negatiivisten tunteiden sijoittumisesta alas. Tälle orientaatiolle löytyy peruste englannin kielestä, sillä esimerkkilauseessa *I'm feeling up today* mieliala on ylhäällä. Edellä mainitun kaltaiset metaforiset suunnat eivät ole millään muotoa mielivaltaisia tai sattumanvaraisia, vaan ne pohjautuvat sekä fyysisiin että kulttuurisiin kokemuksiimme ja konventioihimme. Vaikka vastakohtat kuten ylös-alas ja sisään-ulos ovat toimintoina sinänsä fyysisiä, on mahdollista, että niihin tukeutuvat suuntametaforat voivat vaihdella kulttuurista toiseen. Konkreettisesti ajatellen esimerkiksi tulevaisuus on

joissain kulttuureissa edessä, kun taas toisissa kulttuureissa mielletään sen olevan takana. (Lakoff & Johnson 1980: 14).

Kövecses (2010) mainitsee, että ontologisiin metaforiin verrattuna suuntametaforien edellyttämä kohdekäsitteiden sisältämä käsitteellinen rakenne on vähäisempää. Suuntametaforien tarkoitus eli kognitiivinen funktio on erityisesti käsitesysteemin kohdekäsitteistön yhtenäistäminen. Nimitys ”suuntametafora” polveutuu näiden metaforien kiinteästä suhteesta spatiaalisiin yhteyksiin. Kövecsesin mukaan voisi olla paikallaan kutsua tämän tyyppistä käsittemetaforaa ”koherenssimetaforaksi” (coherence metaphor), sillä tämä nimitys kuvaisi tarkoituksenmukaisemmin metaforan edustamaa kognitiivista tehtävää. Koherenssin käsitteellä Kövecses kuvaa pelkistäen niitä määrättyjä kohdekäsitteitä, jotka on tapana käsitteellistää yhtenäisiksi. (Kövecses 2010: 40). Lakoff ja Johnson (1980) sanailevat, että ensimmäistäkään metaforaa ei voi koskaan ymmärtää, saati esittää itsenäisenä, sen kokemuksellisesta pohjasta irrotettuna. He huomauttavat, että esimerkiksi ENEMMÄN ON YLHÄÄLLÄ käsittemetaforalla on hyvin erilainen kokemuksellinen perusta kuin metaforilla ONNELLINEN ON YLHÄÄLLÄ tai JÄRKEVÄ ON YLHÄÄLLÄ. Tämä johtuu siitä, että vaikka käsite YLÖS onkin kaikissa näissä metaforissa sama, niin kokemukset siitä, mihin nuo YLÖS-metaforat perustuvat, ovat keskenään erilaisia. Erilaisuus näiden kokemusten välillä on kytköksissä siihen, että vertikaalisuus eli kohtisuoruus indikoi kokemusta lukuisin eri tavoin, mikä puolestaan saa aikaan monia erilaisia metaforia. Se ei siis johdu siitä, että on olemassa määrättömästi erilaisia käsityksiä ylöspäin suuntautuvasta liikkeestä. (Lakoff & Johnson 1980: 18–19).

2.3.3 Ontologiset metaforat

Ontologia on olevaisen perimmäisen olemuksen tutkimista (Kielitoimiston sanakirja 2016). Ontologisten metaforien kautta abstraktit asiat ottavat konkreettisen muodon. Tällaisia konkretisoitavia abstrakteja asioita ovat esimerkiksi tunteet, ideat, tapahtumat, toiminnot sekä ajatukset. Ontologiset metaforat pohjautuvatkin fyysisyyteen, sillä näemme etenkin oman kehomme kaltaiset fyysiset objektit eräänlaisina säiliöinä. Ontolo-

gisista metaforista on hyötyä abstraktien asioiden kuvailemisessa. (Lakoff & Johnson 1980: 25–29).

Lakoff ja Johnson (1980) määrittelevät ilmeisimmiksi ontologisiksi metaforiksi *personifikaatiot*, joissa fyysinen objekti on personoitu. Tämän määrittelyn turvin on mahdollista ymmärtää ei-inhimillisten entiteettien kokemukset, jotka perustuvat inhimillisiin vaikuttimiin, ominaisuuksiin ja toimintoihin, kuten esimerkissä *Hänen uskontonsa kertoo hänelle, että hän ei voi juoda hienoja ranskalaisia viinejä*. Kyseisessä esimerkissä uskonto on ikään kuin inhimillisillä ominaisuuksilla varustettu persoona, jolla on kyky jakaa käskyjä ja neuvoja. Täytyy kuitenkin muistaa, että personifikaatiolla ei ole tietynlaista kaavaa, eli jokainen personifikaatio on tulkittavissa suhteessa näkökulmaan, joka sille on valittu. Esimerkissä *Inflaatio on tuhonnut dollarin* inflaatiolle on annettu inhimillisiä piirteitä. Tässä yhteydessä metafora ei ole ainoastaan *inflaatio on persoona*, vaan spesifimpi muoto *inflaatio on vihollinen*. Personifikaatiolle haetaan ikään kuin täsmällisempää roolia eli jotain, joka kuvaa sen luonnetta ja kulloistakin tehtävää. Yksi luokitteluperuste on verbistä syntyvä mielikuva joko positiivisena tai negatiivisena toimintana. (Lakoff & Johnson 1980: 33).

Kun lähdealue on ontologisessa metaforassa fyysinen objekti, kohdealueelta löytyy aineeton tai abstrakti entiteetti, tapahtuma tai toiminto. Mikäli ontologisen metaforan lähdealue on substanssi eli *aine* (engl. substance), kohdealue on toiminto. Jos ontologisen metaforan lähdealue on säiliö, kohdealueelle sijoittuvat rajaamattomat fyysiset objektit, fyysiset ja aineettomat tasot sekä olotilat. Esimerkiksi *pelon* voi käsitteellistää ikään kuin omaisuudeksi, jos sitä kohtelee objektin tavoin. Tällöin pelkoon voi viitata *minun pelkonani* tai *sinun pelkonasi*, jolloin pelosta tulee possessiivisuffiksipäätteellä henkilökohtaisempi vaikutelma. (Kövecses 2010: 39). Personifikaatio voi toteutua metaforan lisäksi myös metonymiassa ja puhekuvio synekdokeessa (Ricoeur 1978: 59–60). Metonymian alalaji synekdokee on kielikuva, jossa metonymian tavoin käytetään osaa kuvaamaan kokonaisuutta (Kesonen 2010: 176–177).

2.3.4 Metonymia ja symbolismi

Metonymia ja symbolismi ansaitsevat oman käsittelykappaleensa, sillä ne ovat näennäisestä erilaisuudestaan huolimatta erottamaton osa metaforien maailmaa. Metonymialla on tutkimuksessani oma analyysilukunsakin, mutta symboleita käsittelemän muun analyysin sivutuotteina saadakseni aikaan rajauksen. Goatly (2007) tähdentääkin metonymian käsitteen olevan varsin merkityksellinen kognitiivisen metaforatulkinnan kannalta, sillä ilman metonymiaan perehtymistä ei ole keinoja saattaa toisilleen sopivia kohteita ja lähteitä yhteen eli päätellä abstraktin ajattelun kautta, mitkä niistä muodostavat parin. Toisin kuin metaforat, metonymiat ovat samankaltaiseen kokemukseen perustuvien merkitysten välisiä syysuhteita tai, kielitieteellisesti ajatellen, poistamista ennemmin kuin korvaamista. Metonymia siis tavallaan tyypistää kielellistä ilmausta. (Goatly 2007: 15). Metonymian idea on käyttää yhtä entiteettiä viittaamaan johonkin toiseen entiteettiin, joka liittyy siihen. Metafora ja metonymia ovat jokseenkin erilaisia prosesseja. Metafora on pääasiallisesti tapa ajatella tiettyä asiaa suhteessa toiseen ja sen ensisijainen tehtävä on ymmärrys. Metonymialla, toisaalta, on ensisijaisesti viittaava tarkoitus, mikä tarkoittaa sitä, että se sallii järjestelyn, jossa yksi entiteetti kuvaa toista. Osalla voidaan siis viitata kokonaisuuteen. (Lakoff & Johnson 1980: 35–36). Metonymian ja synekdokeen määritelmät ovat lähestulkoon symmetriset, sillä molemmissa tapauksissa yksi objekti on nimetty toisen nimellä. Nämä objektit ovat osa rajaamisen ja sisällyttämisen suhdetta. (Ricoeur 1978: 57).

Mutta metonymia ei ole ainoastaan viittauskeino. Se toimii viittausfunktion ohella välineenä ymmärryksen lisäämiseen. Esimerkiksi metonymiaesimerkissä, jossa osa edustaa kokonaisuutta, on monta osaa, jotka voivat edustaa kokonaisuutta. Se osa, joka nostetaan esille, määrittelee kokonaisuudesta sen näkökulman, johon tarkastelu keskittyy. Kun sanotaan, että projektiin tarvitaan joitain *hyviä päitä* (*good heads*), käytetään käsitettä *hyvä pää* (*good head*) viittaamaan älykkäisiin ihmisiin. Tarkoituksenmukaista ei niinkään ole käyttää osaa edustamaan kokonaisuutta, eli päätä edustamaan koko henkilöä, vaan ennemminkin poimia tiettyjä piirteitä henkilöstä. Tällainen piirre voisi olla muun muassa älykkyys, joka assosioidaan päähän. Tämä sama sääntö pätee myös mui-

hin metonymioihin. Kuten edellä mainitusta esimerkistä voi todeta, metonymialla ja metaforalla on kyllä keskenään joitakin samoja tarkoituksia, mutta metonymian ansiosta pystytään keskittymään täsmällisemmin tiettyihin viittauksen kohteena oleviin aspekteihin. Toinen yhdistävä tekijä metonymian ja metaforan välillä on se, että metonymiakaan ei ole pelkkä poeettinen tai retorinen tyylikeino, saati yhdentekevää kieleen sisältyvää ainesta, vaan laajemmin ajatellen metonyymiset käsitteet ovat pikemminkin osa tavallista, jokapäiväistä ajattelu-, toiminta- ja puhekäytäntöä. Metaforien tavoin myöskään metonymiat eivät suinkaan ole sattumanvaraisia tai mielivaltaisia ilmiöitä. Niitä ei tule siis kohdella satunnaisina esimerkkeinä, sillä metonyymiset käsitteetkin ovat systemaattisia. (Lakoff & Johnson 1980: 36–37).

Metonyymisten käsitteiden avulla kyetään käsitteellistämään tietty asia käyttämällä apuna sen yhteyttä johonkin toiseen asiaan tai ilmiöön. Yhtäläisyytenä metaforiin on myös se, että metonyymiset käsitteetkään eivät perustu yksinomaan kieleen, vaan paremminkin ajatuksiin, asenteisiin sekä toimintoihin. Metaforisten käsitteiden lailla metonyymiset käsitteetkin pohjautuvat kokemuksiin. Itse asiassa metonyymisten käsitteiden perusteet ovat yleensä selkeämmin havaittavissa verrattuna metaforisiin käsitteisiin, sillä metonyymiseen käsitteistöön sisältyy tavallisesti suoria fyysisiä tai kausaalisia assosiaatioita eli mielikuvia. (Lakoff & Johnson 1980: 39). René Dirven (1985) esittelee Richardsin (1936), lanseeraaman käsitteen metaforisen prosessin *perustasta* (*ground*) havainnollistaessaan metonymian ja metaforan eroavaisuuksia. Perustalla tarkoitetaan sitä pohjaa, jolla metaforinen prosessi toimii. Metonymiassa tämä perusta on suhteellisen läpinäkyvä ja itsestään selvä, mutta metaforassa perusta saattaa edellyttää monitahoisempaa assosiaatio- ja tulkintaprosessia. (Dirven 1985: 98). Kognitiiviset kielitieteilijät ovat yhtä mieltä siitä, että metonymia on ensisijaisesti käsitteellinen ilmiö, vaikka kognitiivisessa kielitieteessä sitä on *terminä* käytetty kattamaan keskenään hyvin erilaisia tapauksia (Barcelona 2007: 53).

Kulttuurinen ja uskonnollinen symbolismi eli vertauskuvalliseen esitystapaan pyrkinyt taiteen ja kirjallisuuden suuntaus (Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja 2016) lukeutuu metonymian erityistapauksiin. Esimerkiksi kristinuskossa on olemassa metonymia KYYYHKYEN EDUSTAA PYHÄÄ HENKEÄ (DOVE FOR HOLY SPIRIT). Kuten metonymi-

oille on tyypillistä, tämä symboliikka ei ole sattumanvaraista. Se pohjautuu kyyhkyn käsitteelle länsimaisessa kulttuurissa sekä Pyhän Hengen käsitteelle kristillisessä teologiassa. On olemassa syy sille, miksi juuri kyyhky on Pyhän Hengen symboli, eikä esimerkiksi kana, korppikotka tai vaikka strutsi. Kyyhkystä pidetään kauniina, ystävällisenä, hellänä sekä ennen kaikkea rauhanomaisena. Koska se on lintu, sen luontainen ympäristö on taivas (*sky*). Taivas taas kuvaa metonymisesti paratiisimaista taivasta (*heaven*), joka puolestaan on luontainen ympäristö Pyhälle Hengelle. Kyyhkynen on lintu, joka lentää sulavaliikkeisesti, äänettömästi liidellen, ja jonka on tyypillisesti nähty laskeutuvan alas taivaalta ihmisten joukkoon. (Lakoff & Johnson 1980: 40). Dirven (1985) luonnehtii metonymiaa metaforiseksi prosessiksi, jossa tiettyä asiaa käytetään kuvaamaan jotakin toista asiaa niiden vaihtelevien luontaisten yhteyksien seurauksena. Vaikka on olemassa kaikenlaisia metonymioita syysuhteita, vain muutamat ovat erottuneet tuotteliaina sanaston laajenuksessa. Puhuttaessa esimerkiksi *koko kylästä*, tarkoitetaan kaikkia kylässä asuvia ihmisiä (*The whole village protested*). (Dirven 1985: 96).

Konventionaalisessa kuvakielessä esiintyy sekä metaforia että symboleja. Koska näillä kahdella ilmiöllä on erilaiset lingvistiset ominaisuudet, on välttämätöntä kehittää työväline, joka mahdollistaa niiden erottamisen toisistaan. (Dobrovolskij & Piirainen 2005: 270). Symboli lukeutuukin metaforan tavoin trooppeihin. Lekseemina symboli on peräisin kreikan kielen sanasta *symbolon*, joka merkitsee merkkiä tai tunnusta, jonka kautta voidaan päätyä johonkin johtopäätökseen. Symboleita käytettäessä oletuksena on, että lukija sisäistää tarkoituksen, joka symboliin kätkeytyy. Symbolit ovat tavallisesti konventionaalistuneita. Erottava piirre metaforan ja symbolin välillä on se, että symboli ei tuota uutta tietoa maailmasta, vaan edustaa nimenomaan pysyvää, kiinteää merkitystä. Jotta tietysti käsitteestä tulisi symboli, sitä täytyy toistaa usein esiintymisympäristössään. Symbolit ovat läsnä tavallisessa arkielämässäkin esimerkiksi väreinä ja uskonnollisina symboleina. Symbolien käyttö onkin osaksi tiedostamatonta toimintaa. Myös kirjallisuuden ja runouden piirissä oleellisimmilla ja toistuvimmilla lekseemeillä on symboliarvo. Tätä arvoa testataan leikittelemällä symboleilla tekstitasolla ja tuottamalla näin tuoreita ajatuskuvioita tekstien tulkitsijalle. On tärkeää painottaa sitä, että termin symboli käyttö ei rajoitu vain kirjallisuuteen, vaan sillä on tehtävänsä eri tieteenaloilla, kuten kielitieteessä, semiotiikassa, filologiassa, psykologiassa, viestinnässä, sosiologiassa

sekä antropologiassa. (Kantola 2001: 273, 275–276). Kirjallisuudessa käytettävät symbolit limittyvät muun muassa uskonnon symboleihin ja ne on usein upotettu tekstin sekaan, eli kirjoitettu joko kieleen itseensä tai sen metaforiin (Wellek 1982: 17).

Lummaa (2007: 193) kirjoittaa, että runoudessa voidaan hyödyntää samaa symboliikkaa, jota käytetään esimerkiksi mainoksissa ja televisio-ohjelmissa, mutta Jean C. Cooperin (1984/1982) mukaan symboloiden perustarkoitus on välittää arkielämää ylevämpiä merkityksiä. Symboleilla on voimakas kulttuurinen ja uskonnollinen tausta, jonka konventioiden perusteella ne ovat saavuttaneet nykyaikaiset merkityksensä. Tosin nykyään symbolien syvällinen ulottuvuus on vaarassa unohtua, sillä valitettavan usein niitä käsitellään lähinnä merkkeinä, joilla ei ole mitään sen erityisempää sisältöä. Symboleilla ei ole sen erityisempiä laatijoita tai keksijöitä, vaan niiden synty perustuu luonnolliseen tarpeeseen kehittää kieleen keinoja sanallisen rajoittuneisuuden torjumiseksi. Symboli on informatiivinen viestintäväline, jos sen merkitystä miettii pintaa syvemmltä. (Cooper 1984/1982: 7). Todellinen eli onnistunut symboli on kaikin tavoin oleellinen ja perustellusti käytetty, ei sattumanvaraisesti esiintyvä. Tällaista aitoa symbolia ei voi välttää eikä hävittää, vaan se on systemaattisuudessaan tullut korvaamattomaksi osaksi kieltä. (Bellow 1960/1959: 6) Symboleilla onkin lähtökohtaisesti kahdenlaista arvoa, ulkoapäin tulevaa ja luontaista arvoa, mutta useissa tapauksissa vain ensin mainittua. (Carlyle 1960/1937: 22).

2.4 Metaforaan ja kognitiiviseen metaforateoriaan kohdistettu kritiikki

Lakoffin ja Johnsonin (1980) luoma metaforateoria on saanut osakseen myös kritiikkiä laajan metaforakäsityksen vuoksi. Koska laajan metaforanäkemyksen mukaan lähestulkoon kaikki mahdollinen on metaforaa, on vaarana, että metaforan todellinen merkitys katoaa. Kognitiivisen metaforakäsityksen heikkous perustuu siis sitä kritisoiden mukaan paikoin sekavanolaiseen käsitteellistykseen.

Donald Davidson (1979) ei tunnusta näkemystä siitä, että metaforalla olisi kirjaimellisen tarkoituksensa ohella toinenkin merkitys. Hän toteaa lukuisten metaforaa teksteis-

sään käsitelleiden olevan kanssaan eri mieltä, sillä kirjallisuuskriitikot korostavat metaforan monitulkintaista luonnetta pitäen juuri sitä kielikuvan rikkautena. Heidän käsityksensä metaforasta on varsin laaja-alainen; Aristoteleen suhteellisesta yksinkertaisuudesta Blackin suhteellisen monimutkaiseen teoriaan. Davidson (1979) jatkaa, että menneisyydessä ne, jotka ovat kieltäneet metaforan kognitiivisen sisällön sen ilmeisen kirjaimellisen merkityksen lisäksi, ovat usein halunneet esittää metaforan sekavana, pelkättään tunnepitoisena, sopimattomana vakavaan tieteelliseen tai filosofiseen diskurssiin. Hän itse sanoutuu näkemyksineen irti tästä traditiosta todeten metaforan olevan perusteltu väline kirjallisuuden ohella tieteessä, filosofiassa ja lain piirissä. Se on vaikuttava apuväline erilaisissa toiminnoissa kuten kehumisessa ja solvaamisessa, rukoilemisessa ja myynninedistämisessä, kuvailemisessa sekä lainsäätämässä. (Davidson 1979: 30–31). Claude Vandeloise (1990: 411) puolestaan huomauttaa, että tärkeintä on pyrkiä perustelemaan metaforan käyttö kussakin tilanteessa.

Davidson (1979) painottaa, että suurimmaksi osaksi hän ei ole varsinaisesti eri mieltä esimerkiksi Blackin ja muiden samanmielisten teoreetikkojen selonteoissa siitä, mitä metaforalla saadaan aikaan. Näkemyseroja ilmenee lähinnä siinä suhteessa, että hän ajattelee sen saavan aikaan enemmän ja sen, mikä on metaforaa täydentävää, olevan samalla erilaista. Davidson (1979) ei myöskään yhdy käsitykseen siitä, että metafora olisi ensisijaisesti ajatusten ilmaisun väline. Tämä ajatuskuvio tuntuu hänelle yhtä väärältä kuin idea siitä, että metaforalla olisi tietynlainen merkitys. Hän kannattaa näkemystä, jonka mukaan metaforia ei voi avata omin sanoin, mutta syy on hänen mukaansa se, että sen sijaan, että metaforat lisäisivät kirjalliseen ilmaisuun jotain liian uudenlaista, niin ei ylipäätään ole olemassa mitään, mitä kertoa omia sanoja käyttämällä. Davidson vannoo nimenomaan metaforan kirjaimellisen merkityksen nimeen, sillä hän pitää omin sanoin kertomista, oli se sitten mahdollista tai ei, tarkoituksenmukaisena ainoastaan tilanteissa, joissa nimenomaan yritetään *sanoa* asia toisella tavalla. Hän kuitenkin korostaa, että tämä ei tietenkään ole itse metafora-aspektin kieltämistä, tai sen seikan kiistämistä, että kyseinen näkökulma voidaan täydentävien sanojen käyttämisellä tuoda esiin. (Davidson 1979: 30–31). Stevan Harnad (1982) huomauttaa, että kirjaimellisella tasolla metaforat eivät ole todenmukaisia, mutta toisaalta ne eivät ole väittämiäkään. Jos esimerkiksi *yötä* kuvataan metaforisesti peitteeksi tai verhoksi (*night is a blanket*), niin

vaikuttaisi jokseenkin järjenvastaiselta, ja ennen kaikkea turhalta, kieltää tämän luonnehdinnan paikkansa pitävyys. (Harnad 1982: 204).

Lakoff (1990) on näyttänyt toteen, että jopa matemaattiset käsitteet, kuten Boolean logiikka ja joukko-oppi, riippuvat säiliöiden ja rajattujen tilojen metaforasta, sillä säiliöissä ja rajatuissa tiloissa on jäseniä säiliön sisällä ja vieraita jäseniä sen ulkopuolella. (Goatly 2007:13–15). Lakoff (1990: 47, 54) puoltaa omaa näkemystään metaforasta muistuttamalla, että päinvastoin kuin matemaattis-loogiseen formaaliin kuvaukseen kuuluvan generativistisen suuntauksen, kognitiivisen metaforateorian perusteet eivät määritä potentiaalisten vastausten olomuotoa ja siten myös tutkimusaluetta. Vastausten muodon rajaamattomuus voi tarkoittaa sitä, että saatavilla ei ole eksplisiittisiä eli näkyvästi ilmaistuja perusteita kuvauksessa käytettävälle käsitteistölle. Lakoff ja Johnson (1980) kärjistävät tyypillisen filosofisen johtopäätöksen olevan se, että metaforat eivät voi suoraan toimia totuuksien tavoin, ja jos ne ylipäättään voivat esittää totuuksia, se on vain välillistä eli toteutuu jonkin ei-metaforisen kirjaimellisen parafraasin kautta. Samassa yhteydessä Lakoff ja Johnson mainitsevat, että he eivät usko siihen, että on olemassa sellaista asiaa kuin kiistaton ja ehdoton *objektiivinen totuus*, vaikka tällaisen totuuden olemassaoloa on pidetty länsimaisessa kulttuurissa itsestään selvänä jo pitkän aikaa. Lakoff ja Johnson uskovat kyllä sinänsä *totuuksiin*, mutta eivät koe välttämättömäksi tai tarpeelliseksi sitoa totuuden ideaa objektivismiin. He lisäävät pitävänsä ehdottoman objektiivisen totuuden ideaa paitsi virheellisenä, myös yhteiskunnallisesti ja poliittisesti vaarallisena. (Lakoff & Johnson 1980: 159).

John R. Searlen (1979) mukaan metaforateoriat Aristoteleesta nykyisyyteen voidaan jakaa karkeasti kahteen tyyppiin, eli vertaamisteorioihin ja semanttisiin vuorovaikutusteorioihin. Vertaamisteorioissa pääajatuksena on käsitys siitä, että metaforisissa ilmauksissa esiintyy samankaltaisuutta kahden tai useamman objektin kesken. Semanttisissa vuorovaikutusteorioissa sen sijaan pyritään tekemään jako metaforassa olevien kahden semanttisen sisällön välille. Toinen näistä semanttisista sisällöistä on metaforista käyttöä varten ja toinen edellyttää kirjaimellista tulkintaa. Searle (1979) ei näe hyvänä asiana tulkita kumpaakaan semanttista sisältöä täysin kirjaimellisesti, sillä silloin niiden heikot puolet tulevat esiin, eli ne ovat tulkinnallisessa mielessä riittämättömiä. Tulkin-

nan kannalta oleellista olisi pyrkiä tarkastelemaan vuorovaikutusta näiden semanttisten sisältöjen välillä, eli peilata näkemyksiä toisiinsa, sillä kumpaankin niistä kätkeytyy osa tulkinnallisesta totuudesta. Vuorovaikutusteorioissa, joihin myös Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria lukeutuu, teorian heikkoudet tulevat esiin kohdassa, jossa puhujan tai ilmauksen merkityksellä saattaa kyllä olla metaforinen luonne, mutta lause- tai sanatarkoitus ei sitä vastoin ole koskaan metaforinen. Tästä syntyy tulkinnallinen ristiriitatilanne. (Searle 1979: 99–100).

3 METAFORIEN AIHEPIIRIT JOULULAULULYRIIKASSA

Tutkimuksessani on kaksi aineistoanalyysilukua, joissa tulkitsen aineistoani eri näkökulmista saadakseni aikaan mahdollisimman kattavan kuvan suomalaisen joululaululyriikan sisällöstä. Tässä pääluvussa 3 hyödyntämäni menetelmä on sisällönanalyysi, sillä luokittelen ja analysoin joululauluista paljastuvia yleisiä teemakategorioita, jotka syntyvät kielellisten ilmausten ja niiden tulkinnan pohjalta. Tässä analyysiluvussa en siis vielä käsittele Lakoffin ja Johnsonin (1980) kehittelemän kognitiivisen metaforateorian antia, vaan kognitiivisen metaforatulkinnan mukainen analyysi on käytössäni vasta pääluvussa 4. Tämä johtuu yksinomaan käytännön syystä, sillä voidakseni päätellä, mitä kognitiivisia käsittemetaphoria aineistostani löytyy, minun täytyy analysoida ensin joululaulujen sisältöä yleisellä tasolla. Tarkastelemieni kielellisten ilmausten pohjalta hahmottuvat puolestaan tietyt mahdolliset kognitiivisen metaforateorian mukaiset käsittemetaphorat, jotka piirtyvät esiin esimerkkeineen pääluvussa 4. Kaiken kaikkiaan esittelen ja tulkitsen tutkimuksessani yhteensä 90 aineistoesimerkkiä. Joululaululyriikassa esiintyvien kielikuvien ja muiden kielellisten ilmausten tarkastelu ja tulkinta on aina henkilökohtaista toimintaa. Koska kognitiivisessa metaforateoriassa ei tunneta absoluuttisen oikeita tai väriä tulkintoja, tulkitsijan vapaus saattaa vaikuttaa äkkiseltään jopa rajattomalta, vaikka sitä se ei missään nimessä ole. Omat tulkinnalliset valinnat täytyy perustella uskottavasti teorian lähtökohtiin nojaten, jotta analysoiminen onnistuisi tarkoituksenmukaisesti. Esittelen alaluvussa 3.1 jouluun liittyviä aihepiirejä, joita ovat uskonnollinen armo, rauha, kollektiivinen riemu sekä satumainen taikuus. Alaluvussa 3.2 luokittelen ihmisen elämänkulkuun liittyvät teemat omiksi alaluokikseen.

3.1 Jouluun liittyvät aihepiirit

Tässä alaluvussa tulkitsen suomalaisen joulun kielellistyksiä. Aihepiirit jaottelen leksiemien analysoinnin perusteella omiin alaryhmiinsä. Ensimmäisessä alaluvussa 3.1.1 kuvataan joulun uskonnollista ulottuvuutta, toisessa alaluvussa 3.1.2 tutkin rauhan tunnelmaa luovia kielellisiä ilmauksia, kolmannessa alaluvussa 3.1.3 paneudutaan joulu-

riemun kielellistykseen ja neljännessä, eli viimeisessä, alaluvussa 3.1.4 tarkastelen lekseemejä, joilla luodaan joululaululyriikkaan taianomaista tunnelmaa.

3.1.1 Uskonnollinen armo

Tutkimusaineistostani esiin piirtyy teema joulusta *uskonnollisena armona*. Tämän kategorian kautta joulun merkitys aktivoituu nimenomaan kristillisenä juhlanä: kristillisyyden ja uskonnollisuus tulee nähdä tässä yhteydessä rinnasteisina, synonyymisinä käsitteinä. Perinteiseen suomalaiseen jouluun sisältyykin uskonnollisen armon sanoma monissa eri muodoissaan, onhan se erittäin keskeinen osa kristillisyyttä. Armollisuus on uskonnollisessa kontekstissa Jumalan pyyteetöntä rakkautta ihmiskuntaa kohtaan, mikä toteutuu, vaikka ihminen ei olisi välttämättä ansainnut sitä. Kyseessä on siis anteeksiantava armollisuus. Jumalan rakkauden kautta ihminen pääsee osalliseksi armosta synneistään huolimatta. Uskonnollisen armon käsitettä kuvaavat esimerkiksi vapahtamiseen ja anteeksiantoon liittyvät kielelliset ilmaukset. Synninteko ja armo ovatkin sidoksissa toisiinsa. Vapahtaminen on synneistä pelastamista. Joululaululyriikassa uskonnollisuus rakentuu pitkälti kristinuskon ydinhenkilöiden, Jumalan ja Jeesuksen, varaan, mutta hengellistä tunnelmaa luodaan joululauluissa myös muun kristinuskon käsitteistön kautta. Muun muassa tietäjät, paimenet ja enkelit ovat joululaulujen konventionaalista uskonnollisävytteistä kuvastoa.

Joululaulujen uskonnollinen puoli pitää yllä menneiden aikojen ikiaikaisia perinteitä ja joulukonventioita: kyse on joulun hengen ja alkuperäisen sanoman vaalimisesta sukupolvesta toiseen. Joululaulut tavoittavat hartaine tunnelmineen merkittävän määrän kuulijoita soidessaan joulun aikaan lähestulkoon joka puolella. Valitsemisiani esimerkeissä joulun uskonnollisia lähtökohtia alleviivataan tietysti kielellistyksin, jotka ovat suoria ja ilmiselviä viittauksia uskonnolliseen jouluun: Jumalan, Jeesuksen ja enkelten ohella esimerkkitilanteissa joulun uskonnollista luonnetta tematisoidaan myös muun muassa *siunatun joulutähden* kautta. Esimerkiksi juutalaisuuden ja kristinuskon kuvauksissa Jumalasta on löydettävissä kokonainen rykelmä metaforia ulottuen isästä, herrasta, pai-

menesta ja kuninkaasta hienovaraisempiin ja monitulkintaisempiin vaihtoehtoihin, kuten valoon, totuuteen, rakkauteen sekä viisauteen (Tracy 1979: 93).

Esimerkeissä (1)–(3) uskonnollinen armo joulun teemana piirtyy eksplisiittisesti esiin lekseemeistä, joissa puhutaan armosta, suojaamisesta sekä hyvien tekojen palkitsemisesta:

- (1) *Oi anna, Jumala, armoas / Kun joulu, joulu on meillä / Ja kansaa suojaa sun voimallas / Meit auta näkemään taivaitas* (On hanget korkeat, nie- tokset)
- (2) *Kuulkaa, kuulkaa, meille kerran / Terve, joulu armahin / Koittanut on armo Herran* (Kuusen kotiin tuoda saamme)
- (3) *Tytön luo nyt riemuitten lensi varpukulta: / – Kiitollisna siemenen otan kyllä sulta / Palkita Jumala tahtoo kerran sinua / Kiitollisna siemenen otan kyllä sulta* (Varpunen jouluaamuna)

Esimerkissä (1) uskonnollinen armo liitetään arkikehyksestä irrottautumiseen, sillä lyriikoissa pyydetään Jumalalta apua tämän taivaiden näkemiseen. Ihminen toivoo arkeensa edes pilkahdusta jostakin ylevästä, käsin koskettelemattomasta hyvästä. Koska taivaasta puhutaan kappaleessa monikkomuodossa, *meit auta näkemään taivaitas*, voidaan ajatella, että ihminen toivoo Jumalan valtakunnasta löytyvän jokaiselle jotakin. Taivaskuva on esimerkissä (1) siis sävyltään varsin moniulotteinen ja se tekee tekstin tulkinnan kannalta mielenkiintoiseksi. Taivasta on perinteisesti pidetty uskonnollisessa kontekstissa Jumalan, enkelien ja ajasta ikuisuuteen siirtyneiden ihmisten olinpaikkana. Synonyymisiä käsitteitä taivaalle ovat muun muassa paratiisi ja onnena, jotka tietyn sävyeroin edustavat samaa asiaa, eli paikkaa, jossa ihmisen elämä kuoleman jälkeen jatkuu. Lyriikkalainauksesta (1) muodostuu rukousmainen vaikutelma, sillä pyyntö on kohdistettu yksikön toista persoonaa hyödyntämällä suoraan korkeuksiin: rukouksenhan nähdään olevan puhetta Jumalalle. Jumala itsessään on armon symboli. Ihminen pyytää Jumalan armoa luottaen tämän kaikkivoipaisuuteen ja anteeksiantavaisuuteen. Jumala nähdään auktoriteettina, jonka varassa armon saaminen on. Samassa esimerkissä toivotaan Jumalan myös suojaavan kansaa voimallaan, joten Jumala symboloi armon ohella korkeampaa voimaa ja suojaa. Suojaaminen on suojelemista ja varjelemista, jossa päälimmäinen tarkoitus on turvata tässä tapauksessa ihminen vaaralta ja vahingolta; estää tätä joutumasta pahoille ja pelottaville teille. Jumalan voima on laadultaan hyvää ja valoisaa voimaa, hyvyyttä, joka toimii vastavoimana pimeille, epäkristillisille voimille.

Jumalan voima ei ole fyysistä, vaan se perustuu henkiseen ja hengelliseen kapasiteettiin, eli uskoon ja luottamukseen. Joululaulun ilmeisen uskonnollisesta kontekstista päätellen lekseemiin kansa saattaa kätkeytyä implisiittinen viite Raamatusta tutusta uskonnollisesta käsitteestä, valitusta kansasta, joka on ansainnut Jumalan silmissä erityisaseman.

Esimerkissä (2) kertojasubjekti iloitsee siitä, että Jumalan armon myötä ihmiskunta nauttii pelastuksesta. Tämän vuoksi joulua tervehditään ja sen vuotuinen juhliminen nimenomaan kristillisiä perinteitä ja arvoja vaalien on merkittävää. Esimerkissä (3) Jumalan armo ihmistä kohtaan näyttää olevan sidoksissa ihmisen tekoihin. Lyriikkasitaatti (3) on sinänsä harvinaislaatuinen esimerkki, että se kääntää totunnaisen asetelman ylösalaisin vaihtamalla kertojasubjektin kuolevaisesta, tavallisesta ihmisestä, kuolematomaan taivaalliseen subjektiin, jonka voisi mieltää oman tulkintani mukaan sieluksi tai ylipäätään jonkinlaiseksi ylimaalliseksi voimaksi. Kertojasubjekti puhuu yksikön ensimmäisessä persoonassa ikään kuin Jumalan suulla. Tässä lyriikkalainauksessa lintu symboloi tulkintani mukaan, jos ei suoraan, niin vähintään välillisesti, edesmennyttä läheistä, joka saapuu joulunaikaan taivaasta tervehtimään sisartaan. Kyseessä voinee olla myös saduista, tarinoista ja runoista tuttu metamorfoosi eli muodonmuutos, jossa ihminen muuttuu tavallisesti eläimeksi tai kasviksi. Huomionarvoinen seikka on sekin, että joululaulussa lintu kommunikoi hyvin ihmismäisellä tavalla, inhimillisesti, mikä on personifikaation tunnusmerkki. Tässä yhteydessä kommunikointi on joko puhetta tai ajattelua, mutta yhtä kaikki eläimen kommunikointiväylien katsotaan poikkeavan ihmisten kommunikaatiotavoista siinä määrin, että yleisen käsityksen mukaan puhuva tai ajatteleva eläin on absurdi ajatus. *Siemen* kuvaa vaatimattomuutta ja tyytymistä vähään. Kiitollisuus yhdestä siemenestä on vastavoima ahneudelle ja materialismille, sillä toimeen voi tulla yllättävän vähällä. Verbi *lentää*, joka esimerkissä (3) esiintyy imperfektimuotoisena, luo mielikuvan enkelistä. Tätä näkemystä vahvistaa lainauksen jälkimmäinen säkeistö, jossa kertojasubjekti toteaa, ettei ole lintu *tästä maasta*, vaan tuli *taivaasta*. Esimerkissä tehdään siis ilmeinen jako maallisen ja taivaallisen ulottuvuuden välille. Taivaasta puhutaankin lyriikassa synonyymisesti *enkeleitten maana*, mikä entisestään assosioi yhteyden linnun ja enkelin välille. *Palkita Jumala tahtoo kerran sinua* viittaa oman tulkintani mukaan taivaalliseen kuolemanjälkeiseen elämään, jossa maalli-

sessä elämässä tehdyt hyvät teot ikään kuin maksetaan takaisin Jumalan armolla ja rakkaudella.

Uskonnollisen armon merkitys käy ilmi myös esimerkeistä (4)–(6), joissa iloitaan Jumalan pojan, Jeesus-lapsen, syntymästä:

- (4) *Sai kuulla pieni Betlehem / Ilon suuren sanoman: / Tänään teille syntynyt / On poika Jumalan / Kuule kuoro enkelten / Sen riemun ilmoittaa: / Nyt kiitos soikoon Jeesuksen / Hän meidät vapahtaa* (Marian poika)
- (5) *Joulu ensimmäinen tuo jolloin paimenten luo / Tuli enkeli riemua ilmoittamaan / Joulu ensimmäinen on yhä muuttumaton / Saman sanoman jouluna kuulla mä saan: / Joulu on, joulu on / Joulu, joulu on / Syntynyt viattoman Jeesus on* (Ensimmäinen joulu)
- (6) *Taas yli koko maailman / Käy tieto verraton: / Jo syntyi Poika Jumalan / Jo Kristus tullut on* (Nyt syttyy valot tuhannet)

Lyriikkasitaatissa (4) korostuu ylitsevuotava kiitollisuus Jeesuksen hyvyttä kohtaan. *Vapahtaminen* on hengellissävytteinen verbi, joka kuvaa sitä, miten Jeesus vapahtaa eli vapauttaa ihmiskunnan synnin taakasta. Uskonnollisesta näkökulmasta kyseessä on tie pelastukseen, joten verbiä pelastaa voi käyttää synonyyminä vapahtamiselle (Kielitoimiston sanakirja 2016). Jeesuksella on valta ja voima päästää ihminen vapaaksi pahan ja synnin vallasta, joten ihmisen pelastuminen on Jeesuksen armon varassa. Tässä metaforassa enkelit näyttävät musikaalisina entiteetteinä, sillä *kuoro* viittaa laulavaan ryhmään. Jeesuksen, eli Jumalan pojan, syntyminen on todellinen ilosanoma. Lyriikkalainauksessa (5) on useita uskonnollissävytteisiä lekseemejä, kuten *joulu ensimmäinen* eli Jeesuksen syntymäpäivä, *paimenet*, *enkeli*, *sanoma* eli ilosanoma Jeesuksen syntymästä, *tähtönen*, *Itämaan viisaat* eli tietäjät sekä tietenkin ilmeinen raamatullinen erisnimi *Jeesus*. *Viattoman* Jeesus-lapsen syntymä on suuri ilon ja riemun aihe syntiselle ihmiskunnalle, sillä viattomuus ja puhtaus ovat vastakohtia synnille ja synnin tekemiselle. Viattomuudella tarkoitetaan muun muassa synnittömyyttä ja turmeltumattomuutta, tietynlaista lapsenomaista pilaantumattomuutta, joten Jeesus on suoranainen symboli puhtoisuudelle. Esimerkki vahvistaa Jeesuksen asemaa joulun keskeisimpänä henkilönä, sillä riemua ilmoittava enkeli jakaa *ilosanomaa* yhä uudelleen syntyvästä joulun hengen luoja eli Jeesus-lapsesta. Tämä sanoma on tiedonanto eli julistus merkittävästä tapahtumasta, jonka täytyy kiiriä kauas. *Ensimmäisen joulun* muuttumaton luonne toteutuu

saman tutun ja ikaikaisen sanoman toistumisena vuosi toisensa jälkeen: Jeesuksen syntymä on tie pelastukseen, Jumalan armoon. Tällainen ennallaan pysyvyys luo traditio-naalisuutta niin joulunviettoon kuin muihinkin asioihin. Lyriikkasitaatissa (5) esiintyy raamatullista kuvastoa tietäjiin ja paimenineen siinä määrin, että tämä joululaulu on lyriikoidensa puolesta kuin musiikillinen jouluevankeliumi. Tuntemus Jeesuksen läsnä-olosta luo perinteisen joulutunnelman monelle ihmiselle, sillä joulun alkuperäinen merkitys nimenomaan hengellisenä juhlanä pysyy vuodesta toiseen samana, vaikka rinnalle on vakiintunut myös materialistinen joulunvietto. Ensimmäinen joulu on kristillisen jouluperinteen alku ja edellytys. Esimerkissä (6) sama jouluinen ilosanoma tavoittaa koko maailman.

3.1.2 Rauha

Useat aineistoni joululaulut edustavat rauhan teemaa. Siinä, missä edeltävään teemakategoriaan liittyvät lekseemit nostivat huomion kohteeksi jumaluuteen, uskonnollisuuteen ja ennen kaikkea kristillisyyteen liittyvät entiteetit ja ilmiöt, painottuu tässä kategoriassa luonnon ja ympäristön merkitys, usein melankolisesta näkökulmasta, kuten aineistoesimerkeissä (7)–(12):

- (7) *Hiljaa, hiljaa / Joulun kellot kajahtaa* (Joulun kellot)
- (8) *Käy yli harjanteen / Kulku reen hiljalleen / Poikki suon ja laidunten / Halki niittyjen* (Kilisee, kilisee kulkunen)
- (9) *Kynttilätkin loistaa taas / Ikkunoista katsellaan / Kun lunta hiljaa putoaa* (Kolme yötä jouluun)
- (10) *On jouluyö, sen hiljaisuutta yksin kuuntelen* (Sydämeeni joulun teen)
- (11) *Kansa kartanon hiljaisen / Yösydänuntaan kiskoo / Ääneti kuu käy kulkuaan / Puissa lunta on valkeanaan*
Vaiti metsä on, alla jään / Kaikki elämä makaa / Koski kuohuvi yksinään / Humuten metsän takaa (Tonttu)
- (12) *Kun maas on hanki ja järvet jäässä / Ja silmä sammunut auringon / Kun pääsky pitkän on matkan päässä / Ja metsä autio, lauluton* (Kun joulu on)

Hiljaisuuden ja pysähtyneisyyden käsitteet ovat yhteydessä rauhaan. Suomalaiseen joulutunnelmaan liittyvä rauhallisuus ja pysähtyneisyys syntyvät monessa tapauksessa juuri

hiljaisuuden ja äänettömyyden kautta. Myös pimeys ja yöaika ovat erottamaton osa rauha-teeman luontokuvastoa. Esimerkeissä (7)–(12) rauhaa rakennetaan hiljaisuuden ja äänettömyyden maisemilla, sillä joulun kellot *kajahtavat hiljaa*, reen *kulku käy hiljalleen* harjanteen yli, ikkunoista *katsellaan hiljaa putoavaa lunta*, kuunnellaan yksin *jouluyön hiljaisuutta*, *hiljaisessa kartanossa kiskotaan yösydänunta*, *kuu käy ääneti kulkuun*, metsä on *vaiti* tai *lauluton* ja *kaikki elämä makaa jään alla*.

Esimerkeissä (13)–(18) rauhan tunnelmaa rakennetaan liikkumattomuuden ja estetiikan kautta:

- (13) *On jouluyö, sen syvä rauha leijuu sisimpään* (Sydämeeni joulun teen)
- (14) *Sinivuorten taa pian kiiruhtaa / Tontut uinumaan taas rauhassaan* (Sinivuorten yö)
- (15) *On valkoinen maa ja puut hopeaa / Niin rikkumaton Pohjolan talvinen luonto on*
Näin jouluterveiset Pohjolasta / Tuo taulu luonnosta valkeasta / Se joulutunnelman maailmalle kaikkialle viestittää (Jouluterveiset Pohjolasta)
- (16) *Katson taivaan tähtiä ja niiden helminauhaa* (Joulumaa)
- (17) *Lumi on jo peittänyt kukat laaksoissa / Järven aalto jäätynyt talvipakkasessa* (Varpunen jouluaamuna)
- (18) *Soihdut sammuu, kaikki väki nukkuu / Väki nukkuu / Öitten varjoon talon touhu hukkuu / Touhu hukkuu* (Tonttujen jouluyö)

Jouluyönä rauha leijuu sisimpään hiljakseen esimerkissä (13) ja esimerkissä (14) tontut kiiruhtavat Sinivuorten taa *uinumaan rauhassaan*. Yöaikana ympäristön ja luonnon rauha korostuu, sillä niin luonto, tontut kuin ihmisetkin rauhoittuvat pimeydessä. Pohjolan talvinen luonto on lumisessa valkoisuudessaan ja jäisessä hopeisuudessaan *rikkumaton* eli eheä, joten sitä kuvataan esimerkissä (15) *tauluksi luonnosta valkeasta*. Käsitys talvisesta luonnosta tauluna muodostuu juuri pysähtyneisyyden tunnelmasta, sillä tauluun vangitaan yksittäinen hetki, jonka taulun maalaaja kuvittaa. Myös taivaan tähtien *helminauhasta* esimerkissä (16) syntyy assosiaatio tietynlaiseen säännöllisyyteen, sillä tähdillä on kullakin oma paikkansa taivaalla. Ne eivät säntäile sinne tänne, vaan pysyvät tyynesti niillä sijoillaan. Esimerkissä (17) lumi on *peittänyt kukat laaksoissa* ja *järven aalto on jäätynyt talvipakkasessa*. Kukkien päälle on siis satanut kerros lunta, jolloin ne ovat jääneet ikään kuin lumisen peiton alle. Tämä lumipeite peittää kaikki sellaiset elämän merkit luonnosta, jotka ovat tyypillisiä keväälle ja kesälle, eli se on metaforisesti haudannut kukoistavan kesän ilmeisimmät merkit kinoksien alle talven

ajaksi. *Jäätynyt järven aalto* kuvaa pysähtynyttä liikettä. Tämän ilmauksen tulkitsen oksymoroniksi, sillä käsitteet *aalto* ja *jää* ovat yhdessä esiintyessään ristiriitaisia: kei-
nuvat, eloiset aallot kuuluvat kesäolosuhteisiin ja jääkerros pakkastalveen. Esimerkissä
(18) *talon touhu hukkuu* öitten varjoon, eli yön ja pimeyden saapuessa kaikki liikehdintä
loppuu myös talon seinien sisäpuolella ihmisten käydessä levolle.

3.1.3 Kollektiivinen riemu

Riemun teema osana suomalaista joulua rakentuu aineistossani yleisesti kollektiivisen
tekemisen ja ajanvieton muodossa. Tähän teemaan liittyy läheisesti myös aineellisuus
eli materialismi. Se painottuu maalliseen joulunviettoon, sillä jouluriemu eksplikoidaan
esimerkeissä niin konkreettisen reippaan toiminnan, kuin joulumateriankin kautta. Ma-
terialistisia entiteettejä ovat tässä yhteydessä esimerkiksi jouluruoat, joululahjat ja jou-
lukuusi. Kollektiivinen tekeminen liittyy yhdessäoloon eli joululaulujen ollessa kysees-
sä tämä yhteisöllinen ja laadultaan sosiaalinen tekeminen voi olla esimerkiksi yhdessä
musisointia eli soittamista ja laulamista. Musisoinnin ohella joulun riemukasta tunnel-
maa rakennetaan myös talvisten rekiretkien kuvaamisella, piirileikeillä ja muulla leikit-
telyllä, tanssimisella, kuusenhakureissuilla, kuusen koristelulla, jouluruokien valmista-
misella, tarjoamisella ja syömisellä sekä lahjojen parissa puuhastelemalla.

Esimerkeissä (19) ja (20) käsittelen lahjatematiikkaa jouluriemun lähteenä:

- (19) *Innosta niin lasten silmät loistaa / He paketeistaan papereita poistaa*
(Hajamielinen joulupukki)
- (20) *Reippahasti käypi askelet / Äidin hommat on niin kiireiset / Lahjat peittyi*
kääröihin / Ukset kiinni pantihin / Vaan on hauska sentään
Lapset kaikki huutaa: Oi, oi, oi! / Kohta kiitos riemuin soi, soi, soi / Sievä
vauva Maijan on / Annin kelkka verraton / Orhi oiva Veikon (Reippahasti
käypi askelet)

Esimerkissä (19) lapset ovat silmin nähden innoissaan saadessaan vapauttaa lahjansa
käärepaperien uumenista ja esimerkissä (20) *ukset kiinni pantihin* eli ovet lukitaan lah-
jojen paketoimisen lomassa. *Vaan on hauska sentään* kuvaa tulkintani mukaan sitä, että
kaikesta kiireestä ja lahjastressistä huolimatta joulu on kuitenkin iloista aikaa. *Kiitos*

riemuin soi, eli lapset osoittavat riehakkaasti kiitollisuutensa vastaanotettuaan mieluisia paketteja.

Esimerkeissä (21)–(24) kollektiivista riemua ja ilakointia tematisoidaan leikin, tanssin, laulun ja soiton kautta:

- (21) *Tai jos leikkiin tahdot tulla / Kahta hauskempaa on sulla* (Joulupukki)
- (22) *Hei, Kuuraparta, talvipakkasilla on / Vielä voimaton lämpö auringon / Siis on aika karkelon* (Kuuraparta)
- (23) *Me taasen laulamme riemuiten / Kun joulu, joulu on meillä* (On hanget korkeat, nietokset)
- (24) *Joulua juhlii maa / Välkkyvät kynttilät / Riemuin kellot kuuluttaa / Juhlaa korkeaa* (Kilisee, kilisee kulkunen)

Esimerkissä (21) korostuu ajatus siitä, että jaettu ilo on kaksinkertainen ilo, sillä *leikkiin tullessa* eli liittyessä muiden leikkijöiden seuraan aika kuluu mukavasti mielekkään tekemisen äärellä. Leikkiin lähtiessään ihmisellä täytyy olla leikkimieltä, sillä vakavamielinen tosikko ei ole kehuttavaa leikkiseuraa. Esimerkissä (22) *karkeloidaan* ulkoilmassa eli juhliitaan elämää ja talvea yhdessä. *Vielä voimaton lämpö auringon* kuvaa nimenomaan kylmän ja pimeän vuodenajan ylistämistä karkeloimisella. Esimerkissä (23) *lauletaan riemuiten* todennäköisesti kuorossa. Yhteislaulu luo laulajien välille ryhmähengen ja on mainio väylä ilmaista jouluonnea kollektiivisesti. Esimerkissä (24) *kellot kuuluttaa riemuin juhlaa korkeaa*. Esimerkeissä (23) ja (24) riemuitsemisen ja äänen välillä on selvä yhteys.

Esimerkeissä (25) ja (26) nautitaan yhdessä reippaista rekiretkistä. Ulkoilu onkin tärkeä osa riemu-teemaa:

- (25) *Lunta tulvillaan on raikas talvisää / Ei liinakkommekaan nyt enää talliin jää / Sen kohta valjastan reen pienen etehen / Ja sitten joutuin matkahan me käymme riemuiten*
Kulkuset, kulkuset riemuin helkkäilee / Talven valkohiutaleet ne kilvan leijailee (Kulkuset)
- (26) *Aisakello helkkää / Loistaa tähdet, kuu / Riemua on pelkkää / Hymyyn käypi suu* (Joulukirkkoon)

Esimerkissä (25) valjastetaan *liinakko* eli vaaleaharjainen ja -häntäinen hevonen reeneen ja käydään matkaan *joutuin* eli kiireesti. Talven valkoiutaleet leijailevat ylätyylyisesti ilmaistuna *kilvan*, eli ne kisailevat toisiaan vastaan ihmisten tavoin. Tämä luo osaltaan riemukasta tunnelmaa lyriikkalainaukseen. Esimerkissä (26) rekiretkeillään riemukkaasti yhdessä öisessä maisemassa. Molemmissa esimerkeissä on verbistä *helistä* johdetut verbit *helkkäillä* ja *helkätä*, jotka korostavat lyriikkalainauksen kepeää tunnelmaa.

Myös ruoka ja siitä nauttiminen koko perheen voimin on joulunaikaan tärkeää, kuten esimerkissä (27):

(27) *Jouluna sikaa mä muista en / Vaan kinkkua vahtaa himoiten / Ja lapset laulaa: / ”Joulun tähti on ehdoton” / Sika – kun sitä suolataan / Sika – yhdessä kuolataan / Sika – Ja isi mielellään / Sika – on vesi kielellään / Kato, äiti on laittanut kystä kyllä / Sinappihuntu on sialla yllä / Isoveli veistänsä terottaa / Ja luistansa porsaan erottaa (Sika)*

Yhteisöllisyyden lekseemit esimerkissä (27) liittyvät lasten yhteislauluun sekä *yhdessä kuolaamiseen joulun tähden*, eli kinkun, valmistumista odotellessa. Kinkku on suorastaan itsestäänselvyys ja ehdoton herkku suomalaisessa joulupöydässä. Lyriikkaesimerkin valossa voisi jopa todeta, että joulua ei tule ilman tätä perinnettä. Joululaulu maalaa kuvan isästä malttamattomana herkkusuuna, kyltymättömänä nautiskelijana, jonka ainoa jouluateriaan liittyvä tehtävä on ruoasta nauttiminen. Ruoan valmistaminen näyttää olevan perheen äidin vastuulla, sillä *äiti on laittanut kystä kyllä*. Tämä edellä mainittu virke assosioituu perinteiseen suomalaiseen haikeuden täyteiseen joululauluun *Kun joulu on*, joten ehkä kyseessä on tietoinen intertekstuaalinen eli tekstienvälinen viittaus. Kappaleessa *Sika* on jonkinasteinen inhorealistinen ote, jonka tarkoitus on ravistella perinteiseen, ja samalla viattoman kiiltokuvamaiseenkin, joululaulukuvastoon tottuneita. Tämä joululaulu on kaikkea muuta kuin perinteinen saati harras, sillä traditionaalisen kristillisen Betlehemin tähden sijaan tämän joulukuvauksen tähti on sika.

3.1.4 Satumainen taikuus

Aineistossani oman erityisen luokkansa muodostavat lekseemit, jotka nostavat esiin joulun taianomaisen luonteen. Teema joulusta satumaisena taikuutena rakentuu aineistossani sekä joulun satumaisia olentoja, kuten joulupukkia ja tonttuja, että näiden asuinpaikkoja ja liikkumistapoja kuvaavia lekseimejä tarkastelemalla. Erityisesti viittaukset joulupukkiin ovat yleisiä. Hän on iäkäs, valkopartainen ja punanuttuinen henkilö, joka suomalaisesta näkökulmasta katsottuna asuu Suomen Lapissa Korvatunturilla yhdessä joulumuorin, tonttujen ja porojen kanssa. Onpa pukki tunnettu myös isosta vatsastaan sekä nauravaisesta olemuksestaan. Hän on todella vanha, satojen vuosien ikäinen. Toisinaan pukki tarvitsee, iäkäs kun on, puista koukkupäistä kävelykeppiä tuekseen, jotta matka talosta toiseen kävisi mahdollisimman sulavasti. Suomalainen pukki kuljettaa lahjojaan perinteisesti juuttisäkissä. Siinä missä amerikkalainen pukki huutaa saapuesaan ”Ho ho ho!”, tyytyy suomalainen pukki kyselemään kainosti ”Onkos täällä kilttejä lapsia?”. Joulupukki onkin yksi suomalaisen jouluperinteen tärkeimmistä hahmoista, joka kiehtoo tietynlaisella lokeroimattomuudellaan, sillä hänessä on niin konkreettisen inhimillinen kuin abstraktin satumainen ulottuvuus. Tämän piirteen vuoksi on tulkinnan kannalta mielekästä käsitellä pukkia symbolina satumaiselle taikuudelle.

Esimerkeissä (28)–(30) näkyy kaikissa oletus joulupukin työteliäisyydestä:

- (28) *Koittanut on jouluaattoilta / Jo pukki lähtee kaukaa tunturilta / Porot innoissaan juoksee poikki maan / Ja mukana on lahjakääröt joka aravaan / Varmaan pukilla on paljon työtä / Kun puuhaa pitkin päivää, pitkin yötä* (Hajamielinen joulupukki)
- (29) *Joulupukki lahjoja laittaa koko vuoden pajallaan / Sitten jouluiltana taittaa pulkassansa taivaltaan*
Porot kaikki kymmenkunta pukin pulkan eestä joutais pois / Hän lentää vois, jollei jouluna ois lunta (Jollei jouluna ole lunta)
- (30) *Joulupukin maa – / Nähdä ilmielävänä täällä / Joulupukin saa aina yhtä mukavalla päällä / Kun tulet vain tuntureiden taa / Totta toki täältä löytyy Joulupukin maa*
Joulupukin maa / Tyhjenee, kun tulee aamu aaton / Joulupukin saa / Nähdä kärkipäissä tonttusaaton (Joulupukin maa)

Pukki on laululyriikassa kuin ihmeidentekijä, joka väsymättä jakaa *lahjakääröt joka aravaan* eli kuljettaa joululahjat joka kolkkaan tai asuntoon, *puuhaa pitkin päivää ja yötä* eli tekee töitä vuorokauden ympäri, *laittaa lahjoja koko vuoden pajallaan* sekä viihtyy vielä *kärkipäässä tonttusaaton* eli johtaa tonttunjoukkoa. Pukilla ei siis tunnu olevan lainkaan vapaa-aikaa, jolloin hän voisi levätä ja toipua ankarasta työnteosta. Tulkitsenkin pukin symboloivan nykyaikaista länsimaista ihmisihannetta, jossa tärkeintä tuntuu olevan alituinen kiire tai ainakin sen tuntu, omien rajojen koettelu muodossa jos toisessa, työorientoituminen ja totaalinen omistautuminen sille kaiken muun kustannuksella. Ihmisen täytyy jaksaa ja edetä projektista toiseen, jotta olisi tämän ihanteen mukainen. Toisaalta pukki voisi imagonsa kautta symboloida myös turvallisuutta ja huolehtivaisuutta; hyvántahtoista ja toimissaan vilpittömästi hyvään pyrkivää kasvattajaa, jolla on aina aikaa lapsille ja kiinnostusta kuunnella näiden asioita. Hieman kevyemmästä näkökulmasta peilaten joulun satumainen taikuus tulee näissä esimerkeissä ilmi myös pukin kulkuvälineestään eli pulkasta tai reestä, jota porovaljakko vetää. Joulupukki-aiheisissa tarinoissa porovaljakko ja pukki liitelevät usein ylätarinoissa arkisen maateitse etenemisen sijaan. Tämä lisää entisestään mystisyyden tuntua pukin hahmon ympärillä. Myös Korvatunturi eli *Joulupukin maa* sekä joulupukin paja kiehtovat etenkin lapsia kaikessa maantieteellisessä paikantamattomuudessaan.

Esimerkissä (31) kuvataan tontun tehtäviä pukin korvaamattomana apurina:

- (31) *Tonttu Torvinen on salainen / Ja pukin tärkein alainen / Hän urkkii, kurkkii, vakoilee / Ja sitten raportoi / Kelle pukki tänä vuonna lahjat antaa voi* (Tonttu Torvinen)

Esimerkissä (31) seikkaileva *Tonttu Torvinen* on tunnettu jouluhahmo, joka *pukin tärkeimpänä alaisena urkkii, kurkkii, vakoilee ja sitten raportoi*, kenelle lahjat kannattaisi joulun tullen lahjoittaa. Huonokäyttöksiä ja kurittomia lapsia on perinteisesti muistutettu tonttujen läsnäolosta arjessa, jotta pelko lahjoitta jäämisestä houkuttelisi käyttäytymään paremmin. Tonttujen asema joulun satumaisuutta tuottavina entiteetteinä onkin jokseenkin salatumpi kuin pukin, sillä niistä luodaan usein vetäytyvä, jopa erakkomainen kuva kaikessa piilottelussaan.

Esimerkissä (32) pääroolissa on Petteri Punakuono, pukin lempiporo, joka pelastaa pukin pulasta valaisemalla mustaa yötaivasta nenällään:

- (32) *Muistat Tuhkimon, Lumikin, Ruususen varmaan / Ja Punahilkan ja sudenkin harmaan / Mutta poro tää sulta usein unhohon jää (Petteri Punakuono)*
Petteri siitä asti pulkkaa pukin kiskoan / Johtaa sen riemuisasti luokse lasten kilttien (Petteri Punakuono)

Esimerkkiin (32) on sisällytetty suoria intertekstuaalisia viittauksia tunnettuihin satuihin. Petteri-poro rinnastetaan muun muassa Grimmin veljesten (Grimm 2002/1857) varioimien satujen sankarittariin; *Tuhkimoon, Lumikkiin, Ruususeen ja Punahilkkaan*, mutta todetaan samalla, että tässä seurassa poro jää usein runokielisesti *unhohon* eli unohtuu ihmisten mielissä. Petteri Punakuono ei ole aivan tavallinen poro, koska sillä on nimensä mukaisesti nenänpäässään koko ympäristön valaiseva punainen valo. Tämä piirre erottaa Petterin muista, tavallisista, poroista ja tekee siitä paitsi pukin jouluisen saattueen johtotähden myös lasten rakastaman satuolennon. Toisin kuin personifikaatiossa, jossa elottomalle entiteetille luodaan elollisen entiteetin ominaisuuksia ja piirteitä, esimerkiksi (32) on kyse *poikkeavuudesta* lyyrisenä tehokeinona. Petteri-poro on inhimillinen olento, eläin, jonka kuonon päähän eli nenään liitetään valaiseva ominaisuus. Poro siis samastetaan valaisimeen, mikä tuottaa esimerkkiin tavattomuuden ja epäkonventionaalisuuden tuntua.

3.2 Ihmisen elämäntulkintaan liittyvät aihepiirit

Tässä luvussa tarkastelen ja tulkitsen kielellistyksiä ihmisen elämäntulkinnasta. Ensimmäisessä alaluvussa 3.2.1 pohditaan ihmisen eksistenssiä yksinäisyyden ja yksinolon kielellistyksien kautta. Toisessa alaluvussa 3.2.2 pohdin kollektiivista toimintaa ilmentäviä lyriikkaesimerkkejä ja kolmannessa alaluvussa 3.2.3 käsittelen ajankulua sukupolvien vaihtumisen näkökulmasta.

3.2.1 Yksinolo

Yksinolon tematiikka rakentuu pääsääntöisesti sisäisen rauhan varaan. Tässä ihmisen sisäisessä rauhassa on kyse mielenrauhasta, tasapainosta, harmoniasta, sopusoinnusta, levollisuudesta, henkisestä kiireettömyydestä ja hiljentymisestä asioiden äärellä.

Sydämeeni joulun teen -joululaulu on kokonaisuudessaan yksinäisyyden ja yksinolon kuvausta, kuten esimerkistä (33) on pääteltävissä:

- (33) *On jouluyö, sen hiljaisuutta yksin kuuntelen / Ja sanaton on sydämeni kieli / Vain tähdet öistä avaruutta pukee loistaen / Ja ikuisuutta kaipaa avoin mieli... / Se ajatukset joulun tuntuun virittymään saa / Kuin harras sävel sisälläni soisi... / On jouluyö, sen syvä rauha leijuu sisimpään / Kuin oisin osa suurta kaikkeutta* (Sydämeeni joulun teen)

Lyriikkalainauksessa (33) *kuunnellaan jouluyön hiljaisuutta yksin*. Tämä korostettu yksin toimiminen on vastakohta kollektiiviselle joulunvietolle ja joulutunnelman tavoittelemiselle. Kuullakseen hiljaisuutta ihmisen täytyy herkistää itsensä ja asettaa aistinsa uudelle taajuudelle: tämä on huomattavasti helpompaa yksin ollessa kuin seurassa, jossa kaikenlaiset aistiärsykkeet häiritsevät keskittymistä. *Öistä avaruutta pukevat loistavat tähdet* tuovat kappaleeseen avaruudellista taajuutta ja mittakaavaa vahvistaen näin ihmisen kokemusta omasta pienuudestaan jonkin äärettömän yhteydessä. Partikkelilekseemi *vain* eksplikoi osaltaan yksinäisyyden kokemusta, sillä ainoastaan tähdet pitävät omalla hiljaisella tavallaan seuraa kertojasubjektille. Maalliseen elämään kuuluva lineaarinen aikakäsitys saattaa olla niin lohduton ajatus, että ihminen kokee ajattoman ikuisuuden houkuttelevana vaihtoehtona: *ikuisuuden kaipaaminen* on merkki henkisen täyttymyksen tarpeesta. Esimerkissä (33) toteutuukin avaruudellinen näkökulma *öisen avaruuden, ikuisuuden ja kaikkeuden* lekseemeissä: ihminen tuntee voimakasta yhteyden tunnetta johonkin silmin havaitsemattomaan. Hän on vain osa suurempaa kokonaisuutta; kuin pieni palapelin palanen, joka toteuttaa omaa henkilökohtaista tehtäväänsä maailmankaikkeudessa yksin, mutta silti yhteydessä johonkin suurempaan voimaan. Kaikkeus on käsitteenä todella laaja-alainen, sillä on mahdotonta sanoa, mitä se oikeastaan sisältää ja mitä sen alaisuuteen kuuluu.

Joulun tuntuun virittyviä ajatuksia kuvataan ihmisen *sisällä soivaksi hartaaksi säveleksi*. Lekseemiin *harras* sisältyy hengellinen ulottuvuus, joskin sillä on merkityksensä myös neutraalimpina ilmauksina, kuten lämminhenkisenä, ylevänä ja jalona. Koska tämä *harras sävel* soi ihmisen *sisällä*, se on kiinteä osa ihmisen minuutta ja yksilöllisyyttä. *Sisällä*, omassa tunnekeskuksessa – oli se sitten sielu, mieli tai sydän – soiva sävel on henkilökohtainen, sitä kokemusta on vaikea jakaa kenenkään toisen ihmisen kanssa. Tällä henkilökohtaisuudella alleviivataan yksinolon tematiikkaa. *Jouluyön syvän rauhan leijuminen sisimpään* kuvastaa ihmisen ja maailman suhdetta eli asetelmaa, jossa sisäinen ja ulkoinen maailma kohtaavat. Hämärässä ja pimeässä ihminen saattaa tuntea olonsa yksinäisemmäksi kuin valoisaan aikaan, mutta sisäinen mielen kirkkaus saa aikaan turvallisuudentunteen. Kyse voi olla siitä, että yöaikaan on tilaisuus antautua omien ajatustensa vietäväksi, sillä hiljaisuudessa omia ajatuksiaan ei pääse pakenemaan, vaan ne täytyy kohdata sellaisinaan.

Sama yksinolon tematiikka toteutuu myös esimerkeissä (34) ja (35):

(34) *Itsestäni etsittävä on mun joulurauhaa* (Joulumaa)

(35) *Suo mulle maja rauhaisa / Ja lasten joulupuu / Jumalan sanan valoa / Joss' sieluin kirkastuu* (En etsi valtaa, loistoa)

Esimerkissä (34) kertojasubjekti toteaa, että *itsestäni etsittävä on mun joulurauhaa*. Joulurauhan etsiminen näyttäytyy siis hyvin yksityisenä projektina, jossa oleellista on kääntyä kuvaannollisesti sisäänpäin ja tutkiskella minuuttaan, jotta tämän rauhan voisi potentiaalisesti tavoittaa. Esimerkissä (35) kertojasubjekti pyytää itselleen *majaa rauhaisaa ja lasten joulupuuta*, mutta näiden ohella myös *Jumalan sanan valoa, joss' sieluin kirkastuu*. Esimerkin kertojasubjekti vaikuttaa ihmiseltä, joka toivoo sielun kirkastumisen myötä pääsevänsä osalliseksi jostain arkielämän ulottumattomissa olevasta kokemuksesta. Tulkitsijana minulle muodostuu kertojasubjektista kuva itsenäisenä ihmisenä, joka saattaa olla yksinolon ohella yksinäinen, mutta jollain tasolla jopa nauttii siitä. Ehkä hän tahtoo pienimuotoisten ja vaatimattomilta kalskahtavien maallisten toiveidensa, kuten *lasten joulupuun*, kautta tavoittaa jälleen sisäisen lapsensa. *Maja rauhaisa* luo mielikuvan levollisesta miljööstä, kotipesästä ja turvasatamasta, jossa saa pohtia syntyjä syviä omassa ylhäisessä yksinäisyydessään.

Esimerkki (36) on lainaus *Sylvian joululaulusta*, joka on alkujaan Zacharias Topeliuksen runo Sisiliassa talvehtivasta muuttolinnusta. Joululaulu voidaan nähdä melankolian ja tuskan täyteisenä koti-ikävä ja isänmaanrakkauden kuvauksena:

(36) *Mut ylhäällä orressa vielä on vain / Se häkki, mi sulkee mun sirkuttajain
/ Ja vaiennut vaikerrus on vankilan; / Oi, murheita muistaa ken vois laulajan?* (Sylvian joululaulu)

Kaikkien elollisten olentojen joulu ei esimerkin (36) perusteella suju iloisissa merkeissä, sillä häkkiin teljetty pikkulintu riutuu eristettynä yksinäisyydessään. Lyriikkalainauksessa häkkiä, johon pikkulintu suljetaan, verrataan vankilaan. Yksinolon tematiikkaa rakennetaan juuri vangitsemisen ja unohtamisen avulla. *Vankilan vaiennut vaikerrus* voisi kuvastaa jopa kuolemaa, mutta yhtä lailla se saattaa implikoida välinpitämättömyyttä; kukaan ei suostu kuulemaan häkissään viruvan linnun tuskaa ja toivottomuuden ilmaisua. Toisaalta voidaan pohtia fyysisen yksinolon ohella myös metafysisistä yksinoloa, eli ihmisen eristäytymistä omien ongelmiansa vangiksi kuvaannollisella, abstraktilla tasolla. Jokainen on kuitenkin pohjimmiltaan ypöyksiin oman mentaalisen häkkinsä kanssa. Yksinolon tunnelma kulminoituu säikeistön lohduttomaan kysymykseen siitä, *kuka voisi muistaa laulajan murheita*.

3.2.2 Kollektiivinen läheisyys

Elämä voidaan tulkita tarkastelemieni joululaulujen perusteella myös kollektiiviseksi läheisyydeksi, jossa yhteinen ja yhteisöllinen ajanvietto on merkittävintä. Yksinolon ja yksilöllisyyden teemat väistyvät joukkohengen tieltä. Joulu on aikaa, jolloin rauhoitutaan läheisten kesken ja nautitaan yhdessäolosta. Tekemisen luonteella ei ole kollektiivisen läheisyyden toteutumisessa samanlaista merkitystä kuin sillä on kollektiivisen riemun teemassa luvussa 3.1.3. Tärkeintä on ystävyys ja yhdessäolo.

Esimerkissä (37) nautitaan rakkaiden ystävien kanssa joulunajasta ja odotellaan jo tulevaa vuotta yhdessä:

- (37) *Näin pääsimme jouluun, on valkea maa / Vaan ystävät rakkaat, on toivotavaa / Et jouluilon jälkeen vielä iloita vois / Ja tulevat päivät veis pelkomme pois* (Joulun rauhaa)

Tässä lainauksessa jouluriiemua rakennetaan kollektiivisen tekemisen kautta eli yhdessä läheisten kanssa juhlien. Lekseemi *ystävät rakkaat* tähdentää ystävien korvaamattomuutta, sillä rakkaiden ja tärkeiden ihmisten kanssa on mitä hienointa viettää aikaa. Yhteenkuuluvuuden tunnelmaa korostetaan monikon ensimmäistä persoonaa käyttämällä; todetaan, että *pääsimme jouluun* ja toivotaan *tulevien päivien vievän pelkomme pois*. Pelko on esimerkissä (37) riemun ohella ystävien kesken jaettava tunnetila. Näitä tunnetiloja erottaa niiden negatiivisen ja positiivisen vireen ohella se, että yleisen käsityksen mukaan jaettu ilo kaksinkertaistuu, mutta pelko puolittuu, kun siitä voi puhua jonkun kanssa. *Jouluun pääseminen* kuvastaa tulkintani mukaan helpottuneisuutta ja kiitollisuutta siitä, että kaikki ystävät ovat hengissä, siis selvinneet taas tähän jouluun asti. Yhteisiä toiveitakin on vaikka millä mitalla, mutta suurin toive eli *paras lahja* olisi mahdollisuus *iloita vielä jouluilon jälkeen*; riemuitseminen läheisten kanssa ylittää kaikki maalliset ja materialistiset lahjatoiveet. Esimerkissä (37) läheisyyden henki aktivoituu joulun aikaan, sillä silloin on yleensä mahdollisuus kokoontua läheisten kanssa, jos moinen ei kiireisen arkielämän pyörteissä onnistu. Perinteiseen perhe- ja sukujouluun sisältyvä jakamisen ja läsnäolon aspekti onkin monille ihmisille läheisyyttä parhaimmillaan.

Myös esimerkeissä (38) ja (39) joulun tunnelma perustuu yhdessäoloon ja ihmisten väliseen kohtaamiseen, joka on näissä lyriikkasitaateissa tulkintani mukaan hieman intii-
mimpää kuin esimerkissä (37), jossa kyse on ystävästä eikä rakastetusta:

- (38) *Kuinka kaukana lensinkään sua kaivaten / En muistanut ensinkään / On taas se vuodenaika, joulun taikaa
Jossain jos joulu on vielä / Jossain me kai kohtaamme siellä / Jossain sä tahdothan vielä / Kanssain viettää joulun kahden / Jossain valon tuikkivan nähtiin / Jossain sitä kohti kun lähdin / Jossain ja kaukaisiin tähtiin silloin suunnistin* (Jossain on kai vielä joulu)
- (39) *Niin kauan kuin luonain oot / Lunta saa, lunta saa tuiskuttaa* (Lunta saa tuiskuttaa)

Esimerkissä (38) vallitsee epäilyksen ilmapiiri. Kohtaammeko vielä jossain? Missä kohtaaisimme? Onko joulua ylipäättään siellä, minne saattaisimme päätyä? Tärkeintä kertojasubjektille tuntuu olevan kaikesta epätietoisuudesta huolimatta se, että yhteinen joulunvietto läheisen kanssa olisi mahdollista vielä jossain muuallakin kuin tämän maanpäällisen elämän puitteissa. Kertojasubjekti toivoo tunteen olevan molemminpuolinen. Toiveikkuus käy ilmi lekseemeistä *kai* ja *tahdothan*, joista jälkimmäinen on suostuttelunomainen ehdotus. Toisaalta lekseemi *kai* saattaa ilmentää myös epävarmuutta. *Kaukaisiin tähtiin suunnistaminen* sekä *tuikkivan valon* tavoittelu lievittävät osaltaan ihmisen läheisyydenkaipuuta. On lohdullinen ennuste, että edes taivaankappaleet ovat seuraana ja johdattavat kohti parempaa. Nämä lekseemit ovat lekseemin *jossain* ohella viittaus kuolemanjälkeisyyteen. Ajatus kuolemaa seuraavasta yksinäisyydestä on monille sietämätön, sitä ei pidetä tavoiteltavana. Tämä johtunee osittain kuoleman abstraktiudesta. Kun ei tiedetä, mikä siellä *jossain* odottaa, lohtua tuo toive jonkinasteisesta jälleennäkemisestä. Esimerkissä (38) läheisyys on intiimimpää kuin esimerkissä (37), sillä toiveena on yksikön toiselle persoonalle kohdistettujen sanojen *kuinka kaukana lensinkään sua kaivaten* mukaan nimenomaan kahden kesken vietetty aika. Kahdenkeskisen läheisyyden merkitystä painotetaan myös esimerkissä (39), jossa lunta saa tuiskuttaa *niin kauan kuin luonain oot*. Kertojasubjekti asettaa sanansa yksikön toiseen persoonamuotoon sopiviksi, joten toteamus on samalla hellyttävän epäsuora rakkaudentunnustus mielitetylle.

3.2.3 Sukupolvien ketju

Elämää tarkastellaan joululauluissa myös ajankulumisen näkökulmasta. Tässä teemassa oleellista on sukupolvien vaihtuminen, kuten esimerkeissä (40) ja (41):

- (40) *Isän ja pojan on nähnyt hän / Puhki polvien monten / Nukkuvan lasna – mut mistähän / Tie oli avutonten? / Polvet polvien tietämiin / Nousi, vanheni, läks – mihin niin?* (Tonttu)
- (41) *Jälleen tähden opastuksin / Tietäjät saa seimen luo / Miehet vanhat kumarruksin / Lahjat lapsoselle tuo / Joka joulu muistot palaa / Samaan vanhaan tarinaan / Uudet polvet hengen valaa / Perinteeseen jatkuvaan* (Tule joulu kultainen)

Esimerkistä (40) käy ilmi tontun pitkäikäisyys verrattuna ihmiselämän keskimääräiseen keston. Tonttu on seurannut elämänsä aikana lukuisten ihmissukupolvien elämää eli *nähty isän ja pojan puhki polvien monten*. Tästä esimerkistä ihmiselämän rajallisuus käy havainnollistavasti ilmi. Lyriikkalainauksen perusteella voidaan päätellä, että tonttu olisi itse kuolematon, sillä hän ihmettelee, mihin ihmissolvvet katoavat *noustuaan ja vanhennuttuaan*. Elämänkulku näyttäytyy luonnon kiertokulkuna, johon kukin entiteetti osallistuu omalla tavallaan ennen kuin karsiutuu pois. On mitä luonnollisinta, että kaikella inhimillisellä elämällä ja sen muodoilla on alku- ja päätepisteensä. Käsitys elämästä sukupolvien ketjuna toteutuu myös muistojen ja perinteiden vaalimisen kautta, kuten esimerkissä (41). Esimerkissä (41) kerrotaan, että *uudet polvet hengen valaa perinteeseen jatkuvaan*. Lyriikkalainauksessa viitataan siis intertekstuaalisesti jouluevanke- liumin tapahtumiin. Jouluevankeiumi siirtyy sukupolvelta toiselle, sillä se on olennai- nen osa kristillistä joulunsanomien toteutumista, johon suomalainen joulunvietto hyvin pitkälti nojaa. Tämän perinteen vaalimisen peruslähtökohdat pysyvät vuosi vuodelta ja sukupolvi toisensa jälkeen ennallaan, mutta toisaalta tavat levittää jouluevankeiumin sanomaa saattavat ajan kuluessa muuttua. Tässä lyriikkalainauksessa (41) vuosi näh- dään lineaarisena jatkumona, jolla on selkeä alku- ja päätepiste, eli joulu. Lainauksesta käy ilmi tietäjien jokavuotinen vaellus seimen ääreen Jeesus-lastasta katsomaan. Lekseemi *jälleen* rakentaa esimerkkiin jatkumoa, jossa jokin tietty tapahtuma toistuu aina uudel- leen. Lisäksi muistojen kehutaan palaavan *joka joulu* samaan vanhaan tarinaan. Esimer- kin viimeisessä säkeessä taas korostetaan *uusien polvien* merkitystä jouluperinteen yllä- pittoon. Uusilla polvilla tarkoitetaan tietenkin uusia, nousevia sukupolvia, jotka pitävät jouluperinnettä hengissä omalla tavallaan. Ihmissukupolvvet nähdään ikään kuin ajassa matkustavina entiteetteinä, jotka matkaavat samassa todellisuudessa, mutta eri aikakau- sina.

4 KÄSITEMETAFORAT JA METONYMIAT

Käsitteelliset metaforat eli käsittemetaforat luokitellaan selvyuden vuoksi kolmeen ryhmään niiden kognitiivisten tehtävien perusteella, mitä ne edustavat. Nämä kolme tavallista käsittemetaforalajia ovat strukturaaliset metaforat eli rakennemetaforat, orientoivat metaforat eli suuntametaforat sekä ontologiset metaforat. Tällaiset metaforatyypit risteävät keskenään tietyissä tapauksissa, mutta se on tavallista kognitiivisessa metaforatulkinnassa. (Kövecses 2010: 37). Koska on pitkälti tulkitsijasta kiinni, mihin metaforaryhmään kukin aineistoesimerkki parhaiten sopii, koen tarpeelliseksi painottaa, että nämä ovat nimenomaan minun henkilökohtaisia tulkinnallisia valintojani. Joku toinen tulkitsija saattaisi sijoittaa käyttämäni esimerkit erilaisten käsittemetaforaotsikkojen alle, mutta tällöin hänen pitäisi perustella tulkinnalliset valintansa omia ratkaisujaan ja tulkinnallisia valintojaan tukeviksi, sillä tässä tutkimuksessa käyttämäni perustelut motivoivat ainoastaan minun ratkaisujani. Tässä analyysiluvussa 4 esittelen aineistosta löytämiäni kognitiivisia käsittemetaphoria, metonymioita ja kognitiivisen teorian mukaisia käsittemetonymioita aineistoesimerkkeineen. Fokus on käsittemetaforissa, mutta metonymiat osaltaan täydentävät analyysia.

4.1 Rakennemetaforat – metaforiset käsiteparit

Rakennemetaforissa pääajatus on se, että yksi käsite strukturoidaan suhteessa toiseen (Lakoff & Johnson 1980: 14). Kövecses (2010) kirjoittaa, että tässä metaforaryhmässä lähdealueelta edellytetään suhteellisen kattavaa tiedollista rakennetta kohdekäsitettä varten. Rakennemetaforien kognitiivinen tavoite on mahdollistaa kohteen A ymmärtäminen lähde B:n rakenteen avulla. Enemmistö rakennemetaforista edellyttää tämän kaltaista käsitteellistä kartoittamista kohde- ja lähdealueen välillä. Ilman metaforan olemassaoloa tuottaisi haasteita miettiä, miten esimerkiksi *aikaa* käsitteellistettäisiin. Ajan käsite on strukturoitu liikkeen ja tilan mukaan, eli AIKA ON LIKETTÄ. Tässä metaforassa *aika* on kohdealue ja *liike* on lähdealue. (Kövecses 2010: 37–38). Tämä tarkoittaa sitä, että sekä käsite, toiminta että kieli itsessään on strukturoitu (Lakoff & Johnson 1980: 5). Tämän alaluvun 4.1 alalukuina erittelen aineiston analyysin pohjalta esiin tulleet raken-

nemetaforat omiin kategorioihinsa. Alalukuja on yhteensä kuusi kappaletta. Osan kategorioista olisi voinut nivoa yhteenkin, mutta selkeyden vuoksi esittelen ne omina itsenäisinä luokkinaan, sillä pienillä vivahde-eroillakin on merkitystä kategorioinnin kannalta.

4.1.1 TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO

Joululaululyriikkaan liittyy tunnettu käsittemetafora TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO, jonka alakategorioita ovat SURULLISUUS / PESSIMISMI ON PIMEYTTÄ, ONNELLISUUS / TOIVO ON VALOA sekä VIHAMIELISYYS / EPÄYSTÄVÄLLISYYS ON KYLMYYTTÄ ja TUNNETILA ON LÄMPÖÄ. Tämä käsittemetafora käsittää lämmön ja valon sekä kylmyyden ja pimeyden tematiikan, kuten esimerkit (42)–(44) osoittavat:

- (42) *Syttyi siunattu joulutähti / Yöhön maailman raskaaseen / Hohde määrätön siitä lähti / Viel on auvona ihmisten* (Arkihuolesi kaikki heitä)
- (43) *Luo köyhän niin kuin rikkahan / Saa, joulu ihana / Pimeyteen maailman / Tuo taivaan valoa* (En etsi valtaa, loistoa)
- (44) *Hetken kestää elämä / Ja sekin synkkä ja ikävä* (Hei, tonttu-ukot)

Goatly (2007: 204) huomauttaa, että monet säätilaan liittyvät metaforat, joiden lähteitä ovat pimeys, valo sekä kylmyys, on määritelty kahdella tavalla, joten rinnakkainen käsittemetafora tälle kategorialle on TUNNETILA ON SÄÄ. Lekseemi *pimeä* (*dark*) tarkoittaa ”surullista tai synkkämielistä”, *synkkä* (*gloom*) kuvaa ”murheellisuutta tai toivottomuutta”, *pilvi* (*cloud*) ”ilmentää murheellisuutta tai vihaa”, *myrkyhöyry* / *sumu* (*miasma* / *fog*) karakterisoi ”epämiellyttävää yleistä tunnetta tilanteen tai paikan luonteesta”. *Aurinkoinen* (*sunny*) puolestaan luonnehtii iloista ja hilpeää mieltä, *paikka auringossa* (*a place in the sun*) merkitsee ”hyödyllistä tai onnellista asemaa” ja muiden positiivisista reaktioista nauttimista kutsutaan *auringossa kylpemiseksi* (*to bask*). Sitä vastoin epäystävällinen ja torjuva tunneeseen tai reaktio on *jäinen* (*frosty*). (Goatly 2007: 204). Esimerkeissä (42) ja (43) ONNELLISUUS / TOIVO ON VALOA, sillä *siunattu joulutähti hohtaa määrätöntä valoaan* ihmisten *auvoksi* eli onneksi ja *ihana joulu* koittaa niin köyhälle kuin rikkaallekin *taivaallisen valon* ansiosta. Vastaavasti samoissa lyriikkaesimerkeissä

toteutuu myös vastakkainen käsittemetafora SURULLISUUS / PESSIMISMI ON PIMEYTTÄ. Esimerkissä (42) *maailman raskaalla yöllä* kuvataan loputonta, läpätunkevaa pimeyttä, jonka vain joulutähden valo voi voittaa. Esimerkissä (43) on sama asetelma, jossa ainoastaan taivaallinen valo kykenee kukistamaan *maailman pimeyden*, eli kaiken surun, pessimismin, tuskan ja epätoivon, joka maailmassa vallitsee. Myös esimerkistä (44) on erotettavissa käsittemetafora SURULLISUUS / PESSIMISMI ON PIMEYTTÄ, sillä siinä elämä nähdään ohikiitävänä hetkenä, joka sekkin on *synkkä ja ikävä*, eli pääsääntöisesti tulviltaan toivottomuutta ja murhetta. Synkällä tarkoitetaan synonyymisesti sekä *pimeää, tummaa* että *mustaa*, mutta myös *apeaa, alakuloista* ja *onnetonta* (Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja 2016).

Tunnetiloihin liittyy myös käsittemetafora VIHAMIELISYYS / EPÄYSTÄVÄLLISYYS ON KYLMYYTTÄ. Se on vastakohtapari käsittemetaforalle TUNNETILA ON LÄMPÖÄ, joka on myös tulkittavissa esimerkin (45) lekseemien pohjalta:

- (45) *Kylmä voisko nyt olla kellä / Talven säästä kun tuoksahtaa / Lämmin leuto ja henkäys hellä / Rinnan jäitä mi liuottaa* (Arkihuolesi kaikki heittä)

Lämmin leuto ja henkäys hellä, rinnan jäitä mi liuottaa on kauttaaltaan metaforaa. Lekseemi *mi* on runokielinen vastine relatiivipronominille *mikä* (Kielitoimiston sanakirja 2016). Adjektiivi *hellän* synonyymejä ovat *lempeä, herkkä, hyvä, lämmin(sydäminen), rakastava, hellivä* (Kielitoimiston sanakirja 2016). Näistä erityisesti *lämmin(sydäminen)* tuo suoraan ilmi tunnetilaan liittyvän lämmön. Sekä *leuto* että *hellä* ovat molemmat lempeyttä indikoivia lekseemejä, mikä osaltaan tuottaa rauhan merkityksiä. Henkäys on Kielitoimiston sanakirjan (2016) mukaan *hengähdys* tai *tuulahdus; pohjatuulen jäinen henkäys*. Koska tuulahdus voi olla joko leuto ja lauha tai suorastaan jäätävän hyinen, on tärkeää kiinnittää huomiota adjektiiviattribuuttiin *hellä*, joka paljastaa henkäyksen olevan nimenomaan hellivä.

Esimerkissä (45) mainittu *rinnan jäät* ei suinkaan ole kirjaimellisesti tulkittava ilmaus, vaan metafora, jonka ymmärtääkseen täytyy tietää, miten ihmiskehon osia ja aineita yhdistellään, jotta saadaan aikaan tavoiteltu tunnetila. Ihmisen rinnan alueen tunnekes-

kuksena on pidetty sydäntä, jolla on kuvaannollinen arvonsa rakkauden symbolina. Koska rakkauteen liittyviä tunteita ja tuntemuksia kuvataan usein lämpöön, jopa polttavaan kuumuuteen, viittaavilla ilmauksilla ja metaforilla, voidaan päätellä, että rinnassa olevat jäät edustavat jotain aivan päinvastaista tunnetilaa. Ihmistä kutsutaan kylmäksi, jos hän suhtautuu toisiin ihmisiin välinpitämättömästi ja osoittaa empatiakyvyttömyyttä. Rinnan jäät voi siis olla metaforinen synonyymi toiselle metaforalle, eli *kylmälle sydämelle*. Vaikka kylmyyden keskiössä ovatkin negatiiviset rintaa kalvavat tunnepatoumat, esimerkistä (45) löytyy myös lämpimien tunteiden käsitteellistys. Tämä käsittemetafora muodostuu tarkastelemalla eri lekseemejä; niitä, joilla tuotetaan tekstiin positiivisia tunnekokemuksia eli lämpöä. Esimerkissä mainittu henkäys *liuottaa* eli sulattaa rinnan jäätä. Nämä verbit eivät ole keskenään suoria ja kiistattomia synonyymejä, mutta tulkitseen kyseisen prosessin sulattamiseksi juuri sen vuoksi, että liuotettava aine on jäätä eli kiinteässä muodossa olevaa vettä.

Peilattessani tämän toisen analyysiluvun tuloksia ensimmäiseen analyysilukuun huomasin, että käsittemetaphoraan TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO liittyvät lyriikkaesimerkit ovat pitkälti uskonnollissävyytteisiä, sillä niissä puhutaan esimerkiksi *taivaan valosta* ja *siunatun joulutähden määrättömästä hohteesta*. Uskonnollisen armon aihepiiri toteutuu lähinnä valon ja pimeyden tematiikan kautta, sillä kokemus pimeydestä edustaa lohduttomuutta ja maallista kurjuutta siinä missä kokemus valosta pohjautuu taivaallisiin toiveisiin ja niiden täyttymiseen. Joulunaikaan liittyy usein näkemys lämmöstä, kuten esimerkissä (45), jonka liitän myös kuvaamaan uskonnollisen armon aihepiiriä, vaikka esimerkissä (45) ei sinänsä eksplikoida, onko talvisäästä huokuva *lämmin leuto ja henkäys hellä* jumalallista alkuperää vai ei. Lyriikkasitaatin kokonaiskontekstia tarkastellessa ei uskonnollinen aihepiiri ole lainkaan kaukaa haettu, vaan avoimen eksplisiittinen (vrt. saman joululaulun *siunattu joulutähti*).

4.1.2 HYVÄ ON TAHRATONTA / VALKOISTA

Joululaululyriikasta erottuu myös käsittemetafora HYVÄ ON TAHRATONTA / VALKOISTA, josta esimerkkeinä ovat lyriikkasitaatit (46) ja (47):

- (46) *On jouluyö ja lumihuntuun pukeutunut maa – / Kun yhtä puhdas itse olla voisin* (Sydämeeni joulun teen)
 (47) *Ristillä rinnalla ryövärin / Nukkuu uhri puhtahin* (Heinillä härkien)

Hyvyyden ja valkoisuuden yhdistelmiä ovat muun muassa *valkoinen ritari* (*white knight*) ”henkilö tai järjestö, joka pelastaa liikeyrityksen taloudellisilta vaikeuksilta”, *vaalea* (*fair*) ”moraalisesti sopiva tai oikeudenmukainen”, *vitivalkoinen* (*whiter than white*) ”maine korkeista moraalistandardeista”, *liljan valkoinen* (*lily-white*) ”moitteeton luonne” sekä edellä mainittujen ohella jopa *valkoinen valhe* (*white lie*) ”harmiton valhe” ja *valkopesu* (*whitewash*) ”virheiden tai huonon käytöksen salaaminen”. (Goatly 2007: 46). Myös käsittemetafora HYVYYS ON PUHTAUTTA sopii kuvaamaan yllä olevia esimerkkejä (46) ja (47), sillä tässä yhteydessä puhtaudella tarkoitetaan sekoittumatonta. *Puhdas* (*pure*) merkitsee ”moraalisesti hyvää” (*hänellä on puhtaat aikeet sinua kohtaan / he has pure intentions towards you*). Sitä vastoin *epäpuhtaalla / epäpuhtaudella* kuvataan ”moraalitonta ja moraalittomuutta” sekä ”syntistä ja synnillisyyttä” (*rukoilin Jumalaa ottamaan epäpuhtauteni pois / I begged God to take away my impurities*). (Goatly 2007: 47). Esimerkissä (46) toivetta henkisestä turmeltumattomuudesta verrataan *lumihuntuun*, joka peittää maata. Tarkemmin sanoen maa on *pukeutunut* lumihuntuun, eli kyseessä on personifikaatio, jolloin tätä esimerkkiä voisi käyttää myös ontologisten metaforien yhteydessä. Kertojasubjekti toivoo, että voisi olla *yhtä puhdas* kuin valkoinen hanki. Valkoinen väri mielletään rauhan ja viattomuuden symboliksi. Tätä viattomuutta kuvataan myös esimerkissä (47), jossa on kyse samankaltaisesta abstraktista puhtaudesta. *Uhri puhtahin* on Jeesus, Jumalan Poika, joka antoi henkensä ihmisten edestä.

Käsittemetaforaan HYVÄ ON TAHRATONTA / VALKOISTA liitän sekä uskonnollisen armon, rauhan että yksinolon aihepiirit. Uskonnollisen armon aihepiirin näkökulmasta lyriikkaesimerkeissä (46) ja (47) korostuu valkoisen viattomuuden ja yönmustan synnin vastakainasettelu. Eksplisiittisemmin uskonnollinen sävy näkyy esimerkissä (47), jossa puhutaan rististä ja uhrista, jollaisena Jeesus nähdään marttyyrikuolemansa vuoksi. Esimerkissä (46) täytyy sen sijaan tuntea koko *Sydämeeni joulun teen* -joululaulun konteksti, jotta esimerkin *lumihunnusta* ja *puhtaudesta* voi tehdä päätelmiä, jotka sitovat kyseisen lyriikkaesimerkin uskonnolliseen kontekstiin. Luvun 3.1.2 mukaiseen rauhan aihepiiriin

esimerkin (46) kytkee *lumihuntuun pukeutunut maa*, josta syntyy mielikuva tynestä ja konkreettisella tavalla puhtaasta maisemasta. Kun tämä konkreettinen puhtaus yhdistetään puolestaan ihmisen toiveeseen päästä osalliseksi abstraktimmasta puhtaudesta eli viattomuudesta, voidaan se mieltää eräänlaiseksi ihmisen henkilökohtaiseksi eksistenssipohdinnaksi. Ihminen miettii omaa ajatusmaailmaansa ja käsitystä itsestään yksinään, jouluyötä katsellen. Toive puhtaudesta kuvastanee ihmisen sisäistä, henkistä orientaatiota, jonka johtotähtenä on pyrkimys hyveelliseen, moitteettomaan ihmisyyteen.

4.1.3 IHMISEN TOIMINTA ON ELÄIMELLISTÄ TOIMINTAA

Kun IHMISEN TOIMINTA ON ELÄIMELLISTÄ TOIMINTAA on kyseessä aineistoesimerkin (48) mukainen eläimellinen käyttäytyminen:

- (48) *Jouluruuhkassa ihminen sokkona ryntää / Kadulla adventtisohjoa kyntää / Joku ihmistä katsoo, kääntää pään / Kun ihminen rypee läävässään* (Siika)

Lyriikkasitaatin (48) sisällön kattava käsittemetafora voisi olla tulkintani mukaan ainakin IHMISEN TOIMINTA ON ELÄIMELLISTÄ TOIMINTAA (Kövecses 2010), sillä suuri osa ihmisen toiminnasta ja käyttäytymisestä ymmärretään metaforisesti suhteessa eläimelliseen toimintaan ja eläinten luontaiseen käyttäytymiseen, kuten virke *Hänen äitinsä oli ilkeä ja kovaääninen* (His mother was *catty* and loud) osoittaa rinnastamalla ilkeän ja häijyn luonteen *kissamaisuuteen*. Tämä rinnastus saattaa vaikuttaa oudolta, sillä eläimet eivät ole tietoisesti ”hävyttömiä”, kuten adjektiivi *catty* esittää. Metaforiset merkitykset ja niiden synty eläimiin liittyvien lekseemien takana ovat kiistatta kiinnostavia. Todennäköisin yhteys näiden tarkoitusten muodostumiseen on eräänlainen kehä, jossa ihmiset ensin kokevat ihmisille tyypilliset inhimilliset piirteet ja ominaisuudet eläinten ominaisuuksina ja sitten siirtävät nämä samat piirteet kuvaamaan ihmisiä toistamiseen. Tällaisia ihmisen käyttäytymiseen ja toimintaan pohjaavia eläinten piirteitä on käytetty apukeinona ihmisen käyttäytymistä ja sen syytä tutkiessa. Toisaalta ihmisen *toiminnan* metaforioinnin ohella myös *ihmistä* voidaan kuvailla eläimeksi. Tällainen suoraviivainen eläimeksi kuvailu toteutuu käsittemetaforassa IHMISET OVAT ELÄIMIÄ, jota havainnollis-

tetaan virkkeellä *Katso, mitä nuo siat ovat tehneet* (Look at the things that have been done by these *swine*). (Kövecses 2010: 152–153).

Goatlyn (2007: 151) kokoaman eläin-aiheisen metaforalistauksen mukaan *siaksi* kutsutaan sekä ”ahnetta tai lihavaa henkilöä” että ”töykeää ja vaikealuonteista henkilöä”. Mauno Koski (1992) kirjoittaa, että eurooppalaisissa nykykielissä on oikeastaan kaksi eriperustaista sika-metaforaa, joista toisella viitataan sian siivottomuuteen ja toisella sian aggressiivisuuteen. Eräs sika-metaforan käyttötarkoitus on ilmaista ihmisen likaisuutta, huonoja pöytätapoja sekä ahmattimaista luonteenlaatua. Toisinaan myös ”juopolallia” eli alkoholin suurkuluttajaa kutsutaan siaksi. Sika-metaforan käytöllä pyritään myös tuomaan julki muihin ihmisiin kohdistuva sikamainen käytös eli itsekkyyden, karkeuden ja moraalittomuuden kyllästämät käytöstavat – tai pikemminkin käytöstapojen täydellinen puute. Koski (1992) huomauttaa, että englannin kielessä sikaa tarkoittavia leksemejä *pig* ja *swine* erottaa jälkimmäisen pejoratiivisempi eli halventavampi sävy. Kiinnostava tarkennus on sekin, että sika-metaforaa käytetään pääasiassa miehistä, eli siinä on tietynlaista maskuliinihakuisuutta. Naisesta ja naisen käytöksestä puhuttaessa sika-metafora on sekä harvinainen että erittäin loukkaava. (Koski 1992: 26–27).

Esimerkissä (48) ihminen *rypee läävässään* sian tavoin. Rypeminen tarkoittaa kirjaimellisessa merkityksessään piehtarointia ja möyrimistä liassa, mutta sillä on myös kuvaannollinen merkitys *itsesäälässä rypemisenä*. Läävä on paitsi murteellinen ilmaus *navetalle* (Kielitoimiston sanakirja 2016) myös toiselta merkitykseltään kuvaannollinen lekseemi, jolla viitataan halventavalla tavalla sekaiseen ja likaiseen ihmisasumukseen. Oman tulkintani mukaan kanssaihmiset eivät esimerkiksi (48) suhtaudu ainakaan empaattisesti itsesäälässä ja omissa ongelmissaan piehtaroiwaan aikuiseen ihmiseen, sillä *joku ihmistä katsoo*, mutta *kääntää pään* nopeasti pois päin. Verbilekseemit *ryntää* ja *kyntää* alleviivaavat osaltaan esimerkiksi orastavaa maailmanlopun tunnelmaa, sillä ne antavat viitteitä jostain ihan muusta kuin joulurauhasta ja kiireettömyydestä. *Sokkona ryntäämisestä* syntyy assosiaatio ihmiseen, joka etenee jouluruuhkassa itsekkäästi kyynärpäätaktiikalla, muista kulkijoista välittämättä. Esimerkissä (48) juuri kuvaannollinen merkitys on oleellinen, sillä koko Sika-joululaulu on allegoria eli vertauskuvallinen ker-

tomus joulunajasta ja etenkin siihen liittyvästä ylensyömisen ja yltäkylläisyyden kulttuurista.

Sika-laulu ei ole ainoa eläin-metaforiikan kuvaaja aineistossani, vaan tarkasteltavana on myös joululaulu *Porsaita äidin oomme kaikki*, jossa keskiössä on porsas-metaforiikka:

(49) *Porsaita äidin oomme kaikki / Oomme kaikki, oomme kaikki / Sinä ja minä, sinä ja minä* (Porsaita äidin oomme kaikki)

Mauno Koski (1992) mainitsee, että suomen kielessä on vain vähän sellaisia konventionaalistuneita hellittelymetaforia, joilla olisi toisessa kontekstissa pejoratiivinen merkitys. Hän toteaa, että jossain määrin vakiintunut ilmaus on molemmista sukupuolista käytettävä *porsas*, joka toisessa asiayhteydessä kuvaa sutuista ihmistä. Porsas-metafora ei ole Kosken mukaan niin affektiivinen eli tunnepitoinen kuin sika-metafora, joten sitä käytetään yleisemmin ilmentämään esimerkiksi fyysisen tilan siivottomuutta kuin moraalittomia tekoja. (Koski 1992: 25, 27). Porsas-metaforiikkaa on esimerkissä (49), jossa lauletaan *kaikkien* olevan *äidin porsaita*. Tässä yhteydessä Kosken (1992) selitys vahvistaa omaa tulkintaani siitä, että äidin porsaat ovat huolettomia ja vilkkaita lapsia, jotka nauttivat äidin ehtymättömästä hoivasta ja huolenpidosta. Todennäköisesti äiti on hahmo, joka siivoaa lastensa sotkut ja kiinnittää huomiota yleisen siisteyden ja järjestyksen ylläpitämiseen.

Käsittemetaforaan IHMISEN TOIMINTA ON ELÄIMELLISTÄ TOIMINTAA yhdistän esimerkkien (48) ja (49) perusteella sekä yksinolon että kollektiivisen läheisyyden aihepiirit. Nämä ensimmäisen analyysiluvun aihepiirit kuvaavat kummatkin omalla tavallaan ihmisen elämellisyyden toteutumista sekä yksilö- että laumatasolla. *Läävässään rypevä ihminen* rypee omissa ongelmissaan, yksin. Hän ei joko ota apua vastaan tai hänelle ei tarjota sitä. Yksinolon käsite on sekä abstrakti että konkreettinen. Henkinen yksinolo on luonteeltaan abstraktia. Uskon, että esimerkissä (48) kyse on pitkälti juuri henkisestä yksinolosta ja sen kanssa kamppailemisesta, sillä koko joululaulun kontekstissa laulun päähenkilö *sika* ei ole ainakaan konkreettisessa mielessä yksin, sillä lyriikassa puhutaan perheenjäsenistä. Lyriikkaesimerkkien (48) ja (49) ero on siinä, että esimerkissä (49)

pienet ihmislapset pitävät itseään *äidin porsaina* eli nauttivat kollektiivisesta läheisyydestä muiden lasten sekä äitihahmon kanssa. Aikuinen ihminen on yksinollossaan tahtomattaankin itsenäisemmän oloinen kuin aikuisen huoltotoimenpiteiden varassa olevat, äidistä turvaa ja rajoja hakevat lapset. Perusasetelma on sama sekä eläimillä pentuineen että ihmisillä lapsineen, sillä ihmislapset tahtovat eläinlapsien lailla hakeutua emonsa eli äitinsä läheisyyteen. Molemmissa lyriikkaesimerkeissä (48) ja (49) ihminen on totaalisen irti esimerkiksi uskonnollisen armon kehiksestä kyntäessään arkisesti adventtisohoja. Taivaallisen hyvyyden, kauneuden ja puhtauden sijaan tarjolla on esimerkissä (48) lähinnä maallista rajattomuutta ja kurittomuutta, omassa arkisen toivottomuuden suossa rämpimistä.

4.1.4 RAKKAUS ON YHDYSSIDE

Rakkaudesta on olemassa useita erilaisia kategorioita kognitiivisessa metaforateoriassa. Rakkautta voidaan kuvata esimerkiksi yhdysiteeksi, kuten esimerkissä (50):

(50) *Sydämeni sä / Kohta kiedoit niin / Lemmen pauloihin / Etten selviä*
(Juokse, porosein)

Tätä aineistossani esiintyvää rakennemetaforaa RAKKAUS ON YHDYSSIDE Kövecses (2010: 64) havainnollistaa kuvanveistotaiteen avulla. Esimerkiksi veistoksessa, joka kuvaa kahta rakastunutta ihmistä, rakastavaiset on usein sidottu toisiinsa tai heidät on aseteltu muuten lähekkäin. Tällainen yhteenkietominen saa aikaan muun muassa metaforan RAKKAUS ON YHDYSSIDE. (Kövecses 2010: 64). Tätä metaforaa kuvaa myös virke *Heidän välillään on vahva side* (There's a strong bond between them). Edellä mainitun kaltainen näkemys rakkaudesta perustunee tässä tapauksessa assosiaatioiden kautta syntyneeseen mielikuvaskaemaan (engl. image schema) eli havaintoon rakkaudesta yhteytenä. Tämä mielikuvaskaema kehittää lähdealueen YHDYSSITEESTÄ. (Kövecses 2010: 85). Valitsemassani esimerkissä (50) *kiedotaan sydän lemмен pauloihin* eli vangitaan sydän niin, että *selviäminen* eli pakeneminen ei ole mahdollista. *Paula* on kirjaimelliselta merkitykseltään *ansa* tai *lanka*, jonka metsästäjä virittää pyydystääkseen eläimiä

(Kielitoimiston sanakirja 2016). Kuvaannollisessa mielessä voidaan *joutua jonkun tai jonkin pauloihin* eli lumoihin (Kielitoimiston sanakirja 2016), jolloin ollaan tietyn asian tai ihmisen vallassa, tämän armoilla. Esimerkissä (50) on kyse juuri kertojasubjektin passiivisesta roolista, sillä hänestä muodostuu esimerkin perusteella kuva eräänlaisena olosuhteiden avuttomana uhrina, joka ei kykene, tai halua kyetä, vaikuttamaan kohtalonsa. Fyysisen ja konkreettisen vangitsemisen sijaan kyseessä on tulkintani mukaan henkinen yliote toisesta ihmisestä.

Lemmen paulat ja synonyyminen metaforinen ilmaus *lemmen kahleet* voidaan käsittää myös *kuolleiksi kielikuviksi*, jolloin niissä olevaa metaforisuutta ei välttämättä tule edes ajatelleeksi, sillä ilmauksista on tullut arkikielenkäytössä niin kuluneita ja tavallisia. Näissä kuolleiksi luokiteltavissa metaforissa ei ole juurikaan tulkinnanvaraa niiden sisällön suhteen, sillä konventionaalistuessaan jokapäiväiseen kielenkäyttöön niiden tulkinnasta on tullut varsin kirjaimellista. Kuolleista metaforista on siis kielenkäytössä pitkäaikaisen ja runsaan käytön myötä kadonnut niiden alkuperäinen käsitteellinen ulottuvuus. Tästä huolimatta ne ovat osa metaforisten käsitteiden maailmaa, vaikka jäävätkin perinteisen metaforakäsityksen ulkopuolelle näennäisessä kirjaimellisuudessaan. (Lakoff & Johnson 1999: 124–125). George Lakoff ja Mark Turner (1989: 128–131) tosin suhtautuvat metaforatutkija Zoltán Kövecsesin (2010) tavoin kriittisesti näkemykseen, jonka mukaan tällainen leksikaalistunut kielikuva olisi menettänyt osan metaforisesta luonteestaan. Suhtaudun itsekin kriittisesti kyseiseen näkemykseen, joten valitsin siitä syystä esimerkin (50) osaksi analyysiani, sillä minusta kyseinen esimerkki on kokonaisuudessaan silkkaa metaforaa.

Käsittemetaforaan RAKKAUS ON YHDYSSIDE liittyvät sekä kollektiivisen riemun että kollektiivisen läheisyyden aihepiirit, sillä rakkaus ja siihen kuuluva läheisyys ovat pääsääntöisesti positiivisia tunteita nostattavia asioita, jos kaikki siihen liittyvä perustuu vapaaehtoisuuteen. Rakkaus vie mukanaan ja kietoo otteeseensa, mutta tästä huolimatta ainaakaan lyriikkaesimerkissä (50) kyse ei ole negatiivisesta toiminnasta. Tunteet vaan elävät ikään kuin omaa elämäänsä. Kun rakkautta kuvataan yhdysiteeksi, kuvaus paljastaa tietynlaisen vuorovaikutuksen rakastuneiden välillä; rakkaus on kuin liima, joka ei päästä rakastavaisia erkanemaan toisistaan.

4.1.5 ONNELLISUUS ON HURMIO

Käsittemetaforasta ONNELLISUUS ON HURMIO löysin aineistosta esimerkin (51):

(51) *Ja Etnanpa kaukaa mä kauniina nään – / Ah, tätä kaikki hurmaa ja huumaaapi pään* (Sylvian joululaulu)

Kövecses (2010) kuvaa hurmioitumisen assosioituvan energiseen käyttäytymiseen. Toinen näkökulma hurmioon on mielihyvä, jota se tuottaa. Tämän käsittemetaforan kautta onnellisuus nähdään erittäin miellyttävänä kokemuksena. Tästä seikasta huolimatta päällimmäinen aspekti onnellisuudesta, jota HURMIO -metafora nostaa esiin on kohtuuttomuus ja kontrollin menettäminen. *Ilosta juopuneena* ihminen ei välttämättä tiedosta, mitä on tekemässä, vaan hän leijaillee henkisesti omissa sfääreissään. (Kövecses 2010: 99). Esimerkissä (51) Sylvia-niminen mustapääkerttu talvehtii muuttolintuna Sisiliassa, jossa ikuinen kesä tuoksuvine sypresseineen ja siintävine vesineen *hurmaa ja huumaaapi pään*, eli ylittää pikkulinnun käsityskyvyn positiivisessa mielessä.

Käsittemetaforaan ONNELLISUUS ON HURMIO liittyy elämänilon ja tyytyväisyyden vallaton pirskahtelu, joita kuvaavat osuvimmin kollektiivisen riemun ja yksinolon aihepiirien kohtaaminen. Laulun Sylvia istuu yksinään oksalla uljaimman puun ja nauttii kesäisen Sisilian kauneudesta, kuten Etnasta ja sypresseistä, mutta potee silti sydämessään kotikävää kaivaten Suomenmaata. Lyriikkaesimerkissä (51) riemu on laadultaan yksilöllistä, henkilökohtaista, eikä kollektiivista ja jaettavaa. Vaikka ilo Sisilian mykistävästä luonnosta pakahduttaa rintaa, Sylvia miettii melankoliantäyteisin ajatuksin Suomea. *Sylvian joululaulussa* kokonaisuudessaan kertojasubjekti käsittelee tapahtumia yksikön ensimmäisessä persoonamuodossa. Tämä ratkaisu tuottaa lyriikkaan henkilökohtaista aspektia ja tekee hurmiotilasta näin henkilökohtaisen kokemuksen.

4.1.6 AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI

Esimerkin (52) lekseemit paljastavat, että AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI:

(52) *Tonttu puoleksi unissaan / Ajan virtaa on kuulevinaan / Tuumii, minne se vienee / Missä sen lähde lienee* (Tonttu)

Metaforan AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI myötä aikaan käsitteenä sisältyy sen strukturaalisen rakenteen ohella myös spatiaalisuunta edessä-takana, sillä aika kulkee eteenpäin aivan kuten muutkin liikkuvat objektit. Juuri ajankulun spatiaalisuuden vuoksi esittelen esimerkin (52) nimenomaan tässä kategoriassa enkä esimerkiksi rakennemetaforan ELÄMÄ ON MATKA yhteydessä, vaikka se olisi toki sopinut käsiteltäväksi myös siellä. Näin ollen tulevaisuuden hämmöttämistä edessäpäin kuvaa virke *En voi kohdata tulevaisuutta* (I can't face the future). Metaforassa AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI ajan spatiaalisuuntamäärittäminen edessä-takana on seurausta ajan liikkuvasta luonteesta, ja metaforan pohja muodostuu ajan käsitteestä puhumisen yhteydessä johdonmukaisesti käytettävistä sanoista, kuten *seurata* (follow), *kulkea edellä* (precede) sekä *kohdata* (face). (Lakoff & Johnson 1980: 42–43).

Esimerkissä (52) lekseemipari *ajan virta* luo mielikuvan syklisestä aikakäsityksestä, jonka mukaan aika virtaa ilman alku- tai päätepistettä. Toisaalta lineaarinen aikakäsitys toteutuu myös, sillä esimerkissä ihmetellään, minne ajan virta oikein vie, ja missä sen lähde sijaitsee. Lineaarisuudelle on tyypillistä, että aikaa voidaan mitata, sillä sen katsotaan olevan jana, jolla on alkunsa ja loppunsa. Esimerkissä (52) tätä alkua edustaa *lähde*, joka tarkoittaa kuvaannollisessa mielessä paikkaa, laitetta tai asiaa, josta jokin on peräisin tai josta jotakin saadaan aikaan. Virta syntyy alkulähteestä, josta se jatkaa soljumistaan kohti isompaa vesistöä, ikään kuin alati kasvaen. Tässä esimerkkitapauksessa lopullinen määränpää jätetään hämärän peittoon, mutta kontekstin huomioon ottaen tulkitsemalla, että esimerkki on ihmiselämän kuvaus syntymästä kuolemaan. Goatly (2007) mainitsee, ettei näe syytä sille, miksi aika pitäisi nähdä nimenomaan lineaarisena. Hänen mukaansa ajan liikkeitä voidaan nähdä yhtä lailla syklisinä, kuten esimerkiksi englantilaisen runoilijan, William Blaken, tuotannossa. Myös syklisten ja lineaaristen meta-

forien yhdistäminen spiraaliksi uus-Platonismin tai Marxisin mukaisesti on mahdollista. (Goatly 2007: 60).

Käsittemetaforaan AIKA ON LIIKKUVA OBJEKTI liittyy aihepiiri elämästä sukupolvien ketjuna. Koska aika liikkuu lyriikkaesimerkin (52) mukaisesti virtana eteenpäin kohti tulevaisuutta, korostuu tässä esimerkissä ajankuluminen eli sukupolvien vaihtuminen. Ajan virta pauhaa pysäyttämättömästi kohti tulevaa. Tähän prosessiin kuuluu ihmissukupolvien syntyminen, kasvaminen ja lopulta kuoleminen. Ajan alkulähteen voi tulkita syntymähetkeksi ja virran päätepisteessä odottaa maallisen elämän päättävä kuolema. Sukupolvien ketjua voidaan kuvata havainnollistavasti käsitteellistämällä aika virraksi, joka etenee syntylähteestään kohti viimeistä määränpäättään. Ajankuluminen konkretisoituu uusien ihmissukupolvien myötä.

4.2 Suuntametaforat – spatiaalisuunnat

Suuntametaforia tarkastellessa on tärkeää on huomioida se, että positiivinen ja negatiivinen arvottaminen ei rajoitu pelkästään spatiaaliseen suuntaukseen ylhäällä-alhaalla, vaan erilaiset spatiaaliset eli avaruudelliset mielikuvaskaemat ovat bipolaarisia eli kaksinapaisia sekä kahdenarvoisia. Siten, *kokonainen, keskellä, yhteys, tasapaino, sisällä, päämäärä* ja *etupuoli* mielletään arvoiltaan suurimmaksi osaksi positiivisiksi spatiaalisuunniksi, kun taas niiden vastakohtat *osa, reunalla, yhteydetttömyys, epätasapaino, ulkona, päämäärättömyys* sekä *takapuoli* käsitetään negatiivisten arvojen kuvaajiksi. (Kövecses 2010: 40). Lakoff ja Johnsonkin (1980) tähdentävät, että spatiaalisuunnat kuten ylhäällä-alhaalla, edessä-takana, päällä-pois päältä, syvällä-matalalla, keskellä-reunalla sekä lähellä-kaukana edellyttävät poikkeuksellisen laajaa hahmotusperustaa ymmärtää käsitteitä niiden suuntautuneisuuden suhteen (Lakoff & Johnson 1980: 14, 25). Koska ylöspäin suuntautuminen kuvaa tavallisesti positiivista arvoa ja alaspäin suuntautuneisuus sitä vastoin negatiivista arvoa (Kövecses 2010: 40), on tärkeää käsitellä molempia rinnakkain, sillä kaksi näkökulmaa tuo vertailun kautta tarkasteluun lisäarvoa.

4.2.1 HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ; PAHA ON ALHAALLA

Tässä suuntametaforia käsittelevässä analyysiluvussa esittelen aineistosta valitsemani metaforaesimerkkejä, joiden kielelliset ilmaukset osoittavat tulkintani mukaan, että HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ ja PAHA ON ALHAALLA. Goatly (2007) kirjoittaaakin käsittemetaforan HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ kuuluvan siihen metaforateemojen ryhmään, johon sisältyvät myös vastakohtapari PAHA ON ALHAALLA sekä HUONOMMAKSI MUUTTUMINEN ON LASKEUTUMISTA / LASKEMISTA. Hän kuvaa lekseemin *ylhäällä* tarkoittavan ”parasta tai äärimmäisen hyvää”. Samalla tavalla myös ilmaus *ylös* merkitsee laadukkuutta puhuttaessa esimerkiksi hyvistä ja pahoista kokemuksista ”ala- ja ylämäkinä” (*ups and downs*). (Goatly 2007: 165). Fyysinen perusta henkilökohtaiselle hyvinvoinnille toteutuu onnellisuudessa, terveydessä, elämässä ja vallassa, eli asioissa, jotka ensisijaisesti luonnehtivat sitä, mikä on hyväksi henkilölle. Niissä kaikissa suunta on YLÖS (UP). (Lakoff & Johnson 1980: 16).

Esimerkeissä (53)–(54) suunta lähdealueena ilmenee metaforista, joiden yhteydessä verbilekseemi on ylöspäin suuntautuvaa liikettä ja toimintaa, kuten *nousemista* ja *nostamista*. Esimerkissä (55) hyvyys on liitetty selkeästi Luojan, eli Jumalan, yhteydessä olemiseen:

- (53) *Arkihuolesi kaikki heitä / Mieles nuorena nousta suo* (Arkihuolesi kaikki heitä)
- (54) *Hyvän tahdon odotuksen / Nostaa mieleen lämpimään / Sadun lailla taaskin kuvat / Mieliin nousee vanhan maa* (Tule joulu kultainen)
- (55) *Se joulu suo, mi onnen tuo / Ja mielet nostaa Luojan luo* (En etsi valtaa, loistoa)

Yleisen tulkinnan mukaan Jumala hallitsee taivasten valtakuntaa. Kirkkoarkkitehtuuri on Kövecsesin (2010) mukaan oivallinen esimerkki tästä, sillä kristilliset kirkot on rakennettu niin, että ne osoittavat kohti taivasta, eli Jumalan oletettua olinpaikkaa. Tämän näkemyksen pohjalta löytyy käsittemetafora JUMALA ON YLHÄÄLLÄ. Näin ollen kristilliset kirkot kuvaavat metaforisesti yhteyttä Jumalan ja niiden uskovien välillä, jotka palvelevat Jumalaa kirkosta käsin. (Kövecses 2010: 64–65). Koska taivas sijaitsee ihmisen näkökulmasta ylhäällä, käsittemetafora on JUMALA ON YLHÄÄLLÄ.

Esimerkkien (56) ja (57) kielellisen sisällön analysoinnin perusteella on pääteltävissä ylöspäin suuntautuvan liikkeen olevan toivottua ja tavoiteltavaa myös seuraavissa yhteyksissä:

- (56) *En mä ole, lapseni, lintu tästä maasta / Olen pieni veljesi, tulin taivahasta / Siemenen pienoisen, jonka annoit köyhällen / Pieni sai sun veljesi enkeleitten maasta* (Varpunen jouluaamuna)
- (57) *Jossain... Pilvien päällä / Jossain... Yhä paikka on täällä / Jossain... Se on kauniilla säällä / Paikka, jonne löytää voisit* (Jossain on kai vielä jouluku)

Esimerkissä (56) lintu ei ole *tästä maasta*, vaan tuli *taivahasta* eli *enkeleitten maasta*. Koska taivas on esimerkissä synonyymi enkeleitten maalle, seuraava tulkitsijan mieleen juolahtava ajatuskuvio on pohtia enkeleitten olemusta. Kielitoimiston sanakirjan (2016) määritelmän mukaan *enkeli* on siivekäs henkiolento, joka toimii Jumalan sanansaattajana ja suojelee uskovia. Enkeliä pidetään taivaasta maahan laskeutuvana hyvyyden ja henkisen täyttymyksen airuena. Esimerkissä (57) viihdytään samaan tapaan yläilmoissa eli *pilvien päällä*. Tulkitsen tämänkin esimerkin viittaavan kuolemanjälkeiseen elämään, sillä kertojasubjekti on tulkintani mukaan menehtynyt ja odottaa pilvien päällä eli taivaassa, rakastettunsa saapuvan luokseen jonain päivänä. Kertojasubjektin mukaan tämä salaperäinen pilvilinna on paikka, jonne rakastettu voisi *kauniilla säällä löytää*. Koska taivas on kauniilla säällä useimpien mielestä täysin pilvetön, näkymä määränpäähän on selkeä ja esteetön.

Toisaalta spatiaalimetäforissa liike voi suuntautua myös alaspäin. Tällöin päättelyn tuloksena on usein negatiivinen vaikutelma, sillä alaspäin suuntautuva liike tuottaa pääsääntöisesti kielteisiä assosiaatioita. Siksi PAHA ON ALHAALLA, kuten esimerkissä (58):

- (58) *Kas painaa hänen mieltään nyt niin suuri salaisuus* (Kun joulupukki suukon sai)

Esimerkissä (58) oleellinen on verbilekseemi *painaa*, joka kuvaa alaspäin suuntautuvaa liikettä. Kun suuri salaisuus *painaa mieltä*, ihminen saattaa tuntea olonsa levottomaksi ja hänen voi olla vaikea hillitä pakottavaa tarvettaan kertoa asiasta kaikille muille. *Suuri salaisuus* on kuin konkreettinen kuorma mielen päällä, vaikka oikeasti kyse on henki-

sestä taakasta. On tavallista puhua fraasinomaisesti esimerkiksi *raskaasta taakasta har-
tioilla*, kun halutaan fyysisyyden kautta havainnollistaa sisäistä tuskaa.

Käsittemetaforapari HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ; PAHA ON ALHAALLA kytkeytyy enimmäkseen uskonnollisen armon aihepiirin mukaisiin esimerkkeihin. Monissa lyriikkaesimerkeissä näkyy taivaan ja taivaallisen elämän hyvyys suhteessa maalliseen arkiseen ja raskaaseen elämään, joten sen vuoksi hyvän nähdään olevan ylhäällä ja pahan alhaalla.

4.2.2 HYVÄ ON LÄHELLÄ; PAHA ON KAUKANA

Kaikissa tämän kategorian esimerkeissä (59)–(61) painottuu läheisyyden merkitys hyvänä asiana:

- (59) *Vaikka onkin kaukainen / Satain vuotten takainen / Silti aina läheinen – /
Tule joulu kultainen* (Tule joulu kultainen)
- (60) *Niin kauan kuin luonain oot / Lunta saa, lunta saa tuiskuttaa* (Lunta saa
tuiskuttaa)
- (61) *Armas joulu jo kutsuu meitä / Taasen muistojen suurten luo* (Arkihuolesi
kaikki heitä)

Ensimmäisessä esimerkissä (59) joulua kuvataan *kaukaiseksi*, mutta siitä huolimatta *aina läheiseksi*. Esimerkki on mainio osoitus siitä, että vaikka tietty tapahtuma saattaa-kin olla ajallisesti vanha eli kaukainen, se on siitä huolimatta läheinen eli tärkeä ja rakas, kuten tässä esimerkkitapauksessa joulu on merkittävä traditio vuodesta toiseen. Lähellä olevat asiat ja ilmiöt mielletään tutuiksi ja turvallisiksi, pysyviksi. Esimerkeissä (60) ja (61) läheisyyden tunnelmaa luodaan molemmissa tapauksissa synonyymisesti lekseemeillä *luo* ja *luona*, jotka merkitsevät lähellä olemista. Kun tahdotaan puhua esimerkiksi kuolemasta kiertoilmauksella, voidaan todeta, että *hän poistui luotamme*. Tämä toteamus havainnollistaa kuoleman etäisyyttä ja lopullisuutta.

Esimerkissä (60) todetaan iloisissa merkeissä, että *niin kauan kuin luonain oot*, niin lunta saa tuiskuttaa. Tämä esimerkki kuvastaa tunteiden ja sitä kautta läheisyyden merkitystä. Läheisyyden luonteella eli sillä, onko se henkistä vai fyysistä, ei luultavasti ole

esimerkin (60) kertojasubjektin mielentilan kannalta niin väliä. Henkinenkin läsnäolo on läheisyyttä. Esimerkissä (61) rauhoitutaan *taasen muistojen suurten luo*. Muistot, itseksensä muistelu sekä muistoista keskusteleminen, ovat myös tietynlaista henkistä läheisyyden kokemista. Suurten muistojen äärellä ihminen paneutuu omaan historiaansa ja elämänsä käännteisiin. Parhaimmillaan prosessi vahvistaa omaa itsetuntemusta ja -tietämystä ja saa aikaan tunteen, että ihminen kuuluu johonkin ja hänellä on omat juurensa.

Käsittemetaforapariin HYVÄ ON LÄHELLÄ; PAHA ON KAUKANA liittyvät lyriikkaesimerkit perustuvat läheisyyteen, joten niiden voisi sanoa olevan sidoksissa kollektiivisen läheisyyden ja sen tuottaman kollektiivisen riemun aihepiireihin. Esimerkeissä (60)–(62) tärkeintä on pitää rakkaat ihmiset ja asiat, kuten joulu sinänsä, lähellä. Ilo ja riemu läheisyydestä rakentuvat yhteistyön ja joukkovoiman varaan, sillä ihmiselle läheiset asiat toimivat kilpenä ulkomaailman negatiivisia asioita vastaan. Läheistensä ansiosta ihminen voi kokea olevansa turvassa, sillä he pysyvät rinnalla kaikissa tilanteissa.

4.2.3 HYVÄ ON SISÄPUOLELLA; PAHA ON ULKOPUOLELLA

Kahdessa ensimmäisessä tämän kategorian esimerkissä, eli lyriikkasitaateissa (62) ja (63), sydän-metaforiikalla kuvataan konkretian keinoin ihmisen ulkoista ja sisäistä puolta. Sama metaforiikka toteutuu myös esimerkissä (64), jossa käytetään eksplisiittistä ilmausta *sisin*:

- (62) *Joulumaa on ihmismielen rauhan valtakunta / Eikä sinne matka silloin kovin kauan kestä / Joulumaa jos jokaiselta löytyy sydäimestä* (Joulumaa)
- (63) *Joulun valon sydämiimme / Tuokoon lailla tähden sen* (Tule joulu kultainen)
- (64) *On jouluyö, sen syvä rauha leijuu sisimpään* (Sydämeeni joulun teen)

Ihminen saattaa kokea ympäröivän maailman ja todellisuuden toisinaan pahaksi ja lohduttomaksi, joten niinä hetkinä on tärkeää käpertyä sisäänpäin tavoittaakseen hyvyiden tunteuksia. Jos ympäröivä maailma ei tarjoa suojaavaa kilpeä, positiiviset tunteukset

täytyy löytää itsestään. Esimerkissä (62) matka Joulumaahan ei kestä kovin kauan, *Joulumaa jos jokaiselta löytyy sydäimestä*. Koska Joulumaata kuvataan *ihmismielen rauhan valtakunnaksi*, rauhaa ei tarvitse etsiä oman itsen ulkopuolelta. Riittää, että se on sisällä sydämessä.

Esimerkissä (63) toivotaan *joulun valoa sydämiin*, eli tärkeintä tässäkin esimerkissä on sisäinen ilo ja onni, eivät ulkoiset tekijät. Esimerkissä (64) jouluyön *syvä rauha leijuu sisimpään*. Käsitelen lekseemejä sisin ja sydän synonyymisesti, sillä ne molemmat ovat kiistatta ihmisen sisäpuolella. Esimerkeissä (63) ja (64) hyvyys tulee ihmisen sisäpuolelle ulkoapäin, mutta esimerkissä (62) se on sisäsyntyistä.

Käsittemetaforapariin HYVÄ ON SISÄPUOLELLA; PAHA ON ULKOPUOLELLA liittyy rauhan aihepiiri. Kyse voi olla yhtä lailla ihmismielen sisäisestä rauhasta tai ulkomaailman rauhasta, joka täydentää osaltaan sisäisen rauhan kokemusta. Jos hyvä on ihmisen sisällä, tämän sydämessä, voi sen avulla luoda valoa ympärilleen eli levittää itsessään olevaa hyvyttä ulkomaailmaa ja sen pahuutta vastaan.

4.3 Ontologiset metaforat – aineellisuus, säiliöskeema ja personifikaatiot

Ontologiset metaforat eivät vaadi niin paljon kognitiivista rakennetta kohdekäsitteisiin kuin strukturaaliset metaforat. Ontologisten metaforien päätehtävä onkin ainoastaan luoda uusi ontologinen arvo yleisten abstraktien kohdekäsitteiden kategorioille ja saada aikaan uusia abstrakteja entiteettejä. Tämä tarkoittaa sitä, että kokemuksia ajatellaan ja jäsennetään suhteuttaen niitä objekteihin, aineisiin ja säiliöihin yleisellä tasolla määrittelemättä tarkalleen, minkälainen objekti, aine tai säiliö on kyseessä. (Kövecses 2010: 38). Erotuksena suuntametaforien tulkintaan ontologisia metaforia ymmärtääkseen tulkintaprosessissa täytyy nähdä pelkän suunnan ulkopuolelle. Ontologiset metaforat ovat hyödyllisiä monissa tarkoituksissa käytettäviksi, sillä niiden välityksellä on mahdollista samastaa kokemuksia entiteetteinä ja aineina, viitata niihin, kategorioida niitä, ryhmitellä niitä sekä ilmaista niitä määrällisesti – ja tämän kaiken avulla tehdä niistä päätelmiä.

(Lakoff & Johnson 1980: 25). Tässä luvussa 4.3 käsittelen ontologisia metaforia kolmessa eri alaluvussa.

4.3.1 MIELI ON ENTITEETTI

Tämän alaluvun otsikon mukainen ontologinen metafora MIELI ON ENTITEETTI jakaantuu kahteen seikkaperäisempään metaforaan MIELI ON KONE ja MIELI ON HAURAS OBJEKTI. Ensin mainittua metaforaa havainnollistan esimerkillä (65) ja jälkimmäistä esimerkillä (66):

(65) *Nyt tähti syttyy loistamaan / Taas mieliin tuhansiin* (Marian poika)

(66) *Siks mieli hellä on kristityllä / Kun joulu on, kun joulu on* (Kun joulu on)

Aineettoman asian tarkastelu ainoastaan entiteettinä tai aineena ei juurikaan lisää tietoisuutta sitä kohtaan. Tämän vuoksi ontologisten metaforien yksityiskohtaisempi käsittely on keino lisätä ymmärtämystä ilmiöstä. (Lakoff & Johnson 1980: 27). Vaikka esimerkiksi *mielen* olemuksesta ei olekaan varmuutta, sitä käsitellään, kuvataan ja pidetään objektin kaltaisena (Kövecses 2010: 39). Kun mieltä kuvataan koneeksi, hyödynnetään kuvauksessa metaforisia ilmauksia, jotka liitetään tavallisesti erilaisten koneiden toimintaan tai toimimattomuuteen. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi virkkeen *Mieleni ei toimi tänään* (My mind just isn't *operating* today) verbi *toimia*, joka on selkeä viittaus teknisiin laitteisiin. Voidaan todeta myös, että *Olen vähän ruosteessa tänään* (I'm a *little rusty* today), jolloin virkkeessä oleva metaforinen ilmaus *olla ruosteessa* tarkentuu tulkinnassa kuvaamaan ihmisen älyllisen kapasiteetin toimimattomuutta. (Lakoff & Johnson 1980: 27). Aineistoesimerkissäni (65) tähti *syttyy loistamaan* lampun lailla tuhansien ihmismielten sisään. Toisaalta mieli voi olla myös hauras objekti, jolloin tällä metaforalla kuvataan nimenomaan ihmisluonnon psykologista voimaa tai voimattomuutta. Esimerkkivirkkeessä *Hän on henkisesti äärimmäisen haavoittuvainen* (Her ego is very *fragile*) luonnehditaan ihmisen persoonallisuutta haavoittuvaiseksi eli epävakaaaksi. Ihminen voi myös *murtua ristikuulustelun kohteena ollessaan* (He *broke* under cross-examination), jolloin hän puhkeaa itkuun tai päättyy muuhun yhtä intensiiviseen tunnereaktioon paineen alla. (Lakoff & Johnson 1980: 28). Aineistoesimerkissäni (66)

kristityn mieltä kuvataan joulun aikaan *helläksi* eli lempeäksi, herkäksi ja rakastavaksi. Jos ihmismieli on hellä, myös hauraus on osa tätä emootiota. Kovaluontoinen ihminen sitä vastoin ei voi olla mieleltään hellä, vaan pikemminkin säälimätön.

Käsittemetaforaan MIELI ON ENTITEETTI liittyy aineistoesimerkkieni perusteella enimmäkseen uskonnollisen armon aihepiiri sisäisten tunnetilojen muodossa, sillä *tähti syttyy loistamaan taas mieliin tuhansiin ja mieli hellä on kristityllä*, kun joulukuukaus on. Tähdellä viitataan Betlehemin tähden, joten se on tuttu uskonnollisesta kontekstista. Tästä käsittemetaforasta lyriikkaesimerkkeineen syntyy kuva mielestä nimenomaan ulkoapäin hallittavana entiteettinä; ikään kuin korkeampi voima voisi hallita ihmismieliä oman tahonsa ja motiiviansa mukaan.

4.3.2 MIELI ON SÄILIÖ

Metaforaa MIELI ON SÄILIÖ edustavat aineistoesimerkit (67) ja (68):

- (67) *Vain kynttilät ja kultanauhat loistaa hämärään / Vaan mieleni on täynnä kirkkautta* (Sydämeeni joulun teen)
- (68) *Lämpö täyttää matkamiehen mielen / Säihkyvänä hanki kimmeltää* (Talven ihmema)

Lakoff & Johnson (1980) huomauttavat säiliömetaforan käsitteen esittelyn yhteydessä ihmisten olevan fyysisiä olentoja, joita oma ihonpinta rajaa ja erottaa muusta maailmasta. Tämän oman henkilökohtaisen tilan ja sen hahmottamisen myötä muu maailma näytetään ulkopuolena ihmisen itsensä ollessa sisäpuolella. Skeema ihmisestä säiliönä muodostuukin tällaiseen tilanjakoon perustuvan ajattelun ja kokemuksen pohjalta. (Lakoff & Johnson 1980: 29). Kövecses (2010: 84) kirjoittaa tämän ontologisen säiliömetaforan karakterisoivan käsityksiä mielestä. Hän jatkaa, että käsitteellisiä metaforia on kiittäminen muun muassa siitä, että ihmisten idiomi- eli fraasikäsitteet ovat niin yhteneväisiä keskenään. Esimerkiksi vihan tunteen kuvaamisessa sekä metafora MIELI ON SÄILIÖ että metafora VIHA ON KUUMAA NESTETTÄ SÄILIÖSSÄ takaavat tämän johdonmukaisuuden. (Kövecses 2010: 237). Jälkimmäinen metafora on englannin kielessä erittäin tunnettu ja

käytetty vihan tunteita luonnehtiessa (Kövecses 2010: 123). Vaikka juuri viha on kuumuuteen liittyvine ilmauksineen, kuten *höyry* ja *paine*, useimmiten esillä säiliömetaforia havainnollistaessa, myös positiiviset onneen ja rakkauteen liittyvät tunneilmaukset voivat lukeutua säiliömetaforiin. Jos ONNELLISUUS ON NESTETTÄ SÄILIÖSSÄ, niin *näky täyttää ilolla* (The sight filled them with joy) (Kövecses 2010: 135). Valitsemissani aineisto-esimerkeissä (67) ja (68) *mieli on täynnä kirkkautta ja lämpö täyttää matkamiehen mielen*. Sekä kirkkaus että lämpö indikoivat molemmat positiivissävytteistä tunteen paloa, sillä ne ovat kognitiivisen metaforatulkinnankin mukaan sidoksissa toisiinsa.

Käsittemetaforaan MIELI ON SÄILIÖ liittyy piirteitä uskonnollisen armon, rauhan ja kollektiivisen riemun aihepiirien tuottaman mielihyvän tematiikasta. Ihmismieli kuvataan säiliöksi, joka on *täynnä kirkkautta* ja jonka *lämpö täyttää*. Kirkkaudella tarkoitetaan esimerkin (67) uskonnollisen kontekstin mukaista Herran kirkkautta, jumalallisen hyvyyden huipentumaa. *Matkamiehen mieli* täyttyy esimerkissä (68) lämmöstä, jonka liittäisin tämän esimerkin pohjalta ennemmin rauhan ja riemun aihepiireihin lukeutuvaksi, sillä rekiretki rauhaisassa talvimaisemassa rauhoittaa maisemineen matkailijan mielen. Aineisto-esimerkeissä (67) ja (68) kuvatut tuntemukset ovat yksinomaan positiivisia, vaikka mielen voivat toki täyttää yhtä lailla negatiiviset asiointilat.

4.3.3 MAISEMA / SÄÄTILA ON IHMISKEHO

On melko yleistä käyttää personoivia tai eläimellisiä metaforia paikoista, erityisesti luonnosta ja maisemista. Tällaisissa metaforissa lähdealue on useimmiten ihmiskehon osa, ja näitä kehonosia lähdealueina käytetään luonnehtimaan monenlaisia luonnonilmiöitä. Esimerkiksi *pää* kuvaa ”yläosaa” (upper part), *otsatukka* kuvaa ”alueen reunaa” (edge of an area) ja *suu* kuvaa joko ”joensuuta” tai ”luolan sisäänkäyntiä” (estuary; entrance to a cave). (Goatly 2007: 121). Kaikissa aineistoni personifikaatioesimerkeissä on kyse nimenomaan luonnon ja siihen liittyvien entiteettien inhimillistämistä. Lyriikka-esimerkissä (69) hyödynnetään silmä-metaforiikkaa auringon valon sammumisen kuvailussa:

- (69) *Kun maas on hanki ja järvet jäässä / Ja silmä sammunut auringon* (Kun jouluku on)

Aurinko on personoitu inhimilliseksi, elolliseksi olennoiksi, jolla on ihmisille ja eläimille tyypilliseen tapaan silmä näköelimenä. Kun tämä näköelin *sammuu*, silmäluomet peittävät silmät eli silmät menevät kiinni. Toisin sanoen sammunut silmä mielletään kiinni olevaksi, suljetuksi silmäksi. Suljetut silmät puolestaan kuvaavat metonyymisesti nukkumista tai kuolemaa. Esimerkissä (69) *auringon sammuneella silmällä* viitataankin kuvaannollisesti luonnon kuolemaan talviaikana.

Esimerkeissä (70) ja (71) lämmin liekki *kuiskii* ja lumi *laulaa* jalasten alla, esimerkeissä (72) ja (73) elollistamisprosessia havainnollistetaan pukeutumisen kautta ja esimerkeissä (74) ja (75) *vaippa* on metaforinen ilmaus lumihangelle:

- (70) *Meille lämmin liekki kuiskii* (Lunta saa tuiskuttaa)
 (71) *Lumi alla jalasten se laulaa lauluaan* (Kulkuset)
 (72) *Vain tähdet öistä avaruutta pukee loistaen* (Sydämeeni joulun teen)
 (73) *On jouluyö ja lumihuntuun pukeutunut maa* (Sydämeeni joulun teen)
 (74) *Sen joulun kuuskytviis mä ikuisesti muistan / Kun syvä hanki peitti tienoon vaipallaan* (Jos joulua ei tänä vuonna tulekaan)
 (75) *Valkean vaipan jo saanut on maa / Se timantit hangella säihkymään saa* (Talven ihmema)

Kumpikin näistä esimerkkien (70) ja (71) verbeistä kuvaa erilaisia äänentuoton tapoja, mutta yhteistä niille on se, että niitä käytetään luomaan elottomille entiteeteille eli *liekille* ja *lumelle* ominaisuuksia, joita niihin ei yleensä liitetä. Esimerkissä (72) tähdet *pukevat* öistä avaruutta. Tästä syntyy mielikuva siitä, että ne vaatettavat yötaivaan loistolaan. Esimerkissä (73) *maa* on *pukeutunut* lumihuntuun. Tämä esimerkki on ehkä vielä selkeämpi personifikaatio kuin esimerkki (72), sillä *maa* assosioituu mielessäni morsiameksi, joka pukee ylleen hunnun häpäivänään. Esimerkissä (74) *vaippa* on *syvän hangen yllä*. Tästä syntyy assosiaatio hangesta henkilönä, vauvana, joka istuu ihmislapsen tavoin käytännössä minne tahtoo, peittäen samalla alleen jäävän alustan pinta-alan. Esimerkissä (75) *maa* on saanut valkean vaipan ylleen, eli ensilumi on satanut. Lekseemi *maasta* tulee edellisen esimerkin (74) *hangen* tavoin tässä kontekstissa mieleen vauva, mutta esimerkissä (75) vauva on mielikuvissani pienempi, ehkä vastasyntynyt. Tämä

näkemyks johtuu siitä, että toiminta on passiivisempaa kuin esimerkissä (74), jossa tekeminen vaikuttaa tietoiselta ja toimijan itsensä rooli aktiiviselta.

Käsittemetaforaan MAISEMA / SÄÄTILA ON IHMISKEHO liittyy tulkintani mukaan lähinnä satumaisen taikuuden aihepiiri, sillä keskiössä on talvinen maisema ja sen kuvaaminen luonnon personoinnin avulla. Maisemalla ja säätilalla on joko ihmismäisiä piirteitä tai toimintatapoja, jotka saavat aikaan kuvan inhimillisestä toimijasta.

4.4 Metonymiat

Aineistosta löytyi myös metonymioiksi tulkitsemiani kielellistyksiä, jotka esittelen esimerkeissä (76)–(79):

- (76) *Me pääsimme jouluun – se takaako sen / Että maailma kerran ois onnellinen?* (Joulun rauhaa)
- (77) *Kun pääsky pitkän on matkan päässä / Ja metsä autio, lauluton* (Kun joulu on)
- (78) *Kansa kartanon hiljaisen / Aamuhun unta kiskoo* (Tonttu)
- (79) *Joulua juhlii maa / Välkkyvät kynttilät / Riemuin kellot kuuluttaa / Juhlaa korkeaa* (Kilisee, kilisee kulkunen)

Esimerkissä (76) lekseemipari *onnellinen maailma* viittaa tulkintani mukaan laajempaan kokonaisuuteen, eli pelkän maailman sijaan kaikkien täällä asuvien ja elävien elollisten olentojen, ihmisten ja eläinten, onneen. Esimerkissä (77) *metsää* kuvataan metaforisesti lauluttomaksi. Tulkintani mukaan *lauluttomassa metsässä* ei ole lintuja, jotka kommunikoiivat lajityypillisesti visertämällä, kujertamalla ja huhuilemalla luoden näin oman äänimaailmansa elinympäristönsä. Lauluton metsä karakterisoi siis kaikkia sieltä pois lähteneitä lintuja, eli muuttolintuja, joita voi olla todella paljon. Näin osa edustaa kokonaisuutta. Esimerkissä (78) *kansa kartanon hiljaisen* on metonymia kaikista ihmisistä, jotka kartanossa nukkuvat. Heitä on useita, sillä lekseemiä *kansa* käytetään puhuttaessa ihmisjoukosta, ei yksittäisestä ihmisestä. Esimerkissä (79) *joulua juhlii maa*, eli maan ihmiset, henkilöt.

4.5 Käsittemetonymiat tunnetiloista

Kövecses (2010) muistuttaa, että tietyt käsitteelliset metonymiat, jotka koskevat onnellisuutta, rinnastetaan käytöksellisiin, fysiologisiin ja ekspressiivisiin eli ilmeillä kuvattiin reaktioihin. Niiden tarkkailun avulla pystytään osoittamaan joko oma tai toisen ihmisen tunnetila hyväksi tai huonoksi. Hymyily on klassinen onnellisuuden mittari. (Kövecses 2010: 112). Luokittelen nämä aineistosta löytämäni käsittemetonymiat esimerkkeineen kolmeen alalukuun.

4.5.1 Käytökselliset reaktiot

Tunnetilan osoittaminen tietynlaisella käyttäytymisellä on pitkälti fyysistä toimintaa, jossa spatiaalisuunnat ovat oleellisia tunnetilan laadun määrittelyn kannalta. Aineistoesimerkit (80)–(82) kuvaavat käytöksellisiä reaktioita:

- (80) *Hei, tonttu-ukot, hyppikää / Nyt on riemun raikkahin aika* (Hei, tonttu-ukot)
- (81) *Hei, Kuuraparta, talvipakkasilla on / Vielä voimaton lämpö auringon / Siis on aika karkelon* (Kuuraparta)
- (82) *Sitten leikitellään kuusen alla / Kuusen alla / Kunnes päivä koittaa taivahalla / Taivahalla* (Tonttujen jouluyö)

Aineistoesimerkki (80), joka osoittaa varauksetta käsittemetonymian HYPPIMINEN YLÖS ALAS KUVAA ONNELLISUUTTA todeksi. Tonttu-ukkojen on syytä ilmaista iloaan hyppimällä, sillä on *riemun raikkahin aika*. Adjektiivi *raikas* tarkoittanee tässä yhteydessä metaforisesti lähinnä *vapautunutta* ja *onnellista* (Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja 2016). Toinen käyttäytymiseen perustuva käsittemetonymia on TANSSIMINEN / LAULAMINEN KUVAA ONNELLISUUTTA, jota havainnollistavat esimerkit (81) ja (82). Miellän esimerkissä (81) mainitun *karkelon* synonyymiksi tanssimiselle, siksi päädyin tähän tulkintaan. Myös Kielitoimiston sanakirjan (2016) määritelmän mukaan karkelo on ylättylinen ilmaus *tanssille* ja *tanhulle*. Myös esimerkin (82) *leikittelyn kuusen alla* miellän tanssimiseksi, sillä kyseessä on oletettavasti jouluihin piirileikki kuusen ympärillä.

Koska leikittelijät ovat pienen pieniä tonttuja, tämä piirileikki tapahtuu kuusen oksien suojassa, kuusen *alla*.

4.5.2 Fysiologiset reaktiot

Fysiologisia tunnereaktioita ovat muun muassa punastuminen, kohonnut sydämen lyöntitiheys eli syke, kehon lämpötilan nouseminen sekä levottomuus ja kiihtyneisyys (Kövecses 2010: 112). Aineistosta valitsemani esimerkki (83) on käsittemetonymiasta KEHON LÄMPÖ KUVAA ONNELLISUUTTA:

(83) *Pakko lähteä viimein on, vaikken tuiskuun mä tahtoisikaan / Lähtösuudelma loputon mun oloni lämpimäks saa* (Lunta saa tuiskuttaa)

Esimerkissä (83) *loputon lähtösuudelma* saa kertojasubjektin olon *lämpimäksi*. Joko hänen kehonsa lämpötila nousee ihan konkreettisesti, sillä suudelman liittyä oletettavasti myös halaus, joka lämmittää koko kehoa, tai kertojasubjekti kuvailee sisäisiä tuntejaan, mielentilaansa, lämpimäksi. Molemmat tulkinnat ovat sinänsä yhtä oikeita, sillä ihmisellä voi olla lämmin olo sekä fyysisesti että henkisesti, mutta fysiologisessa reaktiossa kyse on ennemmin elimistön toiminnasta.

4.5.3 Ekspressiiviset reaktiot

Kuvattaessa tunnetilaa ilmeillä huomio kiinnittyy luonnollisesti kasvoihin, sillä suun ja silmien avulla välitetään monenlaisia emootioita. Etenkin suun liikkeitä tarkkaillessa spatiaalisuus on keskeistä, sillä hymyillessä ylöspäin kaartuvat suupielet paljastavat onnellisuuden. Tällaisia ekspressiivisiä käsittemetonymioita ovat esimerkkien (84) ja (85) KIRKKAAT SILMÄT KUVAAVAT ONNELLISUUTTA sekä esimerkkien (86)–(90) HYMYILEMINEN KUVAA ONNELLISUUTTA:

(84) *Vain laulu kaikuvi lasten suista / Ja silmät riemusta hehkuvat* (Kun joulu on)

- (85) *Innosta niin lasten silmät loistaa / He paketeistaan papereita poistaa*
(Hajamielinen joulupukki)
- (86) *Riemua on pelkkää / Hymyyn käypi suu* (Joulukirkkoon)
- (87) *Jos mä lentäisin / Niin kuin kotka tuo / Kultapilven luo / Ehkä näkisin /
Silmät lemmityn / Huulten hymyilyn* (Juokse, porosein)
- (88) *Kirkkaat joulukynttilät / Lempeästi hymyivät* (Joulun kellot)
- (89) *Lumiukko luona portin pielen / Mustin hiilihampain hymyää* (Talven ihmema)
- (90) *Täynnä elämää aivan onkin jää / Lumiukko naurusuu* (Kuuraparta)

Kirkkaita silmiä koskevissa käsittemetonymioissa aineistoesimerkeissä (84) ja (85) *silmät hehkuvat riemusta* ja *loistavat innosta*. Molemmat käsittemetonymiaesimerkit liittyvät käsittemetaforaan TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO ja vielä tarkemmin ne kuvaavat tunnetilan olevan lämpöä. Ylipäättään loistaminen ja hehkuminen eksplikoivat myönteisiä asioita. Hymyilemistä koskevissa käsittemetonymioissa esimerkissä (86) *suu käy hymyyn*, esimerkissä (87) toivotaan *huulten hymyilyn* näkemistä, esimerkissä (88) *joulukynttilät hymyävät lempeästi*, eli vienosti, ja esimerkissä (89) *lumiukko hymyää mustin hiilihampain*. Yleisellä tasolla, ihmisistä puhuttaessa, hampaiden näkyessä hymyillessä hymyilijä kokee olonsa vapautuneeksi; hän ei peittele mitään. Esimerkissä (90) *lumiukkoa* kuvataan *naurusuiksi*, mutta valitsin senkin esimerkkien joukkoon, sillä nauraessa suupielet kohoavat yhtä lailla ylöspäin kuin hymyillessä. Oikeastaan nauru on hymyilemistä estottomampi ja sitä kautta selkeämpi tapa osoittaa iloa.

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Päämääräni tässä suomalaista ja suomeksi käännettyä joululaululyriikkaa käsittelevässä tutkimuksessa oli selvittää, millaisia suomalaista joulua ja ihmisen elämäntapaa kuvaavia kielellisiä ilmauksia ja metaforia aineistossani on, ja miten joulua ja ihmistä kuvataan metaforia hyödyntämällä. Vaikka ihmiskuvan ja ihmisen elämäntapojen tutkiminen eivät ole varsinaisesti tutkimukseni keskiössä, joulun merkitysten etsimisen ja koostamisen ohella huomasin, että ihmisyyden ja ihmisenä olemisen tutkimisesta saisi oivan lisänäkökulman tutkimukseeni. Aineistoa analysoidessani huomasin, että juuri ihmisen osa on erittäin merkittävä lyriikassa, sillä monia joululaulujen tapahtumia peilataan ihmisen kautta: ihminen on joko itsenäinen ja aktiivinen toimija tai vaihtoehtoisesti passiivinen sivustaseuraaja. Joulun kielellistämisen näkyvin ja ilmeisin piirre on karkea jako aineettomaan ja aineelliseen jouluun. Aineeton joulu rauhoittaa ihmisen hartaine tunnelmineen ja aineellinen joulu näyttää aineistoesimerkkien valossa tuottavan tyydytystä etenkin lapsille, jotka nauttivat lahjoista ja materiasta. Henkisenä pääomana joulunhenki on uskonnollisen armon toteutumista ja sisäistä rauhaa, ja materialistisesta näkökulmasta se tuo ilon tavaroiden avulla.

Aineistossani on huomattava määrä suoria Jumalaan ja Jeesukseen viittaavia kielellisiä ilmauksia, jotka alleviivaavat eksplisiittisesti joulun perimmäistä tarkoitusta ja sanomaa muodostaen uskonnollisen armon aihepiirin. Talvisia luontoleksemejä on myös runsain mitoin. Näillä ilmauksilla pyritään luomaan tutkimukseni joululauluissa levollista ja kiireetöntä tunnelmaa, joten rauha on yksi tutkimukseni merkittävä aihepiiri. Selkeän vähemmistön muodostavat ne joululaulut, joissa *ei* ole jonkinlaisia luontoleksemejä. Tämä kertoo siitä, miten suuri rooli suomalaisella luonnolla on myös joulutunnelman välittäjänä. Aineistossani esiintyvät luontoa kuvaavat ilmaukset pohjautuvat lähinnä hiljaisuuden ja pysähtyneisyyden teemoihin, päinvastoin kuin materialistiset kielellistykset, joilla lyriikkaan luodaan riemukkaita tunnelmia.

Aineistoni materialistisia ilmauksia yhdistävät toisiinsa vauhdikkuus, reippaus, into ja pitelemätön ilo. Kaikki materialismi aineistossani ei suinkaan liity lahjatematiikkaan, vaan se ulottuu käsittämään myös esimerkiksi lumiukon kanssa tanssahtelun sekä kul-

kusten ja kellojen juhlanan kilinän. Kollektiivisen riemun aihepiirissä on monipuoliset aineistoesimerkit, sillä tämä aihepiiri on kaikista aihepiireistä monimuotoisin ja sisältönsä puolesta laajin. Tutkimukseni neljäs eli viimeinen oleellinen joulua käsittelevä aihepiiri on satumainen taikuus. Joululaululyriikassa on kyllä paljon satumaista tunnelmaa tuottavia lekseemejä esimerkiksi porovaljakkoon, tonttuihin ja Korvatunturiin liittyen (*tunturi, porot, tonttusaatto*), mutta koska pukki on kuitenkin hahmona oleellisin ja kiehtovin satumaisen joulun päähenkilö, ovat valitsemani esimerkitkin pääsääntöisesti hänestä.

Joulupukin symbolinen merkitys avautuu esimerkkien nojalla vielä kiehtovampana kuin olisin etukäteen voinut kuvitella. Ennen tutkimukseni tulosten yhteenvedoa pidin pukkia lähinnä harmittomana ja höperönä lahjojen jakajana vailla sen kompleksisempaa ulottuvuutta, mutta analyysin kehittymisen myötä sain pukin hahmon symboliikasta aiempaa syvällisemmän kuvan. Tajusin, että vaikka joulupukkiin liittyvät joululaulusanoitukset saattavat vaikuttaa ensisilmäyksen perusteella aika pintapuolisilta ja muovisilta, niin kaiken sanahelinän alta on kuin onkin mahdollista etsiä ja löytää symboliikkaa, joka osaltaan selittää pukin kestopuosiota.

Ihmisen elämänsäntään liittyvät aihepiirit kulminoituvat kolmeen ryhmään, jotka kuvaavat aineistoesimerkkeineen yksinoloa, kollektiivista läheisyyttä sekä sukupolvien ketjua. Ihmisen yksinolon ja joulun rauhan aihepiirit ovat paikoin päällekkäisiä, sillä useammassa aineistoesimerkissä ihmisen yksinoloa kuvataan ikään kuin joulu-aiheisten kielellistysten kautta; luonnon rauha ja ihmisen henkisyys rinnastetaan toisiinsa. Kollektiivisen läheisyyden aihepiirissä on kielellisiä ilmauksia, jotka korostavat joulua rakkauden ja yhdessäolon aikana, ja sukupolvien ketju -aihepiirissä kielellistetään ihmisen elämää sen ensivaiheista loppuvaiheisiin asti.

Tutkimissani joululauluissa joulua ja ihmisen elämänsäntään käsitteellistetään lukuisilla konventionaalisilla metaforilla. Aineistostani erottuvien rakennemetaforien mukaan *tunnetila on aistihavainto, hyvä on tahratonta / valkoista, ihmisen toiminta on eläimellistä toimintaa, rakkaus on yhdysside, onnellisuus on hurmio* sekä *aika on liikkuva objekti*. Suuntametaforat osoittavat, että *hyvä on ylhäällä; paha on alhaalla, hyvä on lä-*

hellä; paha on kaukana sekä hyvä on sisäpuolella; paha on ulkopuolella. Ontologiset käsittemetaforat määrittävät *mielen entiteetiksi ja säiliöksi sekä maiseman / säätilan ihmiskehoksi.* Käsittemetaphoria olisi varmasti löytynyt aineistostani enemmänkin, mutta valitsin mielestäni keskeisimmät esiteltäviksi tutkimuksessani. Rakennemetaforien, suuntametaforien ja ontologisten metaforien ohella aineistostani löytyi myös metonymioita ja käsittemetonymioita. Vaikka ne eivät ole tutkimukseni pääaihe, koin niidenkin tarkastelun mielekkääksi, sillä etenkin käsittemetonymiat ovat tiiviissä yhteydessä käsittemetaphoriaan, kuuluvathan ne samaan teoriaan.

Eniten aineistoesimerkkejä on metaforista TUNNETILA ON AISTIHAVAINTO, HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ; PAHA ON ALHAALLA sekä MAISEMA / SÄÄTILA ON IHMISKEHO. Kahdella ensin mainitulla käsittemetaphoralla on aineistoesimerkkieni mukaan kiistaton suhde joulun merkitykseen uskonnollisen armon toteutumisenä. Viimeksi mainitulla käsittemetaphoralla puolestaan kuvataan loogisesti talvimaisemia ja talvista säätä. Tietty kognitiivisen metaforateorian mukaiset käsittemetaphorat vaikuttavat huomattavasti ilmeisemmiltä kuin toiset, mutta tämä on pelkkää pintaa. Kognitiivisen metaforatulkinnan idea pohjautuu suhteellisen ennakkoluulottomaan asioiden ja ilmiöiden yhdistämiseen, vaikka tiettyjen kriteerien täytyä tietenkin täytyä metaforan lähde- ja kohdealueen suhteen.

Minulla oli ennen tutkimuksentekoa jonkinlaisia ennakko-oletuksia ja -käsityksiä lyriikka-aineistoni sisältämisestä metaforista. Tiesin, että uskonnollinen aihepiiri ja sen mukaiset metaforat ovat kristillisen juhlan pohjalta kirjoitetussa lyriikassa keskeisiä. Kristillisen kulttuurin konventiot ovat aineistossani vahvasti edustettuina. Osasin asennoitua myös siihen, että joululaululyriikasta paljastuvat metaforat ovat pääsääntöisesti positiivisia. Vähäiset negatiivissävytteiset metaforat toimivat kontrastina positiiviselle sanomalle; ne tarjosivat vertailukohdan, kuten metaforassa HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ; PAHA ON ALHAALLA.

Vaikka joulu mielletään tavallisesti perhejuhlaksi ja läheisten kesken vietettäväksi laatuajaksi, on tutkimuksessani myös sellaisia lyriikkaesimerkkejä, jotka muistuttavat osaltaan siitä, että näennäisen yhteisöllisyyden ohella yksinolokaan ei ole joulunaikaan tava-

todellisuudessa, sillä vaikka se antaa sijaa vapaaehtoiselle omiin oloihinsa hakeutumiseen ja sisäisen harmonian etsimiseen, jää aivan liian moni tahattomasti yksin. Mielestäni esimerkiksi *Sylvian joululaulun* sitaatti ”Oi, murheita muistaa ken vois laulajan?” on traagisuudessaan äärimmäisen puhuttelevaa lyriikkaa.

Tutkimukseni merkittävintä antia on metaforien käytön vaikuttavuuden todentaminen kuvataessa abstrakteja asiointiloja ja olosuhteita, jollaiseksi esimerkiksi joulun ja ihmisen elämänsä pääpiirteittäin miellen. Metaforat värittävät lyriikkaa siinä mittakaavassa, kun tulkitsija sallii. Joku näkee metaforisuutta sielläkin, missä sitä ei jonkun toisen tulkitsijan mielestä ole. Tämä tulkinnallinen vapaus on metaforan hienous. On kiinnostavaa, että sama joululaulu voi herättää kuuntelukerrasta riippuen erilaisia tunteita. Lyriikka saattaa kärjistetyksi ilmaistuna itkettää tai tuottaa positiivisen toiveikasta tunnetta: ikään kuin eri kuuntelukerroilla keskittäisi huomion tiettyihin ilmauksiin ja unohtaisi kaiken muun niiden ympäriltä.

Tutkimukseni voi nähdä olevan historiallinen katsanto suomalaisen kulttuuriin ja jouluperinteisiin, joita joululaululyriikka osaltaan välittää. Tutkimuksenteon myötä oma ajatusmaailmani virkistyi, sillä lähestymällä tuttua asiaa tai ilmiötä uudesta, tässä tapauksessa kielellisestä, näkökulmasta on mahdollista oppia lisää paitsi ilmiöstä, myös laajentaa samalla tietoisuutta itsestään. Mielestäni kognitiivinen metaforateoria osoittautui oivalliseksi apuvälineeksi tässä suhteessa, sillä sen avulla hyödynsin aiempaa jo olemassa olevaa kokemuspohjaani ja kerrytin tutkimuksenteolla siihen uusia rakennusaineita. Kognitiivisen metaforateorian ja -tulkinnan kannalta oleellista on käsitellä metaforia omaan kokemuspohjaan suhteutettuna. Tällöin teorian mukainen vaatimus metaforan kognitiivisesta sisällöstä tulee todeksi. Metafora jalostuu kognitiivisessa käsitteellisyksessä kielen koristeesta työvälineeksi, jonka avulla aineistoesimerkit heräävät niin sanotusti henkiin. Tulkitsija peilaa ja pohjustaa metaforia suhteuttaen ne elettyyn elämäänsä. Elämäkokemukset jättävät uniikin jäljen tulkitsijan tulkinnallisiin ratkaisuihin.

Sain joululauluja tutkiessani selville, että joululaululyriikka vilisee erilaisia kielen trooppeja, joista en tutkimuksen rajauksen puitteissa valitettavasti voinut käsitellä kaikkia. Tästä saisi halutessaan vaikka jatkotutkimusaiheen. Koen myös jonkinlaisen vertai-

luasetelman mielekkääksi jatkotutkimusideaksi. Olisi kiinnostavaa tutkia, millaisia käsitteellistyksiä esimerkiksi englanninkielisessä tai englanninkielelle käännettyssä joululaululyriikassa on suomenkieliseen lyriikkaan verrattuna; onko esimerkiksi ihminen ja ihmisen elämänselitys kuvattu eri tavalla. Myös vanhan joululaululyriikan vertaaminen 2000 -luvulla tehtyyn joululaululyriikkaan olisi äärettömän mielenkiintoinen ja kiehtova projekti, sillä uskon, että jonkinlaisia muutoksia teksteissä on vuosikymmenten kuluessa tapahtunut.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Iltta-Sanommat (2014). *Kärjessä 119 vuotta vanha kappale – näitä joululauluja Suomineisaa tänäkin jouluna* [online]. [Lainattu 13.9.2016]. Saatavilla: <http://www.iltasanomat.fi/musiikki/art-1417404206252.html>

Joululaulukokoelma (2005). Teoksessa: Eila Rikkinen & Juha Töyrylä (toim.) *Joululaulujen helmiä*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Aristoteles (1998/n. 330 eaa.). *Runousoppi*. Helsinki: Otava.

Barcelona, Antonio (2007). The Role of Metonymy in Meaning Construction at Discourse Level. A Case Study. Teoksessa: Günter Radden, Klaus-Michael Köpcke, Thomas Berg & Peter Siemund (toim.) *Aspects of Meaning Construction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 51–77.

Barrie, James M. (2009/1911). *Peter Pan*. (Alkuteos: *Peter and Wendy*, kääntänyt Kirsi Rasimus). Helsinki: Egmont Kustannus Oy Ab.

Beardsley, Monroe C. (1958). *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism*. New York: Harcourt, Brace & World.

Bellow, Saul (1960/1959). Deep Readers of the World, Beware! Teoksessa: Maurice Beebe (toim.) *Literary Symbolism*. San Francisco: Wadsworth Publishing Company. 4–7.

Black, Max (1962). *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.

Black, Max (1968). *The Labyrinth of Language*. New York: Frederick A. Praeger.

Black, Max (1979). More about Metaphor. Teoksessa: Andrew Ortony (toim.) *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. 19–41.

Cacciari, Cristina (1998). Why Do We Speak Metaphorically? Reflections on the Functions of Metaphor in Discourse and Reasoning. Teoksessa: Albert N. Katz, Cristina Cacciari, Raymond W. Gibbs, Jr. & Mark Turner (toim.) *Figurative Language and Thought*. New York: Oxford University Press. 119–158.

Carlyle, Thomas (1960/1937). Symbols. Teoksessa: Maurice Beebe (toim.) *Literary Symbolism*. San Francisco: Wadsworth Publishing Company. 20–25.

Cooper, Jean C. (1984/1982). *Symbolien maailma*. (Alkuteos: *SYMBOLISM. The Universal Language*, kääntänyt Esko Halivaara). Hämeenlinna: Kirjapaja.

- Culler, Jonathan (1992). *The Pursuit of Signs*. London: Routledge.
- Davidson, Donald (1979). What Metaphors Mean. Teoksessa: Sheldon Sacks (toim.) *On Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press. 29–47.
- Dirven, René (1985). Metaphor as a Basic Means for Extending the Lexicon. Teoksessa: Wolf Paprotté & René Dirven (toim.) *The Ubiquity of Metaphor. Metaphor in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 85–121.
- Dobrovol'skij, Dmitrij & Elisabeth Piirainen (2005). *Figurative Language. Cross-Cultural And Cross-Linguistic Perspectives*. Amsterdam: Elsevier.
- Eubanks, Philip (2011). *Metaphor and Writing. Figurative Thought in the Discourse of Written Communication*. New York: Cambridge University Press.
- Fauconnier, Gilles & Mark Turner (2002). *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fogelin, Robert J. (2011). *Figuratively Speaking*. New York: Oxford University Press.
- Glucksberg, Sam (2001). *Understanding Figurative Language. From Metaphors to Idioms*. Oxford: Oxford University Press.
- Goatly, Andrew (2007). *Washing the Brain. Metaphor and Hidden Ideology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Grimm, Jacob & Wilhelm Grimm (2002/1857). Grimmin satuja ja tarinoita. (Alkuteos: Die Schönsten Märchen der Brüder Grimm). Helsinki: Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab.
- Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja (2016). [online]. [Lainattu 13.9.2016]. Saatavilla rajoitetusti: <https://mot-kielikone-fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe>
- Haapala, Vesa (2003). Sokeus ja oivallus. Metaforan retoriikkaa Friedrich Nietzschen ja Edith Södergranin teksteissä. Teoksessa: Vesa Haapala (toim.) *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 54–92.
- Haavisto, Sanna & Lari Kotilainen (1998). Johdanto. Teoksessa: Sanna Haavisto, Lari Kotilainen, Anne Mäntynen & Tiina Onikki (toim.) *Kielikuvitusta. Tekstit ja metaforat todellisuuden rakentajina*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 5–12.
- Harnad, Stevan (1982). Metaphor and Mental Duality. Teoksessa: Thomas W. Simon & Robert J. Scholes (toim.) *Language, Mind and Brain*. Hillsdale: Erlbaum. 189–213.
- Hosiaislouma, Yrjö (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

- Idström, Anna (2009). Metaforat kulttuurin peilinä. Teoksessa: Anna Idström & Sachiko Sosa (toim.) *Kielissä kulttuurien ääni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 51–70.
- Kainulainen, Siru (2010). Runoanalyysin lähtökohdat. Hämmennyksestä hahmottamiseen. Teoksessa: Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa (toim.) *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino. 17–41.
- Kalliokoski, Jyrki (2008). Kirjailijan kieltä tutkimassa. Teoksessa: Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirinen (toim.) *Kieltä kohti*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 34–48.
- Kantola, Janna (2001). Runoja, metaforia ja symboleja. Teoksessa: Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 272–290.
- Kela, Maria (2007). *Jumalan kasvot suomeksi. Metaforisaatio ja erään uskonnollisen ilmauksen synty*. Jyväskylä Studies in Humanities 82. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kesonen, Kaisu (2010). Metonymia. Metaforaan limittyvä kielikuva. Teoksessa: Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa (toim.) *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino. 167–191.
- Kielitoimiston sanakirja (2016). [online]. [Lainattu 13.9.2016]. Saatavilla rajoitetusti: <https://mot-kielikone-fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe>
- Kittay, Eva Feder (1987). *Metaphor. Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Oxford: Clarendon Press.
- Kohl, Katrin (2007). *Metapher*. Stuttgart: Metzler.
- Koski, Mauno (1992). Erilaisia metaforia. Teoksessa: Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 13–32.
- Krappe, Johanna (2010). Monimerkityksinen metafora. Teoksessa: Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa (toim.) *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino. 145–165.
- Kövecses, Zoltán (2010). *Metaphor. A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lahtinen, Mysi (2003). *Joulu. Sen historia, askareet ja herkut*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Laitinen, Kai (1978). Runon lajeja ja keinoja. Teoksessa: Mirjam Polkunen, Pekka Suhonen & Auli Viikari (toim.) *Lukutikki kirjallisuuden lukijalle*. Espoo: Weilin + Göös. 11–34.

- Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1990). The Invariance Hypothesis. Is abstract reason based on image-schemas? Teoksessa: John Newman (toim.) *Cognitive Linguistics*. Berlin: De Gruyter Mouton. 39–74.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Mark Turner (1989). *More than a cool reason. A field guide to poetic metaphor*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar I. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (2008). *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Leech, G.N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. London: Longman.
- Leino, Pentti (2002). Mielikuvat kielikuvien takana. Teoksessa: Liisa Tainio, Aki Ontermä, Tapani Kelomäki & Minna Jaakola (toim.) *Mittoja, muotoja, merkityksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 498–515.
- Levinson, Stephen C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lipka, Leonhard (1988). A rose is a rose is a rose. On simple and dual categorization in natural languages. Teoksessa: Werner Hüllen & Rainer Schulze (toim.) *Understanding the Lexicon. Meaning, Sense and World Knowledge in Lexical Semantics*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 355–366.
- Lummaa, Karoliina (2010). Symboli ja allegoria. Runon piilomerkitysten jäljillä. Teoksessa: Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa (toim.) *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Tampere: Vastapaino. 41–69.
- Muikku-Werner, Pirkko (2009). Kirja-arvostelujen metaforat ja niiden kohosteisuus. Teoksessa: Vesa Heikkinen (toim.) *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 87–114).
- Nietzsche, Friedrich (1973/n. 1870). Über Wahrheit und Lüge im ausser-moralischen Sinne. Teoksessa: Giorgio Colli & Mazzino Montinari (toim.) *Nietzsche Werke. Nachgelassene Schriften 1870–1873. Kritische Gesamtausgabe*. Berlin: Walter de Gruyter. 367–384.
- Nurmi, Timo (2004). *Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.

- Ogden, Charles K. & Ivor A. Richards (1985). *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language Upon Thought And the Science of Symbolism*. London: ARK.
- Onikki, Tiina (1992). Paljon pystyssä. Teoksessa: Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 33–59.
- Pauwels, Paul (1995). Levels of Metaphorization: The Case of *Put*. Teoksessa: Louis Goossens, Paul Pauwels, Brygida Rudzka-Ostyn, Anne-Marie Simon-Vandenberg & Johan Vanparys (toim.) *By Word of Mouth. Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 125–159.
- Pinker, Steven (2007). *The Stuff of Thought. Language as a Window into Human Nature*. New York: Penguin Books.
- Richards, Ivor A. (1965/1936). *The Philosophy of Rhetoric*. New York: Oxford University Press.
- Ricoeur, Paul (1976). *Interpretation Theory. Discourse and the Surplus of Meaning*. Fort Worth: Texas Christian University Press.
- Ricoeur, Paul (1978). *The Rule of Metaphor. Multi-disciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*. London: Routledge.
- Salo, Heikki (2006). *Kahlekuningaslaji. Laululyriikan käsikirja*. Helsinki: Like.
- Sampson, Geoffrey (1980). *Making Sense*. London: Oxford University Press.
- Searle, John R. (1979). Metaphor. Teoksessa: Andrew Ortony (toim.) *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press. 92–124.
- Stålhammar, Mall (1997). *Metaforernas mönster i fackspråk och allmänspråk*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Sweetser, Eve (1990). *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thurén, Torsten (1995). *Tanken, språket och verkligheten. En bok om vår verklighetsbild och hur den byggs upp*. Stockholm: Tiger.
- Tolkien, J.R.R. (2007/n. 1954–1955). *Taru sormusten herrasta*. (Alkuteos: *The Lord of the Rings*, kääntänyt vuoden 1966 laitoksesta Kersti Juva). Juva: WS Bookwell Oy.
- Tourangeau, Roger (1982). Metaphor and Cognitive Structure. Teoksessa: David S. Miall (toim.) *Metaphor. Problems and Perspectives*. Atlantic Highlands: Humanities Press. 14–36.

- Tracy, David (1979). Metaphor and Religion. The Test Case of Christian Texts. Teoksessa: Sheldon Sacks (toim.) *On Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press. 89–105.
- Vandeloise, Claude (1990). Representation, prototypes, and centrality. Teoksessa: S.L. Tsohatzidis (toim.) *Meanings and Prototypes. Studies in linguistic categorization*. London: Routledge. 403–437.
- Viikari, Auli (2009). Lyriikan runousoppia. Teoksessa: Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari (toim.) *Runousopin perusteet*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press. 39–105.
- Väisänen, Liisa (2011). *Kristilliset symbolit. Ikkuna pyhään*. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa / Kirjapaja.
- Wellek, René (1982). What is Symbolism? Teoksessa: Anna Balakian (toim.) *The Symbolist Movement in the Literature of European Languages*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 17–29.
- Wheelwright, Philip (1962). *Metaphor & Reality*. Bloomington: Indiana University Press.